

**Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Ústav historických věd**

Knihy Petra Šabacha a beletrie o normalizaci

Jakub Vrba

**Diplomová práce
2013**

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2010/2011

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE
(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Bc. Jakub Vrba
Osobní číslo: H11022
Studijní program: N7105 Historické vědy
Studijní obor: Kulturní dějiny: Dějiny literární kultury
Název tématu: Knihy Petra Šabacha a beletrie o normalizaci
Zadávací katedra: Ústav historických věd

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem práce je zasazení literárního díla Petra Šabacha do tematického proudu knižní produkce reflektující období tzv. normalizace v českých zemích. Práce se bude zabývat i problematikou vztahu mezi literaturou a společností, jakož i společenskými postoji spisovatelovými.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

KOSKOVÁ, Helena. Hledání ztracené generace. 2. rozšířené vydání. Jinočany: H & H, 1996. 223 s. ISBN 80-85787-93-8. HOLÝ, Jiří, et al. Český Parnas: vrcholy literatury 1970-1990. Praha: Galaxie, 1993. 416s. ISBN 80-85204-07-X. LUKEŠ, Jan. Prozaická skutečnost. Praha: Mladá fronta, 1982. 294 s. ISBN neuvedeno PECHAR, Jiří. Nad knihami a rukopisy. Praha: Torst, 1996. 284 s. ISBN 80-7215-000-6. PILAŘ, Martin. Underground: kapitoly o českém národním undergroundu. Brno: Host, 1999. 177 s. ISBN 80-86055-67-1.

Vedoucí diplomové práce:

doc. PhDr. Vladimír Novotný, Ph.D.

Katedra literární kultury a slavistiky

Datum zadání diplomové práce: **30. dubna 2011**

Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2013**

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.

děkan

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.

vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2012

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval Doc. Vladimíru Novotnému za jeho cenné rady, věnovaný čas a vstřícnost při zpracovávání mé diplomové práce. Bez jeho pomoci by tato práce nebyla vznikla. Velký dík patří také mé rodině, která mi byla oporou po celé trvání mého studia.

Anotace

Práce je věnována analýze vybraných titulů Petra Šabacha, které určitým způsobem reflektují období let 1968-1989, tedy tzv. normalizace. Závěry jsou poté porovnávány s knihami Michala Viewegha, Věry Noskové, Lenky Procházkové a Jana Křesadla. Cílem je nalézt a popsat shodné a rozdílné prvky vůči Šabachově tvorbě věnující se období vlády totalitního režimu, které se objevují v tvorbě těchto autorů. Výsledky těchto srovnání se poté uvedou v závěru práce. Dílčím cílem je spisovatelovo představení a jeho zařazení do kontextu historické a současné české literatury. Část práce je také věnována nastínění společenské a politické situace v Československu za období počínající intervencí armád Varšavské smlouvy a končící pádem vládnoucího režimu v roce 1989.

Klíčová slova

normalizace, Petr Šabach, komunismus v Československu, memoár, porovnání

Annotation

The thesis is devoted to an analysis of selected titles by Petr Šabach, which reflect, in a certain way, the period of 1968-1989, that is to say the so-called normalization era. Subsequently, the findings are compared with books by Michal Viewegh, Věra Nosková, Lenka Procházková and Jan Křesadlo. The objective is to find and describe the identical and different elements, which appear in the literary output of these authors, with the Šabach's books concentrating on the era of the rule of the totalitarian regime. The results of these comparisons are included in the conclusion of the thesis. A partial objective is to introduce the writer and place him in the context of historical and contemporary Czech literature. In addition, one section of the thesis is devoted to the depiction of the social and political situation in Czechoslovakia during the period starting from the intervention by the Warsaw Pact Armies and ending with the fall of the ruling regime in 1989.

Keywords

normalization, Petr Šabach, communism in Czechoslovakia, mémoire, comparison

Obsah

Úvod	1
1 Vývoj politické a společenské sféry v Československu v letech 1968-1989.	3
1.2 Srpnová okupace vojsky Varšavské smlouvy	3
1.3 Definicice pojmu normalizace.....	4
1.3.1 Autoritářský a totalitární režim – rozdíl mezi nimi	4
1.3.2 Rozdílnost výkladů pojmu normalizace	5
1.4 Počátky normalizace	7
1.5 Charta 77 a boj opozice s režimem.....	9
1.6 80. léta ve znamení zlomu vývoje	10
1.7 Vliv totalitní moci na situaci v literatuře	12
1.7.1 Samizdatová literatura.....	13
1.7.2 Exilová literatura.....	14
2 Život Petra Šabacha	16
2.1 Povídkář Petr Šabach	16
2.2 Způsob psaní Petra Šabacha	17
2.3 Zařazení Petra Šabacha do kontextu české literatury	18
2.4 Humor Petra Šabacha a jeho zařazení do historického kontextu české literatury	19
3 Život za normalizace očima hrdinů knih Petra Šabacha	22
3.1 Hovno hoří.....	22
3.1.1 Sázka	22
3.1.2 Bellevue.....	23
3.1.3 Voda se šťávou	24
3.1.4 Hovno hoří – obraz normalizace.....	26
3.1.4.1 Shrnutí	33
3.2 Babičky	33
3.2.1 Postavy	35
3.2.2 Babičky – obraz normalizace.....	36
3.2.2.1 Shrnutí	44
3.3 Opilé banány.....	44
3.3.1 Postavy	45
3.3.2 Děj	47
3.3.3 Opilé banány – obraz normalizace.....	48
3.3.3.1 Shrnutí	54
3.4 Občanský průkaz	55

3.4.1 Postavy	56
3.4.2 Děj	58
3.4.3 Občanský průkaz – obraz normalizace.....	59
3.4.3.1 Shrnutí	65
4 Obraz normalizace v próze českých spisovatelů.....	67
4.1 Dětství, dospívání a život za normalizace v Báječných letech pod psa Michala Viewegha	67
4.1.2 Báječná léta pod psa.....	68
4.1.2.1 Postavy.....	69
4.1.2.2 Děj	69
4.1.3 Báječná léta pod psa – obraz normalizace.....	70
4.1.3.1 Shrnutí	76
4.2 Ztráta iluzí a lámání charakterů u Věry Noskové – Obsazeno.....	77
4.2.1 Obsazeno	78
4.2.1.1 Postavy.....	79
4.2.1.2 Děj	79
4.2.2 Obsazeno – obraz normalizace	80
4.2.2.1 Shrnutí	86
4.3 Láska za pochmurné atmosféry 80. let v Hlídači holubů Lenky Procházkové	87
4.3.1 Hlídač holubů.....	88
4.3.1.1 Postavy.....	89
4.3.1.2 Děj	90
4.3.2 Hlídač holubů – obraz normalizace	92
4.3.2.1 Shrnutí	99
4.4 Fantastické zpodobnění Prahy za normalizace v La calle Neruda Jana Křesadla	100
4.4.1 La calle Neruda – fantastická fraška, zhruba v tradici V. Rady a J. Žáka	101
4.4.1.1 Postavy.....	102
4.4.1.2 Děj	103
4.4.2 La calle Neruda – obraz normalizace.....	103
4.4.2.1 Shrnutí	109
Závěr.....	111
Seznam použité literatury	115
Summary	121

Úvod

O Petru Šabachovi se mezi čtenáři během jeho spisovatelské dráhy mluvilo stále častěji, až nakonec pevně zakotvil jako jeden z nejčtenějších autorů po roce 1989. Za povšimnutí jistě stojí také proto, že se dokáže, jako jeden z mála, uživit psaním. Přesto však zůstává tento zajímavý autor ignorován většinou literárních historiků a vědců. Doba, ve které autor vydal svá díla, se do značné míry jeví jako příliš blízka, než aby bylo možné v ní rozeznat hlubší vývojové souvislosti. Tato práce si bere jako dílčí cíl rozšířit povědomí o osobnosti Petra Šabacha, který si jako následovník odkazu hospodské historiky Jaroslava Haška a Bohumila Hrabala zaslouhuje pozornost.

Hlavním cílem diplomové práce je však zasadit literární dílo Petra Šabacha do kontextu tematické proudu knižní produkce reflektující období tzv. normalizace v Československu. Vedle pohledu na spisovatelskou činnost bude brán zřetel také na autorovy společenské postoje, které budou konfrontovány s jinými prozaiky zohledňujícími období mezi lety 1968-1989. Výběr porovnávaných autorů se přitom řídil podle různých kritérií, které budou dále popsány.

První část práce je zaměřena na vývoj politické sféry a společenského dění v Československu v letech 1968-1989. Jedná se o nezbytnou součást, ve které je nastíněna politická a zároveň i společenská situace v zemi během období, které se stalo centrem pozornosti analyzovaných autorů. Zohledněny jsou tedy nejen historické události, které normalizaci provázely, ale také literární a kulturní ovzduší, které ovlivňovala totalitní moc. Zvláštní důraz je v této pasáži kladen na definici pojmu „normalizace“, kdy se neopomíjí rozdílnost jeho výkladu. Úsek dějin Československa, který je z jedné strany lemován invazí vojsk Varšavské smlouvy 21. srpna 1968 a ze strany druhé tzv. Sametovou revolucí roku 1989, byl v historiografických knihách popsán poměrně málo, nicméně se jednalo o natolik důležitý moment historie, že si tato práce klade jako jeden z dílčích cílů také komplexnější představení období normalizace.

Ve druhé části je představena osobnost spisovatele Petra Šabacha, na kterou je nahlíženo z několika stran, které mají za úkol vytvořit plastický obraz. Předně je představen osobní život, který vzhledem k autorově vysoké míře autobiografičnosti hraje důležitou. Dále je popsán Šabachův vývoj od povídkáře přispívajícího do novin, až po jednoho z nejprodávanějších autorů současnosti. Zdůrazněn je zároveň také spisovatelům způsob psaní a jeho postavení na současné literární scéně. V závěru kapitoly je popsán humor Petra

Šabacha, přičemž je autor zařazen do historického kontextu tvůrců využívajících útvar pražské ironie a hospodské historky.

Třetí část práce je zaměřena na analýzu čtyř titulů Petra Šabacha, které reflektují období normalizace. Jedná se o povídkový soubor *Hovno hoří* a prózy novelistického rozsahu *Babičky*, *Opilé banány* a *Občanský průkaz*. U každé knihy je nejprve představena její návaznost na předchozí autorovu tvorbu. Dále se pozornost věnuje popisu postav a děje, po čemž následuje nejdůležitější pasáž, která se zaměřuje na představení obrazu normalizace na základě vybraných úseků knihy. V závěru každé analýzy pak následuje shrnutí, kde je popsáno postavení titulu v rámci autorovy produkce reflektující období let vlády komunistické strany v Československu.

Poslední část se zaměřuje na stejnou analytickou práci, kdy jsou ovšem jednotlivé obrazy normalizace autorů porovnávány s rozebíranými díly Petra Šabacha. Na konci každé analyzované knihy pak následuje shrnutí, kde jsou uvedeny shodné a rozdílné prvky dvou porovnávaných spisovatelů. Pro rozbor a komparaci byli vybráni dva autoři a dvě autorky. *Báječná léta pod psa* od Michala Viewegha se nabízela především pro jejich zaměření a způsob vyprávění, kdy autor v humorné knize představuje prožívané skutečnosti skrze malého, dospívajícího a později i dospělého Kvida. Svěrázně podaná Praha a její obyvatelé v normalizačním období v *La calle Neruda* od Jana Křesadla zase nabízí konfrontaci Šabachovy tvorby s fantaskními motivy a především s pohledem autora jiné generace.

Hlídač holubů od Lenky Procházkové byl zvolen kvůli skutečnosti, že se jedná, stejně jako u *Hovno hoří*, o povídkový soubor. Autorka je navíc Šabachova generační vrstevnice a představuje ženský pohled na prožívané události a okolní společnost, což nabízí zajímavé možnosti k porovnání. Neméně důležitým aspektem byla také autorčina zkušenost s disentem. Čtvrtou analyzovanou knihou je *Obsazeno* od Věry Noskové. Při výběru hrál opět roli zajímavý pohled ženy, ale zároveň také vážnější ladění titulu, které poskytuje další okolnosti, které lze porovnávat.

Práce se zaměřuje na obraz normalizačního období v Československu, který autoři předkládají ve svých dílech. Zároveň jsou výsledky analýzy porovnávány s knihami Petra Šabacha, jenž se etabloval především jako autor zasazující své vyprávění právě do období let 1968-1989. Cílem této práce je poukázat na shody a rozdíly v popisu politické a především společenské situace v této době, přičemž je zvláštní pozornost věnována spisovatelovým osobním postojům.

1 Vývoj politické a společenské sféry v Československu v letech 1968-1989

V poválečné Československé republice hrálo důležitou roli prohlášení nové vlády, které vstoupilo do dějin pod názvem Košický vládní program.¹ Na základě špatných zkušeností v něm byly zakázány veškeré pravicově orientované strany první republiky. V praxi se tedy na politickou scénu mohli vrátit pouze sociální demokraté, národní socialisté, lidovci, slovenští demokraté a komunisté (KSC a KSS).² Tento faktor určil směr, kterým se měla ubírat politika Československé republiky až po revoluční rok 1989. Ačkoliv bylo oficiálně povoleno několik stran, které měly mít rovnoprávné zastoupení ve vládě (z každé strany 3 zástupci), vše se nakonec vyvíjelo jinak. Komunisté měli pod kontrolou nejdůležitější mocenské nástroje, dynamické vedení a především velice silného zahraničního spojence v podobě Sovětského svazu.

1.2 Srpnová okupace vojsky Varšavské smlouvy

Zahájení příprav na invazi do Československa začalo 8. dubna 1968. V té době vydal ministr obrany SSSR maršál A. A. Grečko direktivu GOU/1/87657 pro Jižní skupinu sovětských vojsk, které se nacházely na území Maďarska i pro Severní skupinu, která sídlila v Polsku. Obě skupiny měly zahájit tzv. operaci Dunaj, což v praxi znamenalo ozbrojený vpád na území našeho suverénního státu.³ Podnětem k tomuto „cvičení“ byly demokratizační procesy, které zahájil Dubček a i přes výtky z Moskvy v nich spolu s Černíkem pokračoval. Finální fáze příprav na vniknutí vojsk na naše území se uskutečnila 29. července 1968, kdy se jednotky armád pěti států Varšavské smlouvy uskupily poblíž hranic s Československem. V tuto chvíli už stačilo pouze vydat rozkaz a invaze mohla začít.

Několik minut před půlnoci 20. srpna 1968 přichází na zasedání ÚV KSČ Oldřich Černík a oznamuje přítomným, že vojska pěti socialistických zemí překročila hranice a začínají obsazovat republiku. Nejvíce tato zpráva zasáhla Alexandra Dubčeka, kterému

¹ Košický vládní program, který schválila vláda 5. dubna 1945 na zasedání v Košicích. Určoval zásady budoucí politiky a byl označován za program národní a demokratické revoluce.

² BĚLINA, Pavel et al. *Dějiny země koruny české II: Od nástupu osvícenství po naši dobu*. 8. vyd. Praha: Paseka, 2002, s. 263.

³ KRATOCHVÍL, Jan. *21.8.1968: okupace Československa vojsky Varšavské smlouvy*. Brno: K2001, 2004, s. 30.

Leonid Brežněv tento plán nepřednesl, a tak to bral jako svou osobní prohru.⁴ Zabránit okupaci sice Dubček mohl na jednáních v Čierné pri Čope a v Bratislavě na přelomu července a srpna, v tu chvíli však o ničem takovém nevěděl a navíc spoléhal na podporu občanů ČSSR a Západu. Již ráno 21. srpna 1968 přistávají na pražském letišti sovětská transportní letadla, ze kterých vystoupili vojáci, kteří vyhnali zaměstnance a cestující. Zanedlouho na to přistávají velkoletadla naložená tanky a transportéry, které vyrážely směrem do vnitřní Prahy. Původně si většina obyvatel myslela, že se jedná o pouhé cvičení a nijak je to neznepokojovalo, ale brzy zjišťují, že je všechno jinak. Dopomáhá k tomu také vysílání rozhlasových stanic a telefonáty od těch, kdo pochopili dříve.⁵

Aby okupanti dosáhli svého cíle i v nejvyšších kruzích, obsadili Pražský hrad a budovu předsednictva vlády. Prvním zatčeným je premiér Oldřich Černík, vzápětí pak také Dubček, Smrkovský, Kriegl, Šimon a Špaček.⁶ Po uskutečnění těchto kroků mohlo dojít k obsazování dalších míst. Na našem území se v tu chvíli nacházelo 750 000 vojáků a na 6000 tanků, což byla taková síla, které se nemohl postavit ozbrojený odpor. Spontánní akce obyvatel však proběhly a nutno podotknout, že sovětské vedení překvapily.

1.3 Definicice pojmu normalizace

Dříve, než bude možné vymezit pojem „normalizace“, je důležité se zaměřit na režim, který řídil náš stát po 41 let od února 1948. Zejména je zapotřebí si ozřejmit, zda se v Československu v tomto období jednalo o moc autoritářskou či totalitární. Definicí těchto na první pohled podobných výrazů se zabývala řada autorů a mnohdy se jejich názory rozcházejí. Často však nedochází k opačným názorům, ale spíše k doplňování teze, kterou přednesl jejich předchůdce.

1.3.1 Autoritářský a totalitární režim – rozdíl mezi nimi

Podle Andrewa Heywooda se vyznačuje **autoritářský režim** vírou ve vládnutí shora, zatímco se autorita uplatňuje bez ohledu na souhlas lidu.⁷ Na přílišné zjednodušení tohoto tvrzení poukazuje Giovanni Sartori, který sice připouští, že by měl být kladen důraz na

⁴VANČURA, Jiří. *Naděje a zklamání: Pražské jaro 1968*. 2. vyd. Praha: Mladá Fronta, 1990, s. 72.

⁵ tamtéž, s. 74.

⁶ Měl být zatčen i ministr vnitra Pavel, toho však příslušníci Státní bezpečnosti nenašli.

⁷HEYWOOD, Andrew. *Politologie*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, s. 58.

autoritu, nicméně by mělo být řečeno, že ta neuznává svobodu. Podle Sartoriho se tímto upřesněním vyřeší problém nepřesného označení Andrewa Heywooda.⁸ Doposud největší posun přišel ovšem s prací Juana Linze, který určil 4 body, které jsou pro autoritářský režim charakteristické – 1. Povolují vyjadřování omezeného, a nikoliv odpovědného pluralismu, 2. Postrádají vypracovanou vůdčí ideologii, 3. Nepraktikují intenzivní nebo extenzivní politickou mobilizaci, 4. Moc, vykonávaná vůdcem, případně úzkou skupinou osob, má nepříliš jasně, avšak zjizitelně definované hranice.⁹

Totalitní stát se vyznačuje nejrozsáhlejším a nejintenzivnějším intervencionismem. Samotnou podstatu totalitarismu je vytvoření všemocného státu, který ovlivňuje všechny stránky lidské existence.¹⁰ Pobouření vyvolala Hannah Arendtová, která ve své práci *Původ totalitarismu* poukázala na několik podobných znaků sovětského komunismu a německého fašismu. Brzy však většina odborníků začala uznávat, že některé rysy se skutečně shodují. Ve své práci uvedla postup, který aplikují totalitární režimy při budování své moci. Nejprve je potřeba vytvořit beztřídní (atomovou) společnost, která se lépe ovládá a nehrozí vznik žádné občanské společnosti, která by se mohla postavit do role opozice. Kromě ovládnutí společnosti je také nezbytné mít početně velké a dobře organizované totalitní hnutí, které si vytvoří schopnou propagandu. Teprve v tuto chvíli pak může režim bez obtíží fungovat.¹¹

Nejmarkantnějším **rozdílem** mezi totalitarismem a autoritářským režimem je fakt, že moc autoritářského režimu je budována na základě omezeného pluralismu, nikoliv na zcela dominantním postavení jedné politické strany nebo vůdce, jako v případě totalitarismu. Totalitní režimy usilují o totální ovládnutí celé občanské společnosti, nejen politických prostředků. Autoritářský režim takové ambice nemá, jelikož jeho snahou je udržet si kontrolu nad politickou mocí. Je pro něj typické, že ponechává prostor pro fungování některých občanských aktivit, jako jsou například odbory a církve.¹² V Československu mezi lety 1948-1989 podle této charakteristiky tedy vládne totalitární moc.

1.3.2 Rozdílnost výkladů pojmu normalizace

Ani 23 let po tzv. Sametové revoluci se stále nedokázali historici dohodnout na ustálení toho, co hledat pod pojmem normalizace. Sám termín se objevil poprvé po srpnové

⁸ŘÍCHOVÁ, Blanka. *Přehled moderních politologických teorií*. 2. vyd. Praha: Portál, 2006, s. 238.

⁹LINZ, Juan. *Totalitarianism and Authoritarian Regimes*. London: Lynne Rienner Publishers, 2000, s. 159-262.

¹⁰ŘÍCHOVÁ, Blanka. *Přehled moderních politologických teorií*. 2. vyd. Praha: Portál, 2006, s. 225.

¹¹ARENDOVÁ, Hannah. *Původ totalitarismu I-III*. Praha: Oikoymenh, 1996, s. 429-500.

¹²ŘÍCHOVÁ, Blanka. *Přehled moderních politologických teorií*. 2. vyd. Praha: Portál, 2006, s. 239.

invazi 1968, kdy sovětští okupanti a jejich domácí agentura požadovali „normalizaci poměrů na základě idejí marxismu a leninismu“, přesně v souladu s tzv. moskevským protokolem, který v roce 1968 s výjimkou Františka Kriegla podepsali zástupci naší politické elity. Z Moskvy zaznívaly požadavky, aby se zastavily reformní procesy Pražského jara 1968 a likvidace většiny jeho dosavadních výsledků.¹³ Šlo tedy vlastně o snahu o obnovení vedoucí role, tj. monopolu moci KSČ, která se měla orientovat na tzv. konzumní socialismus. Je nutné poznamenat, že vztah mezi mocí a občany byl založen na společenské smlouvě, podle níž měla vládnoucí garnitura zajistit občanům jistou životní úroveň a sociální jistoty a občané se na oplátku neměli účastnit řízení věcí veřejných.¹⁴ Aplikací reformních kroků na konci roku 1967 a zejména v první čtvrtině roku 1968 tak z pohledu Sovětského svazu dochází k prosazování se občanů do oblasti, která jim není určena, a bylo potřeba je potřít. Po sérii jednání ve druhé čtvrtině roku 1968, kdy se snažil Sovětský svaz výhrůzkami přesvědčit vedení KSČ v čele s Alexandrem Dubčekem, aby okamžitě přestali s reformami a urychleně se vrátili k předreformnímu stavu. Nebylo to však příliš platné, a tak v srpnu téhož roku zahájila vojska Varšavské smlouvy okupaci, jejímž cílem bylo navrácení starých pořádků a normalizace poměrů.

Normalizaci však také lze chápat jako období poté, kdy se většina sovětských vojáků vrátila do kasáren a vojenské stroje do hangárů. V této době se pak vrací život do předreformního stavu a tím se podařilo Sovětskému svazu dosáhnout svého cíle, který si od okupace sliboval¹⁵. Ačkoliv se však historici často na této definici shodují, rozcházejí se ve vymezení časového období, kdy tzv. normalizace probíhala. Část tvrdí, že tento proces probíhal pouze necelé tři roky, konkrétně do XIV. sjezdu KSČ v květnu 1971, kdy se zavedl pro následujících 18 let pojem „reálný socialismus“, tedy socialismus v mezích možnosti dané epochy, nicméně nesrovnatelně lepší než kapitalismus. Po roce 1989 však řada badatelů přichází s označením normalizace pro celé období od okupace roku 1968 po přelomový rok 1989. Na výtky, že se jedná o přílišné zobecňování, odpovídají tvrzením, že tento pojem nejlépe vystihuje ráz tohoto období a uniformitu doby¹⁶. S tímto názorem se ztotožňují také já, tudíž je tato práce koncipována s ohledem na zmíněné vymezení. Domnívám se totiž, že pojem normalizace už díky svému původnímu významu v sobě skrývá obraz ztráty nadějí

¹³ ANTONÍN, Robert et al. *Encyklopedie českých dějin: osobnosti, fakta a události, které utvářely naši historii*. Praha: Reader's Digest Výběr, 2008, s. 291.

¹⁴ OTÁHAL, Milan. *Normalizace 1969-1989: příspěvek ke stavu bádání*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2002, s. 5.

¹⁵ DRDA, Adam et al. *Naše normalizace*. Praha: Člověk v tísni, 2011, s. 9.

¹⁶ ANTONÍN, Robert et al. *Encyklopedie českých dějin: osobnosti, fakta a události, které utvářely naši historii*. Praha: Reader's Digest Výběr, 2008, s. 290.

velké části socialistického Československa, tudíž se jeho aplikování na celé jednadvacetileté období našich dějin dobře hodí.

1.4 Počátky normalizace

Srpnová okupace definitivně potlačila veškeré naděje, které si doposud mohli odpůrci režimu dělat. Reformní hnutí naprosto pozbylo jakékoliv váhy a prosovější zastánci mohli naplno uskutečnit své plány. Sovětská armáda čítající 750 000 vojáků a 6000 tanků umožnila Kremlu účinně diktovat své požadavky zastupitelům československé vlády. Fakticky tak měl Sovětský svaz možnost se otevřeně vměšovat do všech zásadních politických otázek. Problém však nastal hned na počátku, když se nepodařilo naplnit hlavní cíl vojenské intervence. Sovětský prezident Leonid Brežněv si totiž od okupace sliboval ustanovení dělnicko-rolnické vlády, čímž hodlal vyřešit československý problém.¹⁷ Přes veškerou snahu však tento plán nevyšel a Moskva musela co nejdříve změnit strategii. Cíl rozbít reformní proces sice přetrval, ale k jeho realizaci se pokusil využít Alexandra Dubčeka, který se svým reformním křídlem představoval na našem území reálnou moc.

Sám Dubček dlouho věřil, že i po vojenské intervenci bude možné pokračovat v nastolené politice. Na konci srpna 1968 přednesl na zasedání ústředního výboru KSČ svou představu o pookupačním vývoji v politice. Pro získání si důvěry sovětského vedení navrhl plnění tzv. moskevského protokolu a normalizaci poměrů v zemi, čímž rozuměl obnovení autority všech státních a stranických organizací. Zároveň požadoval dočasné omezení demokratických práv, včetně svobody slova a shromažďování.¹⁸ Brzy se začal tento návrh realizovat. Zakázaly se některé časopisy a ustanovil se Úřad pro tisk a informace, což byla ve své podstatě organizace sloužící k cenzuře. Dubčekovo ustupování před Moskvou narazilo na odpor veřejnosti, který se rekrutoval především z řad studentů a odborů. Počáteční tichý a klidný protest vyvrcholil 18. listopadu 1968 vyhlášením třídní okupační stávkou. Studenti sice nadále do jisté míry podporovali současného prezidenta, nicméně trvali na pokračování obrodného procesu. Touto akcí však ničeho nedosáhli, a tak bylo potřeba jednání ještě více zintenzivnit. Studentské hnutí se znovu vzepjalo v lednu 1969 v souvislosti se sebeupálením

¹⁷BÁRTA, Miloš. *Československo roku 1968. Díl 2.: Počátky normalizace*. Praha: Parta, 1993, s. 11.

¹⁸ tamtéž, s. 12.

Jana Palacha.¹⁹ Manifestace opět neměly žádný efekt, nicméně studenti se měli možnost utvrdit v tom, že Dubček a jeho reformisté nejsou ochotni bojovat za suverenitu.

Situace využil Gustáv Husák, který vyhrožoval zástupcům Svazu vysokoškolských studentů sovětskou armádou, vylučováním ze škol i zatýkáním.²⁰ Sám prezident Ludvík Svoboda vyzýval veřejnost, aby zanechala protestů a nepodnikala demonstrace. Žádné zastrašování či nabádání nezabránilo několika tisícům lidí, aby přišli 25. ledna na Palachův pohřeb, který se stal symbolickým odporem vůči praktikám vládnoucího režimu. Zmobilizovány byly ozbrojené síly, které však neměly důvod zasahovat, neboť se vše neslo ve velice klidném duchu. V tuto dobu stále ještě fungovala Dubčekova reformní skupina, nicméně její konec se již dramaticky blížil. První vlaštkou byla sabotáž zvolení dosavadního člena ÚV KSČ Josefa Smrkovského do pozice předsedy Federálního shromáždění.²¹ Gustáv Husák byl instruován přímo z Moskvy, aby nepodpořil zvolení Smrkovského a odstranil ho z důležitých funkcí. Sovětský svaz, pozorujíc napjatou situaci v Československu, se rozhodl v druhé polovině února 1989 pozvat do SSSR našeho ministra zahraničních věcí Marka, aby mu vytkl neplnění závazků spojených s normalizací, zejména pak kladla skupina kolem Brežněva důraz na hromadné sdělovací prostředky. Zatímco tato jednání proběhla relativně v klidné rovině, s vedením Československé lidové armády už Brežněv v rukavičkách nejednal. Generály vyzval ke stabilizaci armády a v případě potřeby ke kádrovým změnám. Zjednodušeně vlastně dal najevo, že kdo nebude poslouchat nařízení Sovětského svazu, tak má být odstraněn.²²

Rozhodujícím momentem úplného rozpadu reformistů byla oslava vítězství československého hokejového týmu nad Sovětským svazem, která se konala v březnu. Z počátečních oslav se však brzy stala politicky motivovaná demonstrace. Této události se 17. dubna 1969 na zasedání ústředního výboru KSČ využilo k sesazení Alexandra Dubčeka z funkce. Nebylo překvapením, že ji po něm převzal zastánce neostalinistického hnutí Gustáv Husák, kterého si Moskva vybrala k realizaci svých plánů.²³ Husák ihned po svém nástupu do funkce započal s rozsáhlými čistkami v celé společnosti, které dali jasně najevo, co se bude dít v politické a společenské sféře v budoucnu.

¹⁹ Jan Palach se upálil 19. ledna 1969. Jeho cílem bylo vyburcovat veřejnost, aby hájila své svobody. Požadoval například zrušení cenzury či povolení vydávání časopisu *Zprávy*.

²⁰ MANRY, Jindřich. *Sovětská okupace Československa, jeho normalizace v letech 1969-1970 a role ozbrojených sil*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny, 1994, s. 27.

²¹ OTÁHAL, Milan. *Opozice, moc, společnost 1969-1989*. Praha: Maxdorf, 1994, s. 13.

²² MADRY, Jindřich. *Sovětská okupace Československa, jeho normalizace v letech 1969-1970 a role ozbrojených sil*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny, 1994, s. 32.

²³ OTÁHAL, Milan. *Opozice, moc, společnost 1969-1989*. Praha: Maxdorf, 1994, s. 14.

1.5 Charta 77 a boj opozice s režimem

Režimní praktiky se samozřejmě nelíbily značné části obyvatel, ovšem zdaleka ne všichni měli dostatek odvahy se postavit do přímé opozice. K založení opoziční strany dojít oficiálně nemohlo, tudíž se tvořily spíše neformální skupiny, často na profesním základě. Jednou takovou skupinou byla například ta okolo Jiřího Dienstbiera, která v určitém směru připomínala Čapkovi Pátečníky. Spolu se svými přáteli diskutoval Dienstbier o vnitropolitických otázkách, a ačkoliv byla většina „členů“ bývalými komunisty, stávali se z nich postupně především liberalisté.²⁴ Na tomto příkladu je zřetelné, že se u nás neformovala opoziční hnutí z dělníků, jak tomu bylo v některých jiných zemích, nýbrž z intelektuálů.

Společensky nejvýznamnější opoziční hnutí se tvořilo z řad disidentů. Prominentní postavení vytvořila zejména skupina okolo Václava Havla, která se do dějin zapsala jako Charta 77. U jejího zrodu stáli kromě samotného Havla například i Jan Patočka, Jiří Hájek či Zdeněk Mlynář.²⁵ Jako většina podobných skupin se Charta 77 dovolávala dodržování lidských a občanských práv dle Helsinské konference.²⁶ Podnětem k vzniku byl nesouhlas s násilnými represemi z roku 1976 proti rockové skupině Plastic People of the Universe. Charta 77 si vytkla za cíl vést konstruktivní dialog s politikou a státní mocí. Zejména upozorňovala na různé konkrétní případy porušování lidských práv, vedla jejich dokumentaci a také navrhovala řešení.²⁷ Na základní *Prohlášení charty 77* reagovala státní moc zběsilou propagandistickou akcí a vyzývala občany, aby se od tohoto dokumentu distancovaly, což vyznívalo trochu podivně, vezmeme-li v úvahu, že dokument koloval pouze v opisech.²⁸ Pro oficiální reakci pak využili komunisté umělců, kteří podepsali tzv. antichartu, což mělo sloužit ke zdiskreditování celého prohlášení. Charta 77 se od začátku prezentovala jako nepolitická organizace a nefungovala jako opozice v klasickém smyslu slova. Vyjadřovala se k problematice různých aspektů života občanů Československa, jako je například problematika důchodů či náboženství. Ačkoliv se návrhy směřované k vládním kruhům

²⁴ tamtéž, s. 32.

²⁵ ANTONÍN, Robert et al. *Encyklopedie českých dějin: osobnosti, fakta a události, které utvářely naši historii*. Praha: Reader's Digest Výběr, 2008, s. 153.

²⁶ Na této konferenci se v roce 1975 zavázal svým podpisem Gustáv Husák, že bude dodržovat veškerá lidská a občanská práva.

²⁷ Totalita. VLČEK, Tomáš. *Charta 77* [online]. © 1999-2012 [cit. 2012-11-30]. Dostupné z: <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/ch77.php>

²⁸ OTÁHAL, Milan. *Normalizace 1969-1989: příspěvek ke stavu bádání*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2002, s. 76.

nesetkaly od politiků s žádnou reakcí ve smyslu napravení požadovaných problémů, mezi lidmi se tato iniciativa ujala a nacházela si více a více příznivců. Jistou dobu to ovšem trvalo, neboť byla dlouho vnímána pouze jako odraz zájmů malé skupiny intelektuálů. Ve výsledku se tento postoj odrazil v počtu pouhých 2000 signatářů.

1.6 80. léta ve znamení zlomu vývoje

Od začátku 70. let do konce let 80. neexistoval v Československu právní stav. Liché tedy byly naděje slušných a prozíravých lidí, kteří postupně přicházeli o iluze, že by pronikáním do nitra stranických řad mohli nějak pozitivně ovlivnit chod veřejných záležitostí. Tzv. obrodný proces byl vnímán jako souboj dvou mocenských frakcí uvnitř KSČ, reformistů a neo-stalinistů. Pasivita většiny obyvatel byla tak důsledkem rozčarování a znechucení z tohoto faktu. V druhé polovině 80. let se však začalo tvořit podhoubí pro razantní změny. Normalizační režim už několik let neplnil základní podmínku „společenské smlouvy“, totiž zajištění trvalého růstu životní úrovně, a tak se začal drobit nejen s ohledem na vnitrostranické půtky, ale i z pohledu lidí, jak dokazuje průzkum veřejného mínění o vedoucí úloze KSČ. Obyvatelé zkrátka přestali mít zájem na existenci stávajícího režimu.²⁹

Rozhodující úder však přišel z míst, odkud by to takřka nikdo nečekal, přímo ze Sovětského svazu. Jiným směrem se rozhodl dát v roce 1985 nově nastupující prezident Michail Gorbačov. Jeho cílem však nebylo vládnoucí režim zničit, nýbrž se podílet na zlepšení fungování sovětského komunistického systému. Nemalou roli také hrála jeho snaha o ukončení studené války.³⁰ S Gorbačovovou vládou jsou také spojeny termíny perestrojka a glasnost', tedy přestavba a otevřenost. Mělo se jednat o postup k určité demokratizaci společnosti a otevřenosti o činnosti státních orgánů.³¹ Nezanedbatelné je konečně také minimální potlačování svobod slova a informací. Gorbačov také prohlásil, že je nutné omezit vměšování se do „satelitních států“, což bylo v přímém rozporu s Brežněvovou doktrínou. Ta mj. poukazovala na zodpovědnost SSSR za vývoj v každé jednotlivé zemi, zároveň si pak usurpovala právo na vojenský zásah, kdykoliv byl ohrožen socialismus.³²

²⁹ OTÁHAL, Milan. *Opozice, moc, společnost 1969-1989*. Praha: Maxdorf, 1994, s. 55.

³⁰ Jedná se o éru politického napětí mezi Sovětským svazem a Spojenými státy americkými, který trval zhruba od roku 1947 do zániku Sovětského svazu v roce 1991.

³¹ Česká televize. ČT24. Perestrojka [online]. 2011 [cit. 2012-11-30]. Dostupné z: <http://ceskatelevize.cz/ct24/exkluzivne-na-ct24/osobnosti-na-ct24/115974-perestrojka>

³² New Revolution. MICHNIK, Adam. *Letters from Prison and Other Essays*. California: University of California Press, 1987, s. 143.

Jakékoliv zásadní změny byly závislé na poměrech a situaci v Sovětském svazu. Jenže zatímco tam byly tyto kroky poměrně bez problémů přijaty a začaly se prakticky ihned uplatňovat, na našem území se v politických kruzích nesetkaly s pochopením. Iluze o uvolnění poměrů si však začali dělat obyvatelé Československa až ve chvíli, kdy přijel na návštěvu sám Michail Gorbačov. Ten však přinesl pouze zklamání, které vyvolalo dojem, že se mohou občané spolehnout pouze na sebe.³³ Tím započala doposud největší vlna otevřeného odporu vůči režimním praktikám. Postupy byly různé, ale nejčastěji se setkáváme s peticemi, ale i veřejnými protesty. Zlomový byl rok 1988, kdy se u příležitosti výročí 21. srpna uspořádala první demonstrace po 19 letech. Připomínala se především srpnová okupace (ale i rok 1948) a velký podíl na protestech měla Charta 77.³⁴ Nejčastějším požadavkem bylo propuštění politických vězňů, zvláště pak Václava Havla, který byl symbolem boje za demokracii. Snahy o jeho propuštění vyvrcholily 15. dubna 1989, kdy se ustanovil výbor na podporu těchto žádostí.³⁵

Stejně jako v roce 1988 se i v nadcházejícím uspořádala 21. srpna demonstrace. Nyní však byla daleko masivnější, na což měly velký vliv uvolněnější poměry v Československu a také červnová petice Několik vět³⁶, která se shledala s velkým nadšením, ačkoliv počet 40 000 signatářů byl trochu zklamáním ve srovnání s milionem podpisů pod předchozí peticí Dva tisíce slov. Na srpnovou akci však byl komunistický režim připraven, což se projevilo nasazením lidových milic a povoláním na 2000 příslušníků SNB. Potlačení protestů trvalo do deváté hodiny večerní, kdy bylo ohlášeno „vyčištění“ Václavského náměstí, kde se protesty konaly. Bezpečnost stačila zkontrolovat 1560 lidí a 494 z nich předvedla k výsledku.³⁷ Ačkoliv byla srpnová demonstrace bez většího výsledku, poukázala na studentstvo na jakožto radikální opoziční hnutí, které mělo velký vliv na události 17. listopadu.

Nespokojenost občanů se hromadila už velice dlouho a roznětkou k jejímu výbuchu bylo brutální rozeznání demonstrace, kterou na pátek 17. listopadu svolaly nezávislé studentské iniciativy. Mělo se jednat o připomenutí si popravy devíti českých představitelů studentského hnutí a uzavření vysokých škol nacisty. Úřadující režim však celou akci pochopil jako skrytý protest proti sobě, a tak se rozhodl radikálně zasáhnout. Odmítavě a

³³ OTÁHAL, Milan. *Opozice, moc, společnost 1969-1989*. Praha: Maxdorf, 1994, s. 55.

³⁴ Český rozhlas. NYKLOVÁ, Martina. V roce 1988 se v Československu probouzela občanská společnost [online]. 2008 [cit. 2012-11-30]. Dostupné z: <http://www.radio.cz/cz/rubrika/udalosti/v-roce-1988-se-v-ceskoslovensku-probouzela-obcanska-spolecnost>

³⁵ HAVEL, Václav. *Do různých stran: eseje a články z let 1983-1989*. 3. vyd. Praha: Lidové noviny, 1990, s. 499.

³⁶ Dokument obsahující sedm požadavků, které směřovali chartisté k vládnoucímu režimu.

³⁷ BARTA, Milan. K zajištění klidu a veřejného pořádku...: Zásah bezpečnostních složek proti demonstrantům na Václavském náměstí 20.– 21. srpna 1989. Paměť a dějiny [online]. 2009, č. 4, s. 5-14 [cit. 2012-11-30]. Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad0904/005-014.pdf>

pobouřené reakce následovaly z celé republiky a moc tomu nepřidala ani zpráva o zabití jednoho ze studentů.³⁸ Opozice na to reagovala vzápětí, když 19. listopadu založila Občanské fórum, které mělo reprezentovat široké názorové spektrum. U založení stál Alexandr Vondra, Jiří Křižan a Václav Havel, který převzal roli všemi uznávané autority. Následovaly mohutné manifestace, které pořádali převážně disidenti například na Václavském náměstí či na Letenské pláni.

Pro KSČ však bylo klíčové, že ztratila podporu těch, na které vždy dříve spoléhala, a sice dělníků. Ačkoliv se zpočátku uvažovalo o opětovném nastolení pořádku za pomoci Lidových milicí, nakonec na mimořádném zasedání Ústředního výboru KSČ 24. listopadu došlo k podání demise Jakešova vedení. Neúspěšně dopadl i pokus premiéra Adamce zformovat vládu s rozhodující převahou příslušníků KSČ.³⁹ Tlak nakonec neustál ani Gustáv Husák, který odstoupil 10. prosince. Nic už tak nebránilo tomu, aby se vytvořila nová vláda, kterou z většiny tvořili zástupci Občanského fóra a Veřejnosti proti násiliu. Toto Federální shromáždění 29. prosince zvolilo prezidentem Václava Havla, který ve svém úřadu vydržel do roku 2003, od roku 1993 však jako prezident samotné České republiky.

1.7 Vliv totalitní moci na situaci v literatuře

Reformní hnutí pod vedením Alexandra Dubčeka přineslo pro českou společnost, kulturu a literaturu několik příznivých změn. Vedle faktu, že mohly oficiálně vycházet knihy některým doposud zakázaným autorům, došlo k právně podložené svobodě slova. K tomuto kroku došlo v červnu roku 1968, ovšem vzhledem k okupaci o dva měsíce později nemělo zrušení cenzury dlouhého trvání⁴⁰. Česká literatura i kultura se tedy ve druhé polovině šedesátých let rozvíjela velice slibně, o to pro ni byl větší šok, když nastoupila normalizace. Ta se podepsala na vývoji literární scény velice negativně a kdokoliv se jí chtěl postavit, byl ihned perzekuován. Takto dopadli například autoři petice Deset bodů (mj. Ludvík Vaculík a Václav Havel), kteří kvůli požadavku zachování prvků demokracie byli trestně stíháni za „podvracení republiky“. Organizace stavící se na odpor byly zase rozpuštěny, což postihlo také Seifertův Svaz českých spisovatelů.⁴¹

³⁸BĚLINA, Pavel et al. *Dějiny země koruny české II: Od nástupu osvícenství po naši dobu*. 8. vyd. Praha: Paseka, 2002, s. 309.

³⁹ tamtéž

⁴⁰VANČURA, Jiří. *Naděje a zklamání: Pražské jaro 1968*. 2. vyd. Praha: Mladá fronta, 1990, s. 33.

⁴¹LEHÁR, Jan et al. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 2. dopl. vyd. Praha: Lidové noviny, 2008, s. 845.

Jedním z nejvýraznějších projevů konce uvolnění situace bylo vyřazení zhruba milionu svazků z fondů knihoven. Zákazy postihly řadu autorů, ovšem nebyly všechny stejné a do určité míry byly dokonce odstupňovány. Část spisovatelů mohla občas něco napsat, ale nesměl o tom nikdo informovat, pár dalších mohlo zase jen překládat a někteří nesměli ani to. Není tedy divu, že někteří autoři, kteří nechtěli přijít o zdroj obživy, alespoň předstírali souhlas s vládnoucím režimem. Na nebezpečnost této „hry“ upozorňovala řada autorů podobenstvím o paktu s ďáblem (Karel Pecka, Jiří Suchý, Václav Havel apod.).⁴² Většina spisovatelů, toužících po psaní kvalitní literatury, se však raději někdy i dobrovolně uchýlila do ústraní a psala knihy, které se oficiálního vydání mohly dočkat až od počátků devadesátých let. Docházelo tedy k rozštěpení literatury do tří částí – domácí „veřejnou“, domácí ineditní (neboli samizdatovou) a zahraniční (exilovou)⁴³.

Je třeba poznamenat, že zmíněné trojí rozdělení není českým fenoménem a v socialistických zemích bylo obvyklým jevem. U nás se s ním sice setkáváme už od Mnichova, nicméně až rozsáhlé čistky na počátku sedmdesátých let a masový odchod do exilu vytvořily podhoubí pro větší rozšíření. Docházelo by k patrně přílišnému generalizování, kdyby se tvrdilo, že kvalitní literatura se objevuje pouze v exilu a samizdatu, nicméně bez nadsázky se asi dá tvrdit, že tomu tak většinou bylo. Potvrzuje to také fakt, že se většina publikací věnuje spíše této sféře, zatímco jen zlomek z nich se zabývá oficiálně vydávanou tvorbou. Také v této práci bude věnováno místo zejména literatuře, která nebyla schválena vládnoucím režimem a mohla se šířit pouze v opisech a zahraničních nakladatelstvích.

1.7.1 Samizdatová literatura

Tvrzení, že byla po srpnové okupaci opět nastolena cenzura, by bylo nepřesné. Oficiálně totiž cenzura neexistovala, nicméně nastoupila pochybná instituce autocenzury, která fungovala skrze schvalovací komise, kulturní regenty a šéfredaktory. Síto, které tito lidé vytvořili, bylo natolik husté, že se umělci (herci, spisovatelé, malíři apod.) museli sami kontrolovat, jestli netvoří v rozporu se zákazy vládnoucího režimu, který diktoval, co se může uveřejňovat. Obzvláště komunistické představitele dráždily narážky na politické dění, zmínky o emigrantech a disidentech, stejně jako téma náboženství a církve.⁴⁴ Ovšem i erotičnost byla do maximální míry tabuizována, což mnohdy způsobilo, že bylo zabráněno vydání knihy

⁴² Tamtéž, s. 848-849

⁴³ HOLÝ, Jiří. *Český Parnas: literatura 1970-1990*. Praha: Galaxie, 1993, s. 9.

⁴⁴ BĚLINA, Pavel et al. *Dějiny země koruny české II: Od nástupu osvícenství po naši dobu*. 8. vyd. Praha: Paseka, 2002, s. 301.

autorovi, který měl normálně prorežimní smýšlení. Štěstí pak měli ti autoři, kterým bylo dílo pouze vráceno k přepracování a nemuseli tak čelit automatickému zamítnutí ze strany vládnoucí garnitury.

Po dvou předcházejících samizdatových vlnách, které probíhaly během 2. světové války a padesátých let 20. století, přichází nejmasovější fáze samizdatové tvorby, kdy se na mnoha místech republiky šíří ve strojopisech, xerokopiích, cyklostylech a později i počítačových tiscích tisíce textů krásné i odborné literatury, na jejichž vydávání se zaměřily desítky samizdatových edic⁴⁵. Co se týče vzniku a fungování těchto edic, začátky byly poměrně skromné. Vedle olomouckých Textů přátel fungovala pořádně jen pražská Petlice a několik strojopisných časopisů. Až slavný Havlův dopis prezidentu Husákovi rozpoutal výraznější vlnu, která byla reprezentována například Expedicí či pravidelným seriálem fejetonů organizovaným Ludvíkem Vaculíkem. Největší rozmach samizdatu však přichází až na konci sedmdesátých let, kdy se konečně většina obyvatel vzpamatovala z fungování normalizace. V této době vstupují na scénu legendární edice jako Popelnice, Krameriova expedice či Česká expedice. Také periodika už začínají být čtenářsky náročnějšími, což můžeme vidět například u undergroundového Vokna či Obsahu⁴⁶.

Autorů, kteří byli trnem v oku představitelům politické moci, byla celá řada. Ti, kteří nemohli (či nechtěli) emigrovat, měli víceméně jen dvě možnosti, jak rozšířit svou tvorbu mezi lid – využít služeb samizdatových opisovatelů či exilových nakladatelství. Těmi, kdo většinou volili první možnost, byli například Václav Havel, Ludvík Vaculík, Eva Kantůrková, Ivan Klíma⁴⁷, Pavel Landovský a mnoho dalších. Zvláštní kategorii pak tvořila tvorba autorů „na pomezí“, kteří byli na hraně oficiálně vydávané literatury, a tak využívali služeb samizdatu jen občas, když se zrovna totalitní režim rozhodl je nevydat. Do této skupiny patří například Ota Pavel, Oldřich Mikulášek a především Bohumil Hrabal, který je asi nejcharakterističtější představitel této skupiny autorů.⁴⁸

1.7.2 Exilová literatura

⁴⁵ ANTONÍN, Robert et al. *Encyklopedie českých dějin: osobnosti, fakta a události, které utvářely naši historii*. Praha: Reader's Digest Výběr, 2008, s. 384-385.

⁴⁶ HOLÝ, Jiří. *Český Parnas: literatura 1970-1990*. Praha: Galaxie, 1993, s. 11.

⁴⁷ Ivan Klíma v roce 1969 emigroval do USA, nicméně o rok později se vrátil, načež mu bylo znemožněno publikovat.

⁴⁸ LEHÁR, Jan et al. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 2. dopl. vyd. Praha: Lidové noviny, 2008, s. 863.

Život v exilu poskytoval našim spisovatelům obvykle dobré, nebo alespoň snesitelné materiální podmínky. Zejména však svoboda zbavená cenzury a autocenzury byla tím, kvůli čemu často českoslovenští spisovatelé emigrovali. Jako každá svoboda má však i tato svou cenu. O autory píšící v exilu nebyl příliš velký zájem, což bylo sice bráno pozitivně, pakliže se jednalo o pozornost komunistických představitelů, ovšem ne v případě čtenářů. Maximálně dvoutisícové náklady prózy a ještě nižší u poezie si hledaly cestu ke čtenářům často velice obtížně⁴⁹. Jazyková bariéra pak byla mnohdy tím nejmenším problémem. Někteří autoři přestali tvořit úplně, zatímco jiní se nový jazyk naučili a psali v něm (např. Věra Linhartová). Další skupinu tvořili ti, kdo se přeorientovali jinam, jako například Karol Sidon, který se po emigraci do Německa stal rabínem. Specifickou skupinu tvoří ti, kteří se natolik asimilovali, že je v jejich nové zemi považují za své autory (např. Milan Kundera).⁵⁰

Pakliže už byli autoři i po emigraci literárně činní, minimálně na počátku pro svou tvorbu poznamenanou nelehkou a charakteristickou politicko-společenskou situací v cizině hledali pochopení jen těžko. Zatímco pro některé naše spisovatele byl exil ulehčení a znovunastartováním kariéry (Milan Kundera), jiní odloučením od své vlasti trpěli (Ivan Diviš). Totalitní moc v Československu častokrát uvítala, že nepohodlní „podrývači režimu“ nebudou už doma dělat problémy. Tento postoj se projevil několikrát zejména znemožněním návratu některým osobám společenského dění (např. Kohout či Kolář. V tomto případě se tedy jedná o nedobrovolný exil. Zatímco samizdat se soustředil především kolem Prahy, okrajově okolo Brna a Olomouce, exil měl několik center – německo-rakouské (případně švýcarské), francouzské a italské, americké a kanadské, a v neposlední řadě britské.⁵¹ Stmelovacím prvkem byla především periodika (Listy, Svědectví, Proměny) a nakladatelství (Sixty-Eight Publishers manželů Škvoreckých v Torontu a Index Bedřicha Utitze a Adolfa Müllera v Kolíně nad Rýnem). Síť exilové činnosti osobností působících za hranicemi naší vlasti byla tedy sice značně rozvětvená, ovšem alespoň touto formou se mohli její členové nějak spojit. Jisté je tedy to, že mělo exilové písemnictví určité nedostatky, nicméně i tak se dá považovat za velice úspěšné.⁵²

⁴⁹HOLÝ, Jiří. *Český Parnas: literatura 1970-1990*. Praha: Galaxie, 1993, s. 18-19.

⁵⁰LEHÁR, Jan et al. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 2. dopl. vyd. Praha: Lidové noviny, 2008, s. 885-886.

⁵¹HOLÝ, Jiří. *Český Parnas: literatura 1970-1990*. Praha: Galaxie, 1993, s. 19-20.

⁵²BRABEC, Jiří et al. *Život je jinde...?: česká literatura, kultura a společnost v sedmdesátých a osmdesátých letech dvacátého století*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2002, s. 36.

2 Život Petra Šabacha

Petr Šabach se narodil 23. srpna 1951 v pražské čtvrti Dejvice. Pozitivní vztah k literatuře získal jistě po své matce, která byla do roku 1969 úřednicí ministerstva školství a kultury. Otec byl vojenským důstojníkem, konkrétně plukovníkem, a četl jen velice zřídka. Jelikož Petr Šabach čtení skutečně miloval, začal v roce 1966 studovat knihovnickou školu. Po absolvování prvního ročníku však zjistil, že od oboru čekal něco jiného, a přestoupil na gymnázium. Ani zde však studium nedokončil, neboť se roku 1969 vrátil z prázdninového výletu ve Velké Británii až v říjnu, za což byl vyloučen. Po této nepříjemné události nakonec podal znovu přihlášku na knihovnickou školu, kterou však už tentokrát studoval externě. Po maturitě v roce 1974 nastoupil na Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy, kde po pěti letech dálkově absolvoval teorii kultury. Jeho diplomová práce nesla název Specifika rodiny v předávání kulturních hodnot. Už v roce 1979 se tedy objevil první náznak, jakým směrem se bude tematicky ubírat budoucí Šabachova spisovatelská tvorba.

Do maturity se Petr Šabach živil především různými brigádami, ale poté nastoupil na poměrně lukrativní místo technického redaktora v Pragokonzertu⁵³. V roce 1976 se stal metodikem Kulturního domu v Praze-Kobylisích, kde však opět vydržel pouze 2 roky, než přešel na pozici nočního hlídače v Jiřském klášteře. V této době se hodně vzdálil od oboru, který vystudoval, což se změnilo jen minimálně v roce 1982, kdy se staral o inventury ve Středočeském nakladatelství a knihkupectví. Ani profese inventurního pracovníka se však nestala pro Šabacha tou pravou, takže v roce 1984 přijal post odborného referenta na Akademii výtvarných umění. Na stejné pozici pracoval dlouhých 18 let, ačkoliv od roku 1987 už to bylo v Galerii hl. m. Prahy. Zároveň také organizoval programy v Domě U kamenného zvonu. Teprve po odchodu z Pražské galerie se Šabach odvážil naplno věnovat dráze profesionálního spisovatele. Profesní život oblíbeného spisovatele byl velice pestrý, ovšem celou dobu samozřejmě inklinoval ke psaní. V podmínkách tak malého knižního trhu, jakým je ten český, bylo však velice těžké se živit pouze psaním, takže dokud se Šabach naplno neetabloval, nemohl si něco takového dovolit.

2.1 Povídkář Petr Šabach

⁵³ Společnost zabývající se zajištěním zábavních show a jazzových, divadelních a rockových festivalů.

Jak sám říká, dostal se Petr Šabach k psaní spíše náhodou. Dovedla ho k tomu práce nočního hlídače. V letech, kdy působil v Jiřském klášteře, se totiž velice nudil a čtení už ho přestávalo bavit. Rozhodl se tedy pro psaní, které ho dokázalo zabavit. V osmdesátých letech mu navíc kamarád navrhl, že by si mohl přivydělat napsáním fejetonu, což proměnilo koníček v zajímavý způsob, jak přijít k penězům. Šabach tedy začal publikovat své povídky v novinách a časopisech (Mladá fronta, Práce, Kmen, Tvorba, Kulturní rozvoj apod.), čímž si zajistil pravidelný příjem, který však nedostačoval na uživení sebe samého, natožpak rodiny. Jednalo se však o velice důležitý krok, který předznamenal, jakým směrem se bude dále ubírat život dejvického rodáka.

Své povídky Šabach vydal v roce 1986 pod názvem *Jak potopit Austrálii*. Sbíрка sice úplně nepropadla, ale autora zároveň nijak zvlášť neproslavila. Delší povídka Šakalí léta však na počátku devadesátých let inspirovala scenáristu Petra Jarchovského a režiséra Jana Hřebejka k natočení stejnojmenného muzikálového filmu. Šakalí léta měla v kinech premiéru krátce po vzniku samostatné České republiky, tedy v roce 1993, a zaznamenala mezi diváky veliký úspěch. Současně se konečně dostal do širšího povědomí také Petr Šabach, jemuž film otevřel cestu k větší skupině čtenářů. Stále se ale údajně nepovažoval za spisovatele, což ovšem vzápětí relativizoval vydáním další povídkové sbírky, která nesla kontroverzní název *Hovno hoří* (1994). Možná také v souvislosti s úspěchem Šakalích let se prodávala kniha velmi dobře a není proto divu, že se ji v roce 1999 rozhodla opět dvojice Jarchovský x Hřebejk zfilmovat a přivést do kin pod názvem *Pelíšky*. Na anekdotické povídky Šabach nezanevřel ani později, ovšem do budoucna se jeho stěžejním žánrem stala próza novelistického rozsahu.

2.2 Způsob psaní Petra Šabacha

Šabachovi kritici neustále poukazují na neměnnost jeho zaměření. Je pravdou, že nejprodávanější knihy od tohoto autora (*Hovno hoří*, *Opilé banány*, *Babičky* a *Občanský průkaz*) se všechny převážně odehrávají v době vlády komunistické moci v Československu. Zároveň ve všech můžeme sledovat příběh dospívajícího chlapce v konfrontaci s autoritou, kterou většinou představují komunisté či zástupci Veřejné bezpečnosti. V Šabachově tvorbě ovšem lze zaznamenat i zajímavý vývoj, který se projevuje hned v několika oblastech. Zřejmé jsou například odlišné osudy hlavního hrdiny. V *Hovno hoří* se postava s výraznými autobiografickými rysy zabývá spíše otázkami vztahovými, než politickými. Bezejmenná

figura z Opilých banánů už totalitní moc vnímá podstatně více, ale přesto spíše v rámci epizodních událostí. Petr (až po závěr bezejmenná postava) popisuje zážitky spojené s komunistickým režimem ještě o trochu více, což je ovšem zmírněno faktem, že se velká část příběhu odehrává v zahraničí. Zajímavé je ovšem srovnání s poměry z jiných zemí. Nejvíce je cítit autorův negativní postoj k zástupcům státního aparátu v Občanském průkazu, kde lze ovšem opět pozorovat určité rozmělnění, které je v tomto případě dáno stárnutím hlavní postavy a změny jejího postoje.

Zřejmý vývoj také zaznamenal syžetový repertoár. Zatímco je povídka Šakalí léta ze sbírky Jak potopit Austrálii ryze anekdotického charakteru, ve Vodě se šťávou (Hovno hoří) už je evidentní příklon k novelistické podobě. Následující Šabachova kniha Babičky už je psána jako novela, ale obsahuje několik menších příběhů, které do jisté míry působí jako drobné povídky. Epizodky jsou ostatně charakteristickým rysem i Opilých banánů, kde jsou ještě četnější a napomáhají nejen k doplňování děje, ale také k dokreslení atmosféry doby. Zároveň je ovšem patrný příklon k nízké formě humoru, tedy k tomu situačnímu. V Občanském průkazu už se Petr Šabach nepokouší o souvislý prokombinovaný příběh, ale spíše za sebe řadí vzpomínky a zážitky. Ostatně není tolik čtený kvůli propracované vyprávěcí strategii, ale právě díky hovorové jednoduchosti. Ačkoliv Občanský průkaz obsahuje velké množství humorných situací a gagů, je v některých chvílích temnější, než jeho předchůdci. Jedná se vlastně o vyvrcholení nastolené linie, které je však ještě více autobiograficky laděné a je do velké míry bilanční.

Třebaže je výtky týkající se monotematicnosti Šabachovi tvorby do velké míry oprávněná, nelze tvrdit, že by jeho próza nezaznamenávala určitý progres. Je jisté, že se autor cítí nejlépe v roli humoristy a jelikož se etabloval jako vypravěč zážitků z dospívání za nelehké doby tzv. normalizace, nesnaží se většinou o odklon od této pozice. Na knize Zvláštní problém Františka S. se také ukázalo, že je tradiční tvorba Petra Šabacha čtenářsky vděčnější než experimenty s vážnějším vyzněním.

2.3 Zařazení Petra Šabacha do kontextu české literatury

Přelom 80. a 90. let byl pro českou čtenářskou obec zvláštním. Skončila totiž doba literární nesvobody, která se nesla ve znamení tvrdé cenzury. Ačkoliv byla většina kvalitní literatury oficiálně zakázána, mělo to pro čtenáře svá pozitiva. Dala se totiž lépe rozlišit kvalitní díla, neboť bohužel právě ta vycházela v undergroundu či exilu. Počátkem

devadesátých let však došlo k přesycení trhu, které mělo za následek, že se ve velkém množství titulů špatně orientovalo. Otevřely se brány „západní“ literatury, po které se tu roky toužilo, ale prostor měla dostat také domácí tvorba. Čtenáři však do velké míry upřednostňovali (a dodnes upřednostňují) spíše prostší a humorně založená díla. Ostatně také proto se lepší prodejnosti těší povídky Zdeňka Svěráka, které laskavým humorem čtenáře okouzlují, než intelektuální a náročnější tvorba Daniely Hodrové.

Petr Šabach patří k elitní pěti nejčtenějších českých autorů. Vedle Michala Viewegha, se kterým je často srovnáván, tuto skupinu tvoří také Irena Obermannová, Halina Pawlowská a Barbora Nesvadbová. Ve všech případech se jedná o autory nenáročné literatury, kteří se ve svých knihách zabývají převážně vztahy, ať už rodinnými či partnerskými, zároveň ale přidávají více či méně humoru. Recept na úspěch na české literární scéně se zdá být tedy jednoznačný a Petr Šabach se dle něj bezvýhradně řídí. Vedle zpopularizování jeho tvorby filmovými zpracováními zajistil Šabachovi oblíbenost také jeho svěbytný styl. Zdánlivá jednoduchost je totiž stravitelná pro širokou veřejnost a humorné ladění je českému čtenáři velmi blízké. Od dob Jaroslava Haška či Zdeňka Jirotky postrádala naše literární scéna takového humoristu. Zde je nezpochybnitelné místo Petra Šabacha.

2.4 Humor Petra Šabacha a jeho zařazení do historického kontextu české literatury

Krise lidské a národní identity se v Československu dvacátého století aktualizovala tak často a tak zřetelně, že se stala jedním z určujících životních zážitků hned několika generací.⁵⁴ Také u Petra Šabacha působí jako výrazné téma, přičemž zřetel je kladen na období tzv. normalizace. Literatura, kterou tento autor vytvořil, je odrazem nedůvěry k objektivnímu světu. Místo velkolepých lineárních dějin spějících k předem určenému cíli, ubírá pozornost k „malým dějinám člověka“.⁵⁵ Tento obyčejný člověk, který bývá hlavním hrdinou Šabachových novel, se s přáteli nejčastěji schází v prostředí, které je dnes již bráno jako charakteristicky české. Jedná se o hospody, kde se probírají nejrůznější témata, která jsou však v drtivé většině pouze osobního charakteru a závažnější společenské otázky zde jdou stranou.

Vedle humoresky, anekdoty a grotesky, se tedy u Šabacha nachází patrně jeho nejcharakterističtější verbální útvar, kterému v roce 1966 dal v doslovu ke knize *Automat svět*

⁵⁴ KOSKOVÁ, Helena. *Hledání ztracené generace*. Jinočany: H&H, 1996, s. 13.

⁵⁵ HOLÝ, Jiří a kol. *Český Parnas*. Praha: Galaxie, 1993, s. 30.

Emanuel Frynta název „hospodská historka“. Jedná se vlastně o vyvrcholení tzv. pražské ironie, jejíž banalita může být chápána i jako prostředek nového, neotřelého vidění. Hospodskou historkou se myslí „krátký epický, většinou humorně zabarvený útvar, jakýsi komentář k obecně prožívaným událostem, který je pokusem o tvůrčí projekci banality a každodennosti do oblasti fantazie.“⁵⁶ Hospodská historka je vyhraněně situační, přítomnostní a těží z okamžitých reakcí na prožívané události. Vyznačuje se komickou hyperbolizací, přeháněním, bájevitou atmosférou, přičemž je elementárně epická. Jejím východiskem je bezprostřední literární zážitek a událost, její metodou je živelná posedlost a snaha ohromit posluchače.⁵⁷ Často také bývá, nikoliv však nezbytně, prosycena erotikou, což je jev, který ovšem u Šabacha nelze nalézt.

Dalším neklamným prvkem v tvorbě Petra Šabacha, který dává jasně najevo příslušnost k útvaru hospodské historky, je příklon k nespisovným výrazům, který už dnes bývá zřídka chápán jako snaha o vulgární provokaci. Pramení spíše ze zájmu o jazyk a jeho tvůrčí možnosti, přičemž se samozřejmě stále bere v potaz jeho užívání v periferii hospod. Jedná se typově především o české prostředí, přičemž Šabach užívá humor, který je stejně charakteristicky národní. Na rozdíl od jižních národů, jejichž humor je lehký a často i laskavý, se ten český vyznačuje mírnou melancholií a skepsí, která nezřídka přechází v sebeironii. Autor však v hospodské zábavě především očekává náhodný impuls, který by vedl ke vzniku nápadu. Hrdinové Šabachových knih často přicházejí mezi své přátele s příhodou, která se později rozvine v propracovanější obraz. Princip „nabalování informací“ se nejvíce uplatnil v postavě Jirky Ptáčníka z *Opilých banánů*, který rozvíjel své vyprávění až do absurdna, aby zaujal své posluchače. Ptáčníka však nelze považovat za charakteristickou postavu hospodské historiky, neboť ta má být především pravdivá, jakkoliv je dovedena do grotesknosti.

Petra Šabach ovšem není prvním, komu se stalo hospodské prostředí tvůrčí dílnou. Už pro Jaroslava Haška se místo stalo zdrojem inspiraci, kdy dokonce v roce 1911 v jedné z hospod založil satirickou politickou Stranu mírného pokroku v mezích zákona. Kniha *Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války* je útvarem hospodské historky přímo prosycena a hlavní postava je velmi častým vypravěčem těchto příhod. Komika Švejkovy hry přitom v rozprávění nekonečných příkladů "*z dějin lidských trampot*" má svůj externí vztah ke světu vnějšimu, (a to je samozřejmostí), ale i své interní zákonitosti a zásady, které jsou občas

⁵⁶ PYTLÍK, Radko. *Bohumil Hrabal*. Praha: Československý spisovatel 1990, s. 20.

⁵⁷ tamtéž, s. 20-21.

důležitější než jejich působení navenek.⁵⁸ Dá se říct, že Jaroslav Hašek v postavě Švejka ztělesnil své představy vidění světa a humoru, což koresponduje z autobiografičností postav Šabachovi tvorby, kdy se autor netají tím, že s hlavním hrdinou sdílí své pocity, představy a myšlenky.

Jaroslav Hašek získal svého následovníka bezpochyby v Bohumilu Hrabalovi, který nemohl být svým předchůdcem přímo ovlivněn (bylo mu 9 let, když Hašek zemřel), nicméně na linii hospodských historek poměrně plynule navázal. Oba se vlivem okolností stali výrazem českosti, mentality a dramatického osudu obyčejného člověka, obyvatele malé země uprostřed Evropy.⁵⁹ Hrabalův vztah k hospodám hraničí až s euforií, kdy je pro něj, stejně jako pro Haška, zdrojem inspirace rozverné prostředí, které je plné vzrušeného vyprávění. Co se týče autorova přínosu k už tak osobité poetice pražské ironie, je jím bezesporu vypointovanost hovorových situací. Pražská ironie je u Hrabala především odrazem obdivu ke světu, schopnosti objevovat rozptýlené prvky tvaru přímo ve skutečnosti, naproti čemuž rostl Jaroslav Hašek z individualistické skepse, famózního sebevědomí a v neposlední řadě i z trpkosti.⁶⁰

Ve svých knihách pokračuje Petr Šabach v linii pražské ironie a hospodské historky, kterou započal Jaroslav Hašek, následovaný Bohumilem Hrabalem. Přejal tak více než sto let starý odkaz, čímž potvrdil aktuálnost literárního útvaru. Na druhou stranu si všichni tři autoři po celou dobu udrželi svůj osobitý styl, díky čemuž jsou snadno rozpoznatelní jeden od druhého. V nynější době se pak vedle Šabacha objevuje hospodská historka také například u Václava Kahudy či Emila Hakla.

⁵⁸Liternet. DICHEV, Bogdan. *Interpretační rekursy a východiska hravého modelu osudů* [online]. 2010 [cit. 2013-04-30]. Dostupné z: http://liternet.bg/publish14/b_dichev/hashek-shvejk_cz.htm

⁵⁹PYTLÍK, Radko. *Bohumil Hrabal*. Praha: Československý spisovatel 1990, s. 7.

⁶⁰tamtéž, s. 29.

3 Život za normalizace očima hrdinů knih Petra Šabacha

3.1 Hovno hoří

Když Petr Šabach v roce 1986 vydal svůj soubor povídek *Jak potopit Austrálii*, asi příliš velký ohlas ani nečekal. Kniha ostatně prošla trhem takřka bez povšimnutí a ztratila se v záplavě jiných titulů. Muzikál *Šakalí léta* však v roce 1993 přiblížil osobu Petra Šabacha i těm, kteří ho doposud neznali. Povzbuzen úspěchem filmu dle jeho předlohy vydává svou další povídkovou sbírku *Hovno hoří*. Kniha svým kontroverzním názvem působí na čtenáře velmi atraktivně a jistě i díky tomu obsadila jednu z prvních příček prodejnosti. Ačkoliv Šabachovi cíle byly vždycky skromné a za úkol si vzal především pobavit své čtenáře a nestydět se za svůj text, začala jeho hvězdapomalou vycházet. Trvalo tedy takřka devět let, než se pořádně prosadil, ale když už se tak stalo, tak pozici postupně upevňoval.

Kniha *Hovno hoří* je rozdělena jen velmi málo zřetelným grafickým označením, které však dostatečně postačuje k lepší orientaci v textu. Sbírkou obsahuje 3 povídky, které nesou názvy *Sázka*, *Bellevue* a *Voda se šťávou*. Zatímco *Sázka* je spíše vtipná hříčka popisující příběh dvou starců, jednotícím prvkem *Bellevue* a *Vody se šťávou* je sledování rozdílů mezi mužem a ženou, konkrétně mezi mužským a ženským principem. Představení tohoto jevu přichází už v předmluvě: „*Děvčata seděla vpravo, hoši vlevo. Sami si tak sedli, já jsem jim nic nenařizoval. Z dívčí sekce se ozývalo žvatláni. Půjčovaly si navzájem jakési plyšové zvířátko a pořád opakovaly: ‚Jééé, půjč mi ho ještě! Ten je sladkej! Mně ho taky podej! Panebože, ten je sladkej.‘ [...] Na sedadlech za mnou seděli dva obrýlení chlapi s vysokými čely. [...] Zcela vážně a ze všech stran rozebírali problém, jestli hovno hoří. Dva světy rozdělené jen úzkou uličkou.*“⁶¹ Už odmalička se dívky zajímají o konkrétní, hmatatelné věci, zatímco chlapi tíhnou spíše k exaktnějším a mnohdy až absurdním problémům.

3.1.1 Sázka

Důkaz, že předchozí tvrzení lze uplatnit na muže v každém věku, se nachází i v první povídce *Sázka*. Zde vypravěč pozoruje dva postarší pány, kteří se dohadují, jestli je možné, aby medvěd kodiak měřil 3,5 metru. Aby odpůrce tohoto tvrzení poukázal na nesmyslnost tvrzení, navrhne, aby si na sebe navzájem stoupli a udělali značku na zdi. Číšníci se jejich

⁶¹ŠABACH, Petr: *Hovno hoří*. 16. vyd. Praha a Litomyšl: Ladislav Horáček – Paseka, 2007, předmluva

počinání nelíbilo, a tak je musela trochu umravnit⁶². Pánové však ve vzájemném popichování pokračují a vymyslí si další sázku. Tentokrát větší z nich pochybuje o tom, jestli ten menší vydrží alespoň 2 minuty nedýchat. Aby byla jistota, že je vše férové, ponořil vyhecovaný hlavu do výčepu a svou sázku vyhrál⁶³.

V Sáze sledujeme dva muže v „drobném žánrovém obrázku, hospodské scény připomínající samou volbou prostředí i svou groteskností vzor Hrabalův“. Skoro Haškovské prostředí se nasakuje atmosférou socialistické hospůdky, kterou autor dokonce nazývá „takovou obyčejnou špelunkou“. Převážně ženám může počinání dvou mužů ve zralém věku připadat nesmyslné a může se i zdát, že jsou na sebe zlí. Z příběhu je však cítit podvědomá radost obou aktérů, že si užijí trochu zábavy a vzrušení, které vyplívá z neobvyklých situací. Navíc se nejedná o žádnou řevnivost, ale spíše o soutěživost, která sice pramení z ješitnosti, nicméně není nikterak dramatická. Šabach však mužský svět představuje také za pomoci krátkých až úsečných vět, které vkládá do úst hlavním protagonistům.

3.1.2 Bellevue

Slovo bellevue se dá přeložit jako „krásná vyhlídka“ a jedná se o název druhé povídky. Tentokrát je hlavní postavou malá holčička, která sedí na střeše a pozoruje dění okolo sebe. Pravděpodobně i kvůli nízkému věku je dívka přesvědčena o tom, že by se jí jako muži žilo v životě daleko lépe, a tak se rozhoduje, že jednoho dne podstoupí změnu pohlaví. Sama sebe dlouho utvrzuje, že se rozhodla správně, ale jednoho letního odpoledne vše přehodnotí. Sleduje totiž počinání všech mužů z rodiny, přičemž si všímá jejich chování a problémů, které mají. Nejmladší z nich se ještě ve třetí třídě pomočuje a trpí nezájmem ostatních, starší syn kováře je pro změnu zhrzený nešťastnou láskou. Ani starší členové rodiny nejsou nijak zvlášť spokojeni - kovář má okovat koně, kterého se bojí, a dědečka trápí močové kameny. Nakonec je asi nejspokojenější maminka, které připadá den docela stereotypní a všední. Holčička si uvědomuje, že by to jako muž neměla o mnoho snazší. Zároveň se domnívá, že ji bratři s dědečkem a otcem poslouchali, když jim o změně pohlaví říkala, a rozhodli se pro ni uspořádat takovéto představení: *„Co se to dole, proboha, děje? zděsila se holčička. Nejdřív tam sedí brácha a brečí, druhéj tam poskakuje a tancuje radostí, pak proletí vzduchem tatínek a tamhle v sadu se válí děda oblečeněj jak do rakve!“*⁶⁴

⁶² tamtéž, s. 9.

⁶³ tamtéž, s. 14-15.

⁶⁴ tamtéž, s. 40.

Jestliže bylo v první povídce představeno mužské myšlení, v Bellevue se k tomu autor částečně vrací. Tentokrát však není nahlíženo mužským a dospělým pozorovatelem, ale skrze oči malé holčičky. Objevuje se tedy pohled nejen ženský, ale zároveň i naivní. Je ovšem zajímavé, že dívka v takhle útlém věku začíná uvažovat nad rozdíly mezi muži a ženami. Zároveň si také uvědomuje úlohu své matky v domácnosti a o změně pohlaví uvažuje právě z obav, aby se nedostala do stejné pozice.

„Pozorovalo maminku a v duchu ji litovala: tys tedy dopadla, ženská! Obskakuješ je tady každé ráno, jsi první na nohou [...]. Ty bys spát mohla, a přece to neuděláš, jen aby oni byli spokojeni a měli všechno připravené přímo pod nosem. [...] Žije jako otrokyně, a ke všemu musí pořád dobře vypadat! To všechno jen proto, že chlapi jsou silnější a chlupatější a umějí okovat koně jako tatínek.“⁶⁵

Na ukázce je vidět, že dívka respektuje muže a zároveň jim i závidí. V roli muže si představuje život daleko lehčí, neboť doma vidí klasický patriarchální model. Během vyprávění se však její postoj mění a přichází na to, že i muži mají své starosti. V povídce není podán mužský pohled na situaci, a proto nelze srovnávat odlišné názory a postoje. Vtělení autora do holčičky však i přesto nabízí zajímavou zkušenost.

3.1.3 Voda se šťávou

Povídka Voda se šťávou je pravděpodobně nejzajímavějším a nejkomplikovanějším textem souboru. Není proto náhodou, že na jejím základě vznikl v roce 2003 stejnojmenný dvanáctiminutový studentský film režiséra Jaroslava Pauera. Na rozdíl od filmových zpracování Šabachova díla z dílny tandemu Jarchovský x Hřebejk se tento krátký snímek drží původního textu velice věrně, ačkoliv drobné rozdíly by se samozřejmě našly.

Epizodické pásmo, které tvoří více než ¾ knihy, volně navazuje na Šakalí léta a rozvíjí se v dalších autorových textech. Příběhem, který se vyznačuje pro Šabacha charakteristickou bezdějovostí, provází autobiografický vypravěč. V základní časové ose se odráží události ze života hlavního hrdiny, kdy sledujeme jeho vývoj od mladého a sensitivního chlapce přes vlasatého milovníka rock n´roluse sklony k alkoholismu po průměrného muže/manžela. Po celou dobu je hlavní linka doplňována příběhy a historkami vedlejších postav, které většinou nemají zásadní vliv na průběh děje.

⁶⁵ tamtéž, s. 18.

Pakliže byli problémy v dětství z pohledu dospělého člověka spíše úsměvné a vzhledem k chlapcově naivitě i ojedinělé, dospívající chlapec už se dostával kvůli své rebelující povaze do konfliktu s autoritami častěji. Hlavní hrdina totiž vyznával kulturu vlasatců neboli mániček, která se zpopularizovala zejména v roce 1965 díky návštěvě Allena Ginsberga v Praze⁶⁶. Negativní zkušenosti získával mladík také kvůli komunistickému režimu, který mu jako dítěti připadal přinejmenším neškodný. Pořád se však jednalo spíše o drzosti, než o vážné události, které by měly nedozírné následky. V prostředí nesvobody se samozřejmě nachází hlavní hrdiny i v dospělosti, přičemž ovšem řeší především problémy vztahové. Za manželku si totiž vzal Andulku, která je později označována jako A.!

Během vyprávění příběhu autor text prokládá úryvky, kde konzultuje některé události právě se svou ženou. Čtenář tak má možnost pozorovat tento pár od partnerství, přes rodičovství až po chvíli, kdy děti opouští domov, přičemž je ovšem autor občas A. nabádán, aby trochu zmírnil: *„Uber,‘ řekla A. a zívla na celé kolo. ‚Nejdřív jsem taková pěkná černočka, a teď ze mě děláš vražedkyni. A sám seš hodnej a pláčeš ve světě, kterému nerozumíš, pro kterej seš moc křehkej, ve světě, kde kolem tvý přemýšlivý hlavy lítaj polívky. Di do háje, dyť to tak ke všemu ani nebylo...‘“*⁶⁷ Je evidentní, že si je Šabach vědom svého fabulátorství, které nechává zmírňovat právě vloženými promluvami manželky.

Některé konflikty jsou dosti vyostřené, což Šabach otupuje notnou dávkou humoru. Jsme tedy svědky rozporů a dramatických situací, nicméně na nás nepůsobí takovým dojmem. Například příhoda, kdy muž přivede domů žebráka a žena mu nalije na pohoštění plný talíř polévky a na hostitele se nedostane, by se dala ještě považovat za chytrou odplatu manželky, která o žádnou podobnou návštěvu nestála. Situace však začíná kulminovat ve chvíli, kdy bezdomovec dostává i mužovi svršky, čímž je manžel definitivně poražen a ponížen. Celá událost je však podávána s takovou dávkou humoru, že na čtenáře působí vše spíše úsměvně. Většina nepříjemností je dána právě rozdíly mezi mužským a ženským pohledem na život. Ze všech tří povídek je ve Vodě se šťávou toto téma nejlépe rozpracováno, což je možná dáno i skutečností, že byl text za tímto účelem sepsán. Autor to přiznává přímo v knize, kdy reaguje na příhodu, kdy Andulka vytáhla na stožár tepláky a považovala to za největší druh provokace: *„,[...] Chci sem dostat rozdíl mezi mužskejma a ženskejma. O tomhle má být tohle povídání. Kluci maj drsnější fóry. Neříkám, že je to na holku špatný, ale kluk by tam vyvěsil trenýrky nebo roli hajzlpapíru, rozumíš?! U kluků to musí mít větší grády.“*⁶⁸

⁶⁶ Přítomnost Allena Ginsberga v Praze popisuje Petr Šabacha v knize Občanský průkaz.

⁶⁷ ŠABACH, Petr: *Hovno hoří*. 16. vyd. Praha a Litomyšl: Ladislav Horáček – Paseka, 2007, s. 116.

⁶⁸ tamtéž, s. 52.

Další, podle autora charakteristické, vlastnosti popisuje na příkladu výkresů, které děti kreslí při výtvarné výchově. Zatímco námětem dívek byly takřka výhradně princezny, chlapci tvořili auta, kovboje a především bitvy. Nešlo však jen o motivy, které si děti vybíraly. Šabach totiž vyčítá holčičkám, že své obrázky kreslily zcela sterilně a bez fantazie, přičemž kluci měli výkresy daleko pestřejší a plné žáru. Na příkladu se prý zřetelně odráží povaha žen a mužů, která přetrvává od dětství až po dospělost. Vzhledem k úkolu, který si autor předsevzal, tedy porovnávat ženský a mužský princip, je jasné, že dochází k zevšeobecnování. Ačkoliv sice Šabach zdůrazňuje některé slabiny odlišného pohlaví (jako třeba nedostatečný smysl pro humor), sám sebe znemožňuje za pomoci A., která vstupuje do děje krátkými komentáři. Většinou se jedná o případy, kdy se příběh týká konkrétně Andulky, nebo alespoň žen obecně: „*Že tě přerušuju, řekla mi A. ,ty už jsi někdy rodil?‘ [...] ,Představ si, že by ti ze zadku vylezlo tříapůlkilové dítě. To bys u toho jen tak slabě heknul?‘*“⁶⁹ Podobných vstupů se ve Vodě se šťávou nachází hned několik a zmírňují mnohdy snad až maskulinní pohled vypravěče. Cílem povídky však není vychvalovat muže na úkor žen, ale poukázání na odlišnosti obou pohlaví.

3.1.4 Hovno hoří – obraz normalizace

Jestliže je pro tvorbu Šabacha něco charakteristické, tak je to výběr doby a prostředí, ve kterém se příběh odehrává. Jakožto rodák z Dejvic volí logicky místa, která zná, takže se čtenář s hrdiny pohybuje v prostředí Prahy a blízkého okolí. Co se týče časového rozmezí, tak je děj ve většině případů zasazen do období, ve kterém autor strávil většinu života, mezi roky 1960-1989. Jedná se o dobu postíženou nesvobodou a útlakem mnoha občanů tehdejší Československé republiky, kterou Šabach nesl velice nelibě, ale v jeho knihách je mnohdy zobrazována až nostalgicky, což mu kritici často vyčítají. Sám autor na výtku však poskytl adekvátní reakci: „*Nemám potřebu tu dobu idealizovat, prostě mi to tak vychází. Člověku zůstanou v paměti spíš ty příjemnější věci. Pro mě ta doba tak krutá nebyla, mě štválo, že musím chodit do školy, a bolševik mě sral až na druhým místě.*“⁷⁰ O rok později se podobně vyjádřil také v Lidových novinách, kde však byl už o něco konkrétnější: „*[...]kdekdo mi vyčítá, že ty svinský roky idealizuju. A já na to odpovídám, že jsem byl malý kluk, a tak je popisuju dětskýma očima. [...] Narodil jsem se v roce 1951, takže 50. a 60. léta byly zlatý roky mého mládí.[...] Až 70. roky jsem cítil jako hodně hnusný a 80. taky za nic*

⁶⁹ tamtéž, s. 61.

⁷⁰ JANDA, Martin – ŠABACH, Petr. *Šabacha román neláká*. Magazín Práva, 2002, č. 8, s. 22-23.

nestály.“⁷¹Šabachův popis je tedy velice subjektivní a originální, přičemž podává kritiku režimu odlehčenou formou. Přesto některé situace působí až mrazivě. V tomto ohledu je však povídkový soubor *Hovno hoří* dosti mírný.

V předkládané knize se drtivá většina odkazů na totalitní režim objevuje až v povídce *Voda se šťávou*, ale příklady lze nalézt i v prvních dvou povídkách. V *Sázce* se jedná o výrok předcházející zmínce o velikosti medvěda kodiaka: „*Nejradši mám v televizi přírodovědný filmy. Kam já se jinak podívám? Leda tak do prdele!*“⁷² Nic není řečeno přímo, ale postěžování si jednoho z mužů lze vykládat také jako povzdechnutí nad uzavřenými hranicemi. Občané Československa měli omezenou možnost cestování, která trvala od února 1948⁷³, kdy zde proběhl komunistický převrat, až do roku 1989. Krátká výjimka nastala pouze v roce 1968 při příjezdu vojsk Varšavské smlouvy. Bez větších potíží bylo možné odcestovat pouze do tzv. zemí socialistického tábora, k čemuž stačil pouze pas. Do ostatních zemí mohli vyjet jen ti, kdo měli v pořádku kádrový posudek a zvláštní svolení. Ani tak nebylo snadné opustit zemi. Bylo k tomu potřeba velké množství povolení z pracoviště, celozávodního výboru KSČ a odborů. Teprve poté dostali vybraní jedinci tzv. devizový příslib a následně výjezdní doložku. Po všech těchto peripetiích mohl teprve někdo opustit vlast. Není proto divu, že si muž ze *Sázky* postěžoval. I kdyby měl kádrový posudek v pořádku, tak ho čekají další průtahy spojené s vydáváním povolení. Navíc kontroly na hranicích byly poměrně přísné, a tak nebylo možné vzít si s sebou například větší finanční obnos. Cílem bylo předejít emigraci občanů. Někdy pro jistotu úřady povolily výjezd jen některým členům rodiny, takže si zbylé vlastně držely jako rukojmí.

Otázkou emigrace se autor zabývá v povídce *Bellevue*. Dívka se rozhodla pro změnu pohlaví a je přesvědčena, že by to rodiče nepochopili. Jedinou možnost tedy vidí v emigraci. „*Je jasné, že až bude po všem, už se nikdy nemůže vrátit zpátky domů. Odstěhuje se asi do Kanady nebo Austrálie a bude posílat rodičům peníze a podepisovat se X nebo Přítel nebo Přítel X.*“⁷⁴ Holčička si je jistá, že by se měla dobře nejen jako muž, ale zároveň jakožto obyvatel „západní“ země. Jinak by nepřišla řeč na finanční stránku. Emigrace na našem území má dlouhou tradici, neboť je historie bohatá na okupace. Ve 20. století se však zvedla největší vlna odlivu obyvatel. Během 2. světové války a po únoru 1948 naši zemi opustily tisíce lidí. Po okupaci v roce 1968 se však zvedla skutečně masivní vlna, při které do podzimu roku

⁷¹HOMOLOVÁ, Marie – ŠABACH, Petr. *Moji synové mi říkají ještěř*. Lidové noviny, 2003, č. 87, s. 25.

⁷²ŠABACH, Petr: *Hovno hoří*. 16. vyd. Praha a Litomyšl: Ladislav Horáček – Paseka, 2007, s. 9.

⁷³ Událost, při které proběhl přechod od vnějškové demokracie ke komunismu, a zároveň se ČSSR přiklonila k sovětskému mocenskému bloku.

⁷⁴ŠABACH, Petr: *Hovno hoří*. 16. vyd. Praha a Litomyšl: Ladislav Horáček – Paseka, 2007, s. 31.

1969 emigrovalo až 80 000 obyvatel⁷⁵. V tomto období se totiž uvolnily hranice a bylo daleko snazší opustit zemi, než v letech předchozích a následujících. Nejvýznamnější centra našich emigrantů se nacházela především v USA, ale také v Kanadě, Německu, Francii a Švýcarsku. Nelze však s určitostí říct, že by dívka z Bellevue měla v tomto ohledu přehled, a tak volila spíše místa, která jsou dostatečně vzdálena od Československa. Proč se neplánovala v dopisech podepsat svým jménem může mít 2 důvody. Tím pravděpodobnějším bude fakt, že se chce před rodinou zapřít. Zároveň by tím ovšem mohla chtít své blízké ochránit, neboť realita normalizační doby byla taková, že něčí emigrace postihla celou rodinu. Pokud totiž někdo natrvalo odcestoval, tak se to ihned zapsalo do kádrového posudku jeho příbuzným.

Voda se šťávou

V prvních dvou povídkách se čtenář setkal jen s dvěma odkazy na vládnoucí totalitní režim. Voda se šťávou se však od předchozích liší svou otevřeností, takže se setkáme s daleko větším počtem ukázek poměrů tehdejší doby. Některé pasáže se takto jeví náhodně, ale zároveň mohou být dobře promyšleným krokem. Hned ze začátku povídky se v úryvku objeví známé jméno: „*„Ty nemáš zaměstnání?’ ptal se mě a já na něj nechápavě hleděl přes Statečného Cibulku, s kterým jsem se povaloval na posteli.*“⁷⁶ Kniha O statečném Cibulkovi byla také díky ilustracím Ondřeje Sekory ve své době nesmírně populární. Je však možné, že si Šabach nevybral tuto knihu náhodou. V roce 1992 jeden ze signatářů Charty 77 Petr Cibulka vydal údajný seznam spolupracovníků Stb. S ohledem na to, že nejen Šabachův, ale i otec hlavního hrdiny byl vojenským důstojníkem a tudíž nezbytně musel být s režimem zadobře, by se jednalo snad až o příliš velkou náhodu.

Petr Šabach dává ve své tvorbě skrze hlavního hrdinu najevo svůj zájem o kosmonautiku hned v několika případech. Ani Hovno hoří není výjimkou. Naivní, ale zároveň zvědavý hoch z Vody se šťávou, popisuje, jak vypadala u nich doma nástěnka: „*Měli jsme doma nástěnku. Visela na čestném místě v předsíni. V rohu téhle nástěnky jsem naaranžoval pionýrský šátek a těsně pod ním jsem pravidelně měnil aktuality z tisku. Většinu všech zpráv tvořily články o úspěších sovětské vědy, ale hlavně kosmonautiky, protože tu jsem miloval.*“⁷⁷ Zejména v šedesátých letech probíhala v Sovětském svazu a přidružených zemích obrovská euforie spojená s „dobýváním vesmíru“. Samozřejmě nadšení probudil zejména let

⁷⁵ ALBRECHT, Josef a Luděk NAVARA. *Abeceda komunismu*. Brno: Host, 2010, s. 142.

⁷⁶ ŠABACH, Petr: *Hovno hoří*. 16. vyd. Praha a Litomyšl: Ladislav Horáček – Paseka, 2007, s. 44.

⁷⁷ tamtéž, s. 47.

Jurije Alexejeviče Gagarina do vesmíru, který proběhl 12. dubna 1961⁷⁸. Jednalo se o prvního člověka v kosmu a tato událost byla propagována zejména jako obrovský úspěch sovětské vědy. Jedním z hlavních důvodů, proč se jednalo o takovou senzaci, byl hlavně fakt, že v závodě o první let do vesmíru zvítězil Sovětský svaz nad velkým nepřítelem v podobě Spojených států amerických. Šabachovi v té době bylo necelých deset let a o výsledcích vědy a kosmonautiky se dočítal pouze z dostupných časopisů, které byly samozřejmě upravovány ve prospěch Sovětského svazu, takže choval neskrývaný obdiv k vědecko-technickým výtvarníkům této země. Hlavní hrdina na tom byl podobně, ale každým rokem (také pod vlivem svého bratra) byl stále kritičtější.

Kdo však nepřipouštěl žádné chyby Sovětského svazu byl otec hlavního hrdiny, který podle slov vypravěče „*po návratu ze SSSR doslova výskal radostí [...]*“⁷⁹ Přesným protipólem otce byl jeho starší syn, který podobně jako většina vrstevníků miloval vše, co bylo spojené s USA. Názorových střetů tedy logicky tyto dva měli nespočet a ani jeden toho druhého nebyl schopen a ochoten pochopit. Šabach prezentuje zmíněný vztah otce se synem na zajímavé situaci. Otec přinesl domů sadu plastových lžiček z NDR, které prezentoval jako převratný vynález. Nemohl se dočkat, až je své rodině ukáže, a tak je využil k zamíchání horké kávy. Lžičky se samozřejmě začaly roztékat, což neopomněl okomentovat starší syn slovy: „*tohle je prima, táto.*“⁸⁰ Otec se vzápětí rozčilil a svůj vztek ventiloval rovnou k oběma svým potomkům: „*No jistě!*“ vykřikl za chvíli. „*Co není z USA, to se našim pánům nelíbí! Kdybych před tebe postavil dvě stejné krabičky, řekneš, že je lepší ta z USA!*“⁸¹ Mezi otcem a jeho syny tedy probíhal názorový, ale také generační boj, který většinou vyhrávali ti mladší. Sám Šabach se k tomu vyjadřuje v jednom z rozhovorů, kdy cituje svého přítele: „*Úkolem každé generace je nasrat generaci, která byla před ní.*“⁸² Vrstevníci hlavního hrdiny a jeho bratra jsou mladí a rádi proto rebelují, takže se proti režimu staví už jen z principu. Navíc milují svobodu a na našem území se jí takřka v ničem nedostávalo. Otec však svůj boj nepovažoval za prohraný a i když asi tušil, že nemá šanci, koupil svému staršímu synovi knihu *Příběh opravdového člověka*. Ani tento pokus o záchranu situace však nevyšel a román Borise Nikolajeviče Polevého o hrdinovi v podobě sovětského pilota Alexeje Petroviče Meresjeva ocenil pouze mladší ze sourozenců: „*Mně se líbila, třeba to, jak ho ti kluci našli a pak mu*

⁷⁸LÁLA, Petr a Antonín VÍTEK. *Malá encyklopedie kosmonautiky*. Praha: Mladá fronta, 1982, s. 353.

⁷⁹ŠABACH, Petr: *Hovno hoří*. 16. vyd. Praha a Litomyšl: Ladislav Horáček – Paseka, 2007, s. 49.

⁸⁰ tamtéž

⁸¹ tamtéž

⁸²HOMOLOVÁ, Marie – ŠABACH, Petr. *Moji synové mi říkají ještě*. Lidové noviny, 2003, č. 87, s. 25.

*nějaká paní uvařila polívku ze své jediné slepice, ale nejdřív nechtěla, protože ta slepice se jmenovala Partyzánočka. (Symboly do hrnce nepatří.)*⁸³

Jedním z charakteristických znaků socialistického Československa byly Pionýrské tábory. Jednalo se o nedílnou součást prázdnin většiny dětí, které je měly rády, neboť mohly přespávat ve stanech a chatkách, naučily se nové věci a užily si zábavy s kamarády. Pionýrské tábory byly pořádány Pionýrskou organizací Socialistického svazu mládeže (PO SSM) a vedle přírody a přátel obnášely také slavnostní nástupy, rudé šátky, zelené a modré košile. PO SSM měla usnadňovat působení vládnoucí komunistické strany na děti a mládež, což činila například skrze přednášky. Už jen heslo, které organizace měla, dávalo jasně najevo, co je jejím cílem - *Výzva: K budování a obraně socialistické vlasti bud' připraven!, Odezva: Vždy připraven!*⁸⁴ Petr Šabach se ve své tvorbě o Pionýrské organizaci zmiňuje hned několikrát. Je to pochopitelné, neboť už rok po svém vzniku (1970) měla PO SSM neuvěřitelných 511 000 členů⁸⁵. Vzhledem k tomu, že se členy mohly stát pouze děti od 6-15 let, tak se jedná o opravdu masivní číslo.

Autor nastínil ve Vodě se šťávou, že je hlavní hrdina členem Pionýrské organizace už v pasáži o nástěnce, na které byl naaranžovaný pionýrský šátek. Obsáhleji se však tomuto tématu věnuje až později, ale k vyprávění dobrodružství z tábora však nedochází. Šabach spíše zmiňuje zvláštnosti, se kterými se jeho hrdina setkal. Vzpomíná například na vedoucího Alexandra, který nenáviděl děti a po večerech popíjel. Na odpor se mu postavil pouze chlapec s přezdívkou Kovboj, který si to mohl dovolit, neboť jeho „*táta přijel s generálem Svobodou od Dukly*“⁸⁶ Specifikem tábora bylo jeho určení, protože se tam sjížděly děti důstojníků, takže ačkoliv Alexandr mohl vyhrožovat svým svěřencům, že budou mít problémy, ve skutečnosti s nimi nic dělat nemohl.

Patrně nejzajímavější část vyprávění o táboře je spojena s příjezdem prezidenta Antonína Novotného (ve funkci od 19. listopadu 1957 do 22. března 1968). Děti musely celý den uklízet a opravovat, přičemž všichni vedoucí byli notně nervózní. Už příjezd pana prezidenta byl velkolepý: „*Konečně nastal vytoužený den. Přijely šestsettrojky. Děsná paráda. Kolem novináři, televize a dokumentární film. A zpívali jsme a sportovali, až se z nás kouřilo. Pak přišlo slavné přetahování lanem se soudruhem prezidentem*“⁸⁷ Ačkoliv se i nyní těší prezident úctě, v zemích tehdejšího východního bloku se už od dob Vladimira Iljiče

⁸³ ŠABACH, Petr: *Hovno hoří*. 16. vyd. Praha a Litomyšl: Ladislav Horáček – Paseka, 2007, s. 64.

⁸⁴ *Pionýrská encyklopedie 1*. Praha: Mladá fronta, 1978, s. 38.

⁸⁵ *Kapitoly z dějin Pionýrské organizace v Československu*. Praha: Mladá fronta, 1979, s. 155.

⁸⁶ ŠABACH, Petr: *Hovno hoří*. 16. vyd. Praha a Litomyšl: Ladislav Horáček – Paseka, 2007, s. 67.

⁸⁷ *tamtéž*, s. 68.

Lenina budoval kult osobnosti⁸⁸, kdy byli vedoucí představitelé země takřka adorováni a mnohdy až neúměrně uctíváni. V našich podmínkách se takovému obdivu dostávalo už od 50. let zejména Klementu Gottwaldovi, nicméně i jeho následovníci na tom byli podobně. Většinou si však respekt nezískávali sami, ale jejich kult byl vytvářen nestřídmou popularizací uměle, například pomocí vědy a umění. Velebená osobnost má fungovat jako vzor pro společnost, který má prakticky jen kladné vlastnosti a charakter. Prezident Antonín Novotný se proslavil prohlášením, že byl v Československu „vybudován socialismus“, což v praxi znamenalo potlačení soukromého podnikání a vlastnictví. Ve funkci strávil přes deset let, než byl donucen k abdikaci svými politickými odpůrci (stalinisti) a byl nahrazen Alexandrem Dubčekem.

Vědecko-technický optimismus, který provázel celé období totality v Československu a rozmohl se zejména po prvním uskutečněném letu do vesmíru, popisuje Šabach během pobytu hlavního hrdiny na již zmíněném Pionýrském táboru: „Ležel jsem ve stanu a četl si *Vědu a techniku mládeži*, kde se nám slibovalo, že v roce 1980 budeme létat raketou na Měsíc a všude po Praze budou jezdit chodníky a já nevím, co ještě [...]“⁸⁹ Zvláštní ovšem bylo, že podobné sliby byly v přímém rozporu s faktem, že od 2. světové války až po tzv. Sametovou revoluci probíhal masivní odliv špičkových vědců z naší země. Po únoru 1948 jich odešlo 800 a po srpnu 1968 dokonce 2000. Čísla jsou ale spíše odhadovaná, neboť přesný počet není nikde uveden.⁹⁰ Časopis *Věda a technika mládeži* (VTM) vycházel od roku 1947 až do roku 2009, kdy bylo jeho vydávání náhle zrušeno. V prvním roce své existence se časopis vyznačoval dobovým naivním vlasteneckým optimismem, což se změnilo po únoru 1948, kdy VTM přešlo do typické budovatelské rétoriky. Právě tato proměna trochu devalvovala kvalitu časopisu, ve kterém se od té doby sliboval obrovský rozmach v oblasti vědy a techniky, který byl ovšem značně nereálný. Díky svému zaměření si však určitou hodnotu udržel. Pokles kvality následoval (podobně jako u ostatních médií) spíše od počátku sedmdesátých let, tedy během normalizace.

Jedna z nejzajímavějších částí povídky *Voda se šňávou* byla pasáž věnovaná proměně hlavního hrdiny. Vzhledem k tomu, že postava nese silné autobiografické rysy, se dá zároveň předpokládat, že podobným procesem prošel i sám autor. V knize není uveden čas, kdy ke

⁸⁸ Termín se začal používat po Chruščovově tzv. „odhalení kultu osobnosti Stalina“ na XX. sjezdu KSSS v roce 1956.

⁸⁹ ŠABACH, Petr: *Hovno hoří*. 16. vyd. Praha a Litomyšl: Ladislav Horáček – Paseka, 2007, s. 67.

⁹⁰ Český rozhlas. TRUSINOVÁ, Magdaléna, MARTINA MAŠKOVÁ a MARIÁN VOJTEK. *Nacismus i komunismus nás připravily o vědce. Odešlo jich několik tisíc* [online]. 2011 [cit. 2013-01-20]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/zpravy/veda/_zprava/nacismus-i-komunismus-nas-pripravily-o-vedce-odeslo-jich-nekolik-tisic--897446

změně došlo, nicméně podle ukázky se dá odvodit, že postavě bylo mezi 14-18 lety: *Šíleně věci se změnilo. Pochopitelně šla do háje celá má pionýrská minulost. Už jsem věděl, kdo jsou to Beatles. Bylo mi jasné, že setkání Paula McCartneyho s Johnem Lennonem má větší hodnotu, než prapodivné přátelství Marxe s Engelsem. Nechával jsem si pomalu a nenápadně růst vlasy. Od bratra jsem slýchal slova uznání. Přivítal mě ve svém táboře a zásoboval mě hudbou a literaturou.*⁹¹ Hlavní hrdina s přibývajícím věkem přicházel o iluze spojené s režimem a začal pocíťovat jeho nesmyslnost. Z důvěřivého hochy se stal rebelující mladík, který se vzpírá nejen vlastnímu otci (růst vlasů), ale také oficiálním autoritám (Beatles x Marx a Engels). Dříve se bratr jevil jako zbytečný provokatér bez pořádných zájmů, který otce dráždil jen z nudy, ale nyní se ukazuje jako vzor hodnot, které je dobré následovat. Přeměna je velká a nezpochybnitelná, což se projevilo také zvýšeným zájmem o dívky. Zatímco už však starší bratr stačil navázat vážný vztah a prodělat i rozchod, mladší z bratrů zatím pouze pozoroval snahy ostatních o sblížení s opačným pohlavím: *„Záviděl jsem ‚kabelkářům‘ - klukům, co nosili holkám kabelky. A jednou jsem potkal frajera s dvěma slečnami a se dvěma kabelkami, a to mě otrávil na pár dní.*⁹²

Hned po vystudování se vydal hlavní hrdina žádat o práci, ačkoliv mu prý bylo jasné, že ho nemůžou přijmout. Neskromně zamířil rovnou na ministerstvo, ale neformálně oblečen, neboť stejně počítal s odmítnutím. Jak bylo zvykem, úředník ho zavedl rovnou za vedoucím kádrového oddělení. V těchto místech měli kádrové posudky uchazečů, takže bylo většinou hned na začátku jasné, kdo nemá šanci projít a kdo si naději uchová. Hrdina povídky měl posudek díky svému otci a matce pravděpodobně v pořádku, takže mohl přijít na řadu i rozhovor. Podmínky, ve kterých probíhal, však byly přinejmenším nepříjemné: *„Všechno tady bylo vymyšleno tak, aby se člověk před tím prezentováním moci dokonale ztrácel. I křeslo, do kterého mě posadil, se pode mnou propadalo níž a níž. Přicházel jsem o poslední zbytky jistoty.*⁹³ Nebylo řečeno, o jakou pozici se jedná, nicméně požadavkem byla dostatečná pracovní zkušenost, kterou hlavní hrdina nemohl nabídnout. Nakonec byl přijat jako kulturní referent, odkud byl však vyhozen po jedné nepovedené akci. Na těchto událostech se objevoval i poté, ale už v jiné úloze: *„Chodil jsem na hospitace kulturních akcí a psal jsem všelijaká hlášení, jestli to náhodou nebylo závadné a tak. Tuhá sedmdesátá léta.*⁹⁴ Hlavní hrdina se přes své antikomunistické smyšlení dostal k pozici, ve které měl udávat veškeré snahy nabourávat stávající režim. Donášet by tedy měl právě na osoby, které uvažují stejně

⁹¹ ŠABACH, Petr: *Hovno hoří*. 16. vyd. Praha a Litomyšl: Ladislav Horáček – Paseka, 2007, s. 84.

⁹² tamtéž, s. 87.

⁹³ tamtéž, s. 100.

⁹⁴ tamtéž, s. 123.

jako on. Ostatně se také zmiňuje o tom, že ho straníci brali jako sobě rovného, což ho znepokojovalo. Nepomohlo mu ani přiznání, že je anarchista. Účastníci kulturních akcí nechápali, že by tuto práci získal člověk, jenž by zaujímal takovýto postoj.

3.1.4.1 Shrnutí

Sbírka povídek *Hovno hoří* se pro Petra Šabacha stala prvním významným krokem k autorovu prosazení na literární scéně. Předcházející sbírka *Jak potopit Austrálii* ještě totiž nedosahovala potřebných kvalit a nebýt zfilmování jedné z povídek, možná by úplně zanikla. V *Hovno hoří* se autor zajímá o člověka, přičemž je zvláštní důraz kladen na rozdíl mezi ženským a mužským principem. První povídka s názvem *Sázka* se svým vyzněním nejvíce podobá tvorbě Bohumila Hrabala. Hádka dvou mužů se totiž odehrává v hospodském prostředí, které zmíněný autor rád využíval ve svém vyprávění. Příběh se pohybuje na hranici anekdoty, což je žánr, se kterým se u Petra Šabacha čtenáři setkávají velice často. V *Bellevue* autor sleduje rozdíl mezi muži a ženami pohledem malé holčičky, která pozoruje mužské členy rodiny a svou matku, přičemž by ráda změnila své pohlaví. Z prostředí hospod se děj přenáší na venkov, který působí čistším a soudržnějším dojmem. Také vyprávění nevinné a naivní dívky přispívá k úplně jinému vyznění, než nabízela *Sázka*. Nejpoutavější povídkou souboru je však *Voda se šťávou*, která předznamenala, jakým směrem se bude ubírat budoucí Šabachova tvorba. Nejdůkladněji se zde probírá klíčové téma rozdílu mezi mužem a ženou, který je vnímán od dětství, přes pubertu až po dospělost. Klíčovým prvkem je ovšem zasazení do období normalizace, čemuž u předcházejících dvou povídek nedocházelo. Dospívání a láska na pozadí totalitního režimu jsou tedy obohaceny o zajímavé prostředí. Přestože povídkami souboru prochází linie jednotného tématu, svým vyzněním působí značně odlišně a neuspořádaně. Původní záměr popsat rozdíly mezi mužským a ženským principem se tedy do velké míry vytrácí. V kontextu Šabachovy tvorby se *Hovno hoří* jeví jako nejméně ucelená kniha, která se však jako jedna z mála pokouší o rozbor komplikovanějšího tématu. Šabachův specifický styl vyprávění se ale ještě plně nerozvinul.

3.2 Babičky

Po povídkové sbírce *Hovno hoří* se Petr Šabach rozhodl experimentovat a v roce 1996 vydal vážněji laděnou prózu *Zvláštní problém Františka S.*. Kritika tento ambiciózní pokus o

sondu do mysli chovance ústavu pro duševně nemocné odmítla s tvrzením, že autor není typem tvůrce románových konstrukcí.⁹⁵ Šabach se tedy raději rozhodl vrátit k humornější tvorbě. V roce 1998 vydal knihu *Putování mořského koně*, kde sepsal své zážitky z rodičovské dovolené, kterou absolvoval místo své ženy. Příběh hlavního hrdiny, který je nucen okolnostmi starat se o malého synka, byl poměrně úspěšný, ale čtenáři si u Šabacha zvykli na nostalgickou atmosféru drsných let socialistického Československa, kterou zlehčoval chlapecký humor plný příhod a povedených kousků protagonistů. Autor však reagoval velice rychle. Putování mořského koně patrně vzniklo pouze jako jakýsi výjev ze života otce, ale v téže době, tedy v roce 1998, se dostaly na trh i Babičky.

Kritika, která dříve odmítla Zvláštní problém Františka S. kvůli jeho stavbě, v tomto ohledu s Babičkami neměla potíže. Opět se ovšem poukazovalo na monotematicnost, což je jev, jenž mohl Šabach ignorovat, neboť se touto knihou mezi čtenáři opět prosadil. Stačilo čerpat z rodinného prostředí a děj zasadit do doby nedávno minulé a z Šakalých let a Hovna hoří důvěrně známé. Cíl si Šabach vytyčil poměrně vysoký: „*Babičky jsou jakousi snahou se s minulostí, a tedy i s minulostí vlastní rodiny, nějak vyrovnat.*“⁹⁶ Zvláštností Babiček je bezesporu fakt, že se sice děj odehrává v období, kdy v Československu vládl komunismus, nicméně na třech různých místech, z nichž jsou hned 2 v zahraničí.

V Babičkách má hlavní hrdina na rozdíl od Hovno hoří i jméno. Matěj však opět nese silně autobiografické rysy a jeho pojmenování slouží spíše k lepší orientaci. Čtenáři sledují osudy a životní události hlavního hrdiny na pozadí komunistického Československa, kde Matěj prožil období dětství a puberty. Posléze však odchází do Velké Británie (60. léta), kde poznává dosud nepoznaný reálný kapitalismus. Plný pozitivních i negativních zážitků se vrací domů, aby brzy vyrazil znovu na cesty, tentokrát do Řecka a Jugoslávie. Zde získává opět nové zkušenosti, které jsou v tomto případě spojené s jiným druhem politického uskupení, už založeného na toleranci. Přesto to Matěje stále táhlo do své rodné vlasti, kde tak mohl zažít také Sametovou revoluci v roce 1989, kterou zároveň kniha končí.

Knih sleduje osudy a zážitky Matěje a jeho blízkých, které (každého jinak) zasáhl tvrdý totalitární komunistický režim, jenž tu vládl. Zvláštní důraz je kladen především na životy Matějovy rodiny, kde každý její člen je velice svérázný a originální. Přes svou unikátnost se tyto lidé dají rozčlenit na dva zcela protichůdné světy. Strýc Míla a babička Marie (dříve i její manžel) jsou velikými obhájci komunistického režimu a neustále se ho

⁹⁵ SEDLÁKOVÁ, Lenka. *Vztah Bůh a člověk – u Šabacha raději nikoliv*. Nové knihy, 1996, č. 20, s. 16.

⁹⁶ DVOŘÁKOVÁ, Martina – ŠABACH, Petr. *Babičky nejsou výčitkou*. Nové knihy, 1998, č. 48, s. 8.

zastávají. Jejich oponenty a absolutními názorovými protipóly jsou teta Daniela a babička Irena (stejně jako u Marie i její zesnulý manžel), kdy tyto dvě ženy až vášnivě nenávidí totalitu v naší zemi. Přestože mají tyto dva tábory odlišné postoje především k politickým otázkám, vycházejí spolu dobře a v jiných oblastech života si rozumí. Jejich popichování je líčeno spíše jako úsměvné bratrské škádlení, než jako vážně míněná tvrzení, která by měla někomu ublížit.

3.2.1 Postavy

Postava strýce Míly se vyznačuje zdaleka největší naivitou. Je skutečným milovníkem komunismu a všeho s tím spojeného. Zklamání tak logicky zažívá v roce 1968 po příjezdu okupačních vojsk. Další jeho charakteristickou vlastností je velice zdoluhavé vyprávění a posedlost detaily: „*Je to tak tejdén, co tejdén... šest, možná pět dní, co jsem si šel koupit boty. [...] No a když na mě přišla řada, tak se mě taková mladá prodavačka – no jak mohla bejt stará... šestnáct sedmnáct, víc jí rozhodně nebylo – zeptá, co prej si přeju.*“⁹⁷ Strýček Míla byl sice zanícený komunista, ale pro společnost byl prakticky neškodný a jeho počínání při čtení vzbuzuje buď úsměvy nebo lítost. Jinou generací je jeho matka, Matějova babička Marie. Zde je však její silně prokomunistické cítění dáno spíše věkem než ideály. Navíc má velice jednoduché smýšlení, které nepřipouští možnost, že by demokratický či jiný režim poskytoval lepší životní podmínky.

Teta Daniela je korpulentní dáma a intelektuálka, která si cení dobrých mravů a chytrých lidí. Obdivuje umění a umí velmi dobře francouzsky, čehož využívá ke zmatení neznalých tohoto jazyka. Matějova teta nenávidí komunismus tak silně, jak ho strýček Míla zbožňuje, tudíž se právě tyto dva nejvíce názorově střetávají. Vždy je to však v mezích slušnosti a k velkým hádkám nedochází. Povahově velice podobná je své dceři také babička Irena, která zastává stejné názory a je rovněž velice vzdělaná. Její silně antikomunistický postoj má veliký vliv především na hlavního hrdinu, který toto smýšlení přejímá.

Matka s otcem Matěje nemají pro děj žádný význam a fungují spíše pro dokreslení atmosféry. Kamarád ze Sovětského svazu Vladimír Gubajev sice také není katalyzátorem děje, ale jeho postava je velice zajímavá. Cítí se jako Čechoslovák, nicméně stále nezapomíná na svůj původ, což se projevuje jeho rozpolcenými pocity nad příjezdem tanků v srpnu 1968. Podle strýčka Míly je pro Matěje ideálním přítelem, ačkoliv rozhodně není vzorem

⁹⁷ ŠABACH, Petr. *Babičky*. 9. vyd. Praha a Litomyšl: Ladislav Horáček – Paseka, 2007, s. 14.

ctností: *„Gubajev?’ zvedl strejda obočí. ‚To je můj spolužák. Je ze Sovětského svazu,’ vysvětloval Matěj.[...]Dobře sis vybral přítele. Opravdu dobře...‘*⁹⁸Kamarádka/přítelkyně Alenka se charakterově podobá A. (Andulce) z Hovno hoří, ale její osud a vliv na hlavního hrdinu je přeci jen odlišný. Jako jediná z postav z dění v Československu se objeví také při pobytu Matěje v Anglii. Čistě tragikomicky působí postava jejího otce, která si mění jméno z Gruss na Rus a obráceně, podle situace.

Jednotlivé charaktery plní různé funkce. Babičky pouze přenášejí svůj vliv na hlavního hrdinu, teta Daniela je na tom velmi podobně. Strýček Míla je spíše komická postava, která sice přitakává totalitnímu režimu, nicméně se chová spíše jako člověk s nereálnými ideály, než jako radikální přívrženec se zlými úmysly. Na důležité události však nemá ani on prakticky žádný vliv. Jedinou význačnější postavou je tedy jen Alenka, která se podílí větší měrou na osudech hlavního hrdiny.

3.2.2 Babičky – obraz normalizace

Jednou z nejzajímavějších postav Babiček je otec Alenky. Nelze totiž nikdy předvídat, jaké příjmení zrovna nese. Jeho opatrnost hraničí až s paranoiou, jelikož si mění své příjmení z Ruse na Grusse, přičemž záleží, jaká je politická situace. Na tuto problematiku naráží Petr Šabach už v Hovno hoří, kdy píše o sadistickém táborovém vedoucím Alexandrovi, který si rusky znějící křestní jméno vybral, aby si vylepšil kádrový profil. Pan Gruss si však své příjmení stačil vyměnit hned třikrát, přičemž poprvé hned na začátku knihy: *„Takže tady to máte,’ řekl bezbarvým tónem úředník. ‚A nezapomeňte,’ dodal, ‚ode dneška se jmenujete Rus, pane Gruss.’ A pan Rus, který se utěšoval tím, že tohle všechno dělá jen a jen pro děti a jen a jen pro jejich dobro, se v onu chvíli zmohl pouze na tiché: ‚Děkuji...‘*⁹⁹ Podruhé se k tomuto kroku rozhoduje po příjezdu okupačních vojsk do Prahy v roce 1968, kdy si změnil jméno zpátky na Gruss, ale musí k tomu sebrat veškerou odvalu. Jeho rodina z neustálých rozmarů příliš velkou radost neměla a těžce to nesla zejména Alenka, když se vrátila z Anglie: *„Jak to, že zase Rus?’ [...] ‚Já tady nebudu! Tohle je moc!’ plakala a hlas jí selhával a slábl.*¹⁰⁰ Alence došla trpělivost pravděpodobně i proto, že v Anglii poznala jiný život a možná už zapoměla, jaká je situace u nás. Otec se domníval, že bude pro režim přijatelnější, když se bude jmenovat Rus. Vzhledem k tomu, že kromě dcery měl i syny, bál se také o ně.

⁹⁸ tamtéž, s. 25.

⁹⁹ tamtéž, s. 7.

¹⁰⁰ tamtéž, s. 153.

Nedokázal pochopit, že mu za to rodina není vděčná a že se na něj naopak navráťší se Alenka zlobí. Opět se vyskytuje motiv nepochopení se mezi dvěma generacemi, jako tomu bylo u bezejmenného hrdiny a jeho otce ve *Vodě se štávou*. Typově jsou však otec Alenky a otec bezejmenného hrdiny odlišní, neboť jeden s režimem vychází z donucení a druhý ho zbožňuje.

Nejen babičky, ale také oba Matějovi dědečkové byli zcela jiného ražení. Zemřeli však dřív, než mohli svého vnuka jakkoliv ovlivnit. Manžel babičky Ireny byl masarykovec a kapitalista, neboť vlastnil pilu. Zajímavostí bylo, že si kompenzoval provinilé pocity z toho, že za války hodně vydělává, vyseďáváním v hospodě s lidmi, kteří byli podle jeho mínění součástí odboje. Druhý dědeček, manžel babičky Marie, byl „*komunista leninské ražby! Stalinské ražby! Gottwaldovské ražby!*“¹⁰¹. Byl na své zásady natolik hrdý, že dokonce před smrtí věřil tomu, že se mu díky jeho komunistickému cítění ulevilo. Oba dědečkové byli podobného založení, jako jejich ženské protějšky. Pakliže tedy babičky Matějovi sdělovaly své ideologické myšlenky, odpovídaly z velké části tomu, co by řekli jejich manželé.

V knize jsou hned dvě postavy, které komunismus nenávidí a přičí se jim vše, co je s ním spojené. Jednou z nich je babička Irena, ke které chová Matějův otec zvláštní respekt: „*[...] nikdy nezapomněl před její návštěvou pečlivě vystříhat z novin a časopisů veškeré fotografie Lenina, protože babička Irena při pohledu na něj zvracela.*“¹⁰² Smutným paradoxem zůstává, že se Irenalistopadu 1989 nedožije, přičemž babička Marie ano. Stane se tak to, že se pádu komunismu v Československu nedočká ta, která o to stojí, a naopak. Teta Daniela, další odpůrkyně totality, sice dostane příležitost účastnit se listopadových událostí, nicméně už má natolik zmatenou mysl, že to nedokáže ocenit. Šabach také dává najevo, jaký druh lidí zastává stávající režim a jaký ho zase odmítá. Zatímco babička Marie a strýček Míla jsou obyčejní lidé s prostomyslnými názory, babička Irena a teta Daniela jsou velmi vzdělané dámy, které vyznávají jiné hodnoty. Svě protiklady se však snaží zbytečně neprovokovat, a tak se matka s dcerou o citlivých tématech před nimi baví francouzsky: „*Myslím si, že celá ta komunistická lůza' - přichází Matějův tatínek nebo strýček Míla nebo kdokoliv - ,nemůže zůstat u moci déle než pár let' (francouzsky). ,A když říkám pár let' (francouzsky) – někdo, kdo prošel kolem, odchází - ,tak to jim dávám ještě moc.*“¹⁰³ Ačkoliv mají tedy oba tábory názorové rozpory, navzájem se pravděpodobně respektují a uznávají. V Babičkách není uvedena žádná pasáž, která by napovídala, že by se dostala třeba teta Daniela do větší rozepře

¹⁰¹ tamtéž, s. 10.

¹⁰² tamtéž, s. 13.

¹⁰³ tamtéž, s. 19.

s babičkou Marií, což tuto hypotézu potvrzuje. Někteří členové rodiny se však musí brát takoví, jací jsou. Strýček Míla je natolik naivní, že je naplno přesvědčen o tom, že všechno dobré musí nutně pocházet na východ od našich hranic, tedy ze Sovětského svazu. V tomto ohledu se velmi podobá otci hlavního hrdiny z *Vody se štávou*, se kterým má společný také názor na pokrokovost sovětské vědy. Obdivuje například Trofima Děnísoviče Lysenka¹⁰⁴, u nějž se patrně inspiroval ke svým neortodoxním pěstitelským metodám: „*Strýček Míla se už několik let snažil vypěstovat [...] rajská jablíčka ve tvaru pěticípé hvězdy. Věřil, že když jim bude zpívat, porostou rychleji, a tak ho bylo možné občas spatřit, jak stojí před podpurnými tyčkami a brouká Internacionálu [...]*“¹⁰⁵ Svůj výtvar měl v plánu darovat sovětským pěstitelům v Moskvě, ale po příjezdu tanků v roce 1968 rajčata raději zničil. Jednalo se o symbolický akt, při němž se strýček Míla pomstil za zničení ideálů rajčatům, která pro něj představovala odkaz na Sovětský svaz. Ostatně okupace zklamala ve své době mnoho přesvědčených komunistů, kteří už nemohli na ideologii pohlížet stejně jako dřív. Někteří se přizpůsobili a napomáhali normalizaci, jiní vstoupili do opozice, která byla samozřejmě ilegální. Strýček Míla se přiklonil k první variantě, a ačkoliv už nevykonával původní profesi, nespokojený být nemusel. Časem u něj opadlo rozhořčení a křivda, a i když o část svých ideálů přišel, rozhodl se režimu pomáhat i dále. Důvodem mohlo také být, že nic jiného neznal a možná ani neuměl. Míla se názorově i inteligenčně velmi podobá soudruhu Rozhoňovi z *Opilých banánů*, nicméně má silnější charakter a působí jako kladná postava.

Strýčkův ideologický antipod, teta Daniela, miluje svého synovce stejně, jako nenávidí komunismus. Proto také Matějovi odpustila, když podnikl pro ni nepochopitelný krok: „*Když se jí Matěj o několik roků později s hanbou přiznal, že vstoupil do Pionýra, krátce se zamyslela a řekla: ‚Dobrá, Matěji, tvým prvořadým úkolem bude rozložit tuto organizaci zevnitř.‘*“¹⁰⁶ Smířlivost tety jasně dokazuje, že nehodlá trestat dítě za něco, čemu nemůže v jeho věku rozumět. Matěj navíc rozhodně nevstoupil do Pionýrské organizace naschvál a za účelem rozšiřovat své vědění o komunismu, ale spíše s vidinou zážitků s vrstevníky. Na druhou stranu ovšem dává synovci úkol, aby organizaci zevnitř rozložil, což je ovšem úloha nespílitelná. Teta Daniela to jistě věděla, tudíž si její výrok lze spíše vyložit jako povzdechnutí. Dává tím zároveň najevo, aby chlapec nepodléhal agitačním snahám zástupců Pionýrské organizace Socialistického svazu mládeže a nenechal se přitáhnout k tolik nenáviděnému komunismu.

¹⁰⁴ Sovětský agronom, který za vlády Stalina ovládal sovětskou biologii.

¹⁰⁵ ŠABACH, Petr. *Babičky*. 9. vyd. Praha a Litomyšl: Ladislav Horáček – Paseka, 2007, s. 16.

¹⁰⁶ tamtéž

Na hlavního hrdinu měli vliv nejen odpůrci, ale také zastánci stávajícího režimu. Byl tedy trochu zmatený, když se kolem něj začalo mluvit o válce a Vladimír Gubajev se vyjádřil ve smyslu, že komunistické rakety nemají proti těm americkým šanci obstát., *Takže Američani to možná přežijou a všichni, kteří mi tvrdili, že Američani jsou dobrý, tak kecali, uvažoval Matěj nešťastně. Protože tohle přece nejde, jen tak sprostě nás sprovodit ze světa, a to jenom za to, že budujeme socialismus, který snad nikomu rozumnému vadit nemůže.*¹⁰⁷ V Matějovi se mísily dva odlišné názory. Od některých lidí slyšel o USA dobré věci a v určitých ohledech se tato země stala pro mnohé vzorem. Na druhou stranu mu však byl vštěpován socialismus¹⁰⁸, který měl vnímat jako správnou věc. Dítě si nespojuje tuto myšlenku s totalitním zřízením, a principy kolektivismu a společného vlastnictví mu přijdou jako dobré prvky, které společnosti pomáhají. Tzv. budování socialismu probíhalo už od roku 1947, kdy bylo lidem vysvětlováno, že bez továrníků a podnikatelů by se měli vzápětí lépe. Myšlenka se ujala hlavně kvůli krizi, která v Československu probíhala. Brzy se ukázalo, že znárodnování naší zemi nijak nepomůže, spíše naopak. Veřejně však museli všichni s poměry souhlasit, protože v opačném případě s nimi mohly být vedeny procesy, jako byl například slavný proces se skupinou doktorky Milady Horákové.¹⁰⁹

Babička Marie, jak už bylo řečeno, je zapřisáhlou zastánkyní komunismu. V jedné části knihy rozlišuje mezi jeho dobrými a špatnými zástupci: *„A Matěj pak jenom seděl [...] a poslouchal babičku, která mu vypravovala, že jí učitelovi kradou uhlí a ke všemu si říkají komunisti, ačkoliv vůbec nejsou dobří. Nakonec jí slíbil, že jednou bude také komunista. Dobrý komunista.*“¹¹⁰ Matěj se pravděpodobně komunistou stát nehodlal, nicméně nechtěl ranit svou babičku, která, nebýt ideologie, by byla vzorem ideální postarší dámy. Příslib Marii jistě potěšil a chlapci nijak neuškodil. Babiččin výrok lze ovšem také chápat tak, že musí podle ní být všichni komunisté dobří a učitelovi tvoří výjimku. Může se tedy zdát, že všichni straníci jsou ryziho charakteru, a tak je velkým zklamáním, jak se sousedé zachovali. Babička Marie nepřipouští negativní stránky režimu, ale uvědomuje si jen to pozitivní, tudíž je přesvědčena, že když svému vnukovi vštěpuje myšlenky komunismu, tak pro něj dělá to nejlepší. Z druhé strany na Matěje však působí babička Irena s tetou Danielou, které její snahu permanentně podrývají.

¹⁰⁷ tamtéž, s. 29.

¹⁰⁸ Ekonomický systém, který je charakterizován společným vlastnictvím výrobních prostředků, kolektivismem a intervencionismem.

¹⁰⁹ Ve vykonstruovaném procesu bylo odsouzeno k trestu smrti 10 lidí a 48 dalších dostalo doživotní trest.

¹¹⁰ ŠABACH, Petr. *Babičky*. 9. vyd. Praha a Litomyšl: Ladislav Horáček – Paseka, 2007, s. 59-60.

Zatímco v první části je představena Matějova rodina a atmosféra doby, ve třetí části jsou popsány jeho zážitky z výletu do Velké Británie a v poslední části zase z cest do Jugoslávie a Řecka. Jednu z nejdůležitějších pasáží ovšem tvoří druhá kapitola knihy, která je zaměřena na srpen roku 1968. Už jen prostor, jaký Šabach věnoval tomuto datu, dává jasně najevo, o jak významnou událost našich dějin se jednalo, když do Československa přijela vojskazemí Varšavské smlouvy. V Babičkách je tento akt popsán od samého počátku, kdy těžké chvíle spolu prožívala Matějova rodina společně s Grussovými. Sousedka také na okupanty upozornila: „*Pusťte si rádio... Sověti nás v noci přepadli!*’ *Přiběhl i její muž a celý pobledlý stále opakoval: ,To nemůže být pravda, to nemůže být pravda...’[...] ,Okupantské tanky obsadily náš suverénní stát. Zachovejte rozvahu a klid!*’ *volal hlasatel.*“¹¹¹ Petr Šabach trochu zjednodušil a zkrátil hlasatelův proslav, nicméně na dotvoření atmosféry posloužil velice dobře. Obzvláště v porovnání s evidentním silným rozrušením pana Grusse působí projev kontrastně a jen těžko mohl někoho skutečně uklidnit. Jediným člověkem v místnosti, který se nenechal zásadně rozhodit, byla pouze babička Irena, která se na protest s rozvahou pustila do výrobytrikolor. Znepokojení ostatních bylo logické, neboť se velká část země domnívala, že se jedná o počínající válku, nikdo netušil, z jakého důvodu do Československa vojska přijela.

Předsednictvo ÚV KSČ přijalo v poměru 7:4 usnesení odsuzující invazi, ale armáda hlídající hranice nepodnikla žádné kroky.¹¹² Obyčejní lidé ovšem postupovali jinak. Zdaleka ne celý národ postupoval s rozvahou, jak radili v Československém rozhlase. Proti invazi začala okamžitě protestovat drtivá část československé veřejnosti. Spontánní masové protesty trvaly zhruba 7 dní. Našlo se totiž mnoho aktivistů, kteří nechtěli jen sedět doma a čekat, jak budou události pokračovat dále: „*Umíte tu někdo rusky?!*’ *volal zoufale jakýsi muž ve středních letech a zjišťoval, že vůbec nikdo v jeho okolí není schopen rusky napsat na transparent: Okupanti, jděte domů!*“¹¹³ Nejen na transparentech, ale i na zdech se objevovala podobná hesla, která byla namířena proti sovětskému vedení, okupační armádě a domácím zrádcům, kteří s obsazením země sympatizovali. Díky spontánním akcím se neuskutečnil plán ustanovit kolaborantskou Dělnicko-rolnickou vládu, takže ačkoliv někteří tvrdili, že jsou protesty zbytečné, smysl bezesporu měly.¹¹⁴ Vyžádaly si však své oběti, kdy někteří lidé zemřeli a další byli zraněni či uvězněni. Demonstrace

¹¹¹ tamtéž, s. 86.

¹¹² WILLIAMS, Kieran. *The Prague Spring and its aftermath: Czechoslovak politics 1968–1970*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997, s. 127.

¹¹³ ŠABACH, Petr. *Babičky*. 9. vyd. Praha a Litomyšl: Ladislav Horáček – Paseka, 2007, s. 87.

¹¹⁴ Totalita. MARJÁNKO, Bedřich. *Dělnickorolnická (revoluční) vláda* [online]. © 1999 - 2013 [cit. 2013-01-22]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/vlada_revol.php

neprobíhaly jen na našem území, ale po celém světě. Drobná, ale velice významná, se 25. srpna uskutečnila dokonce i na Rudém náměstí, kdy do ulic vyšlo na protest tzv. *osm statečných*, (lingvista Konstantin Babickij, básník Vadim Delone, dělník Vladimír Dremljuga, anglista Viktor Fajnberg, básnířka a překladatelka Natalja Gorbaněvská, fyzik Pavel Litvinov a lingvistka Larisa Bogorazová a mladá Tat'jana Bajevová). Za odvážný čin byli vzápětí odměněni žalářem, nucenou psychiatrickou léčbou a dalšími tresty. Přes veškerou zahraniční podporu ale u nás zůstala armáda Sovětského svazu až do roku 1991!¹¹⁵ Stažení vojsk MLR, NDR, BLR a Polska 4. listopadu 1968 počty vojáků a techniky dramaticky snížilo.

Z hrdinů Babiček bral vpád armád možná nejhůře Vladimír Gubajev. Podobně jako ostatní považoval tento čin za zradu a pro něj osobně to bylo těžší i kvůli tomu, že se narodil právě v Sovětském svazu. V pasáži, kde vysvětluje Matějovi, že v případě konfliktu by zvítězily Spojené státy americké, je znát jeho odpor ke komunismu a zároveň i ke své rodné vlasti. Jeho bezprostřední reakce na vpád vojsk na naše území byla velice výmluvná: „*Ležel na ní [na posteli] jen tak v trenýrkách, pokuřoval a v klíně držel skoro prázdnou láhev vodky. Sem tam si lokl, zatřásl hlavou a řekl: ‚Kurvy!‘ nebo jenom: ‚Kurva‘.*“¹¹⁶ Gubajevova povaha byla rváčská a nikoho slabšího nešetřil, v tomto případě ovšem cítil křivdu a nespravedlnost. Nejhorší samozřejmě byl fakt, že zrada přišla právě ze Sovětského svazu. Byl velmi zmatený, neboť se v něm mísily pocity rodilého Rusa a momentálního obyvatele Československa. Možná i z tohoto důvodu se domníval, že jsou jakékoliv demonstrace a protesty zbytečné a bezpředmětné: „*Tohle je na hovno! Ty si myslíš, že poslechnou nebo co?*“ [...] *‚Já sem, kamaráde, Rus, někde tady uvnitř sem Rus,‘ hulákal přio opilý Gubajev a bušil se do prsou, ‚A něco tady mám, něco hroznýho a temnýho, něco pro vás nepochopitelnýho. A to sem Čech, jestli mi rozumíš!‘*“¹¹⁷ Na ukázkě je zjevné, že se Vladimír Gubajev nedokáže pořádně zařadit. Na jednu stranu si uvědomuje svůj původ, když hovoří o něčem špatném uvnitř, ale zároveň říká naplno, že je Čech. Lze si tedy odvodit, že Gubajev považuje Sovětský svaz pouze za místo svého narození a zároveň jako prokletí.

Zcela odlišné reakce měli dva přesvědčení komunisté z knihy. Pro strýčka Mílu byla okupace něčím nepředstavitelným a nemohl uvěřit, že by Sovětský svaz, který bezmezně obdivoval, něco takového vůbec dovolil. Když se ovšem událost potvrdila, podlehl strýček Míla zoufalství: „*Tohle jste neměli,‘ funěl strýc námahou a rval keře ze země, ‚tohleto mi zaplatíte! Draze zaplatíte!’ volal a hlas se mu třásl hněvem. [...] ‚Můžeš mi odpustit, chlapče?!*

¹¹⁵ Československá armáda. MINAŘÍK, Pavel. *Bratrská vojska: za hranicemi Sovětského svazu* [online]. 2003 [cit. 2013-01-22]. Dostupné z: <http://armada.vojenstvi.cz/povalecna/sovetskojarska/3.htm>

¹¹⁶ ŠABACH, Petr. *Babičky*. 9. vyd. Praha a Litomyšl: Ladislav Horáček – Paseka, 2007, s. 93.

¹¹⁷ tamtéž, s. 93-94.

*Můžeš nám odpustit?!'*¹¹⁸ Strýček Míla se neomlouval jen za sebe, ale za celý komunismus. Svému synovci plný nadšení neustále představoval Sovětský svaz jako zaslíbenou zemi, která by měla být vzorem pro všechny ostatní. Navíc ji považoval za bratrskou a spřátelenou, takže vojenský vpád do Československa neočekával. Prozření ovšem netrvalo dlouho a ve chvíli, kdy se situace stabilizovala, začal opět odvádět služby komunismu.

Babička Marie reagovala velice zvláště a Matěje trochu překvapila, když ho v onen osudný den poprosila o šlehačku a na otázku, k čemu ji potřebuje, odpověděla následovně: *„Na boršč Matýsku, na boršč... Ráda bych ho těm vojáčkům uvařila na přivítanou. Jen si představ, z jaké dálky sem přijeli. Žádnou silu z toho nemají.*“¹¹⁹ Nelze s určitostí říct, proč chtěla babička takto vojáky vítat. Mohlo to být pouze její laskavostí, ale spíše si neuvědomovala, co se vlastně děje. Celý život žila v dojmu, že vše, co pochází ze Sovětského svazu a je spojené s komunismem, je dobré. Šabach se v jednom rozhovoru zmiňuje o tom, že se reálná babička Marie ocitla za své názory dokonce v koncentračním táboře, což ji v ideologii ještě utvrdilo.¹²⁰ Kdyby se o této skutečnosti zmínil i v knize, bylo by její počínání o něco více pochopitelné. Informace o koncentračním táboře byla pravděpodobně zamlčena záměrně, aby se zdůraznil rozdíl mezi myšlenkovými pochody Matěje a jeho babičky.

Jaké bere ohledy Matěj na své babičky se ukázalo v dopisech, které jim poslal z Anglie. Irena dostala psaní intelektuálního rázu, ve kterém byla skutečnost zkusena tak, aby pobyt a práce v Londýně byly idealizovány. Zatímco totiž Matěj například bydlel v malém pokojíčku s výhledem na zanedbanou zahradu, při popisu Ireně se jeho bydlení jeví daleko útulněji. Nechtěl jí totiž říct pravdu, neboť babiččina představa o západním světě byla až takřka romantická. Marii zase vnuk zaslal dopis, kde svou situaci líčí daleko dramatičtěji, než tomu ve skutečnosti je. Londýn představuje jako ošklivé a špinavé město, což je to, co jeho babička očekávala. Dále také Matěj poznamenává, že chodí pravidelně na hřbitov k hrobu Karla Marxe, spolu s dalšími mladými lidmi s revolučními názory. Pravda se nachází na pomezí obou dopisů, takže se jí ani jedna z babiček nedozví. Díky tomu jsou však určité obě spokojené, protože se vyplnily jejich představy o životě v Anglii. Irena může být navíc ráda i proto, že se jejímu vnukovi daří a ve svobodné zemi se má dobře. Pozdravy Matěj směřoval k tetě a ke strýčkovi. Daniele vzkázal, že má jméno československých letců pořád vynikající zvuk, zatímco Míla se měl dozvědět, že Škodovka neupadla v zapomnění. Opět se

¹¹⁸ tamtéž, s. 96.

¹¹⁹ tamtéž, s. 89.

¹²⁰ DVORÁKOVÁ, Martina – ŠABACH, Petr. *Babičky nejsou výčitkou*. Nové knihy, 1998, č. 48, s. 8.

tedy soustředil, aby každému sdělil to, co chce slyšet. Matěj zde záměrně zkresluje skutečnost a využívá fabulace, čímž lze pozorovat další podobnost hlavního hrdiny s Petrem Šabachem.

Odkaz na domov v části věnované pobytu v Anglii se objevuje ve chvíli, kdy Matějovi přichází balíček od Gubajeva: „Uviděl zvláštní přílohu Rudého práva, která se jmenovala NEPROŠLI!, a krátký vzkaz: Je to definitivně v prdeli! Nevrať se, ty vole!“¹²¹ Podle speciální přílohy novin se jedná o rok 1969, kdy se v srpnu očekávalo spontánní mimořádná vydání deníků a časopisů, jako tomu bylo před rokem. Pouze Rudé právo však přišlo s přílohou, kde hlásalo, že pravicové síly neprošly! a celý text se nesl v duchu „promoskevsky zkonsolidovaných bezpečnostních složek.“¹²² Podobně jako Matěj také jeho slovenský kamarád Laco byl touto zprávou zdrcen. Nakonec se však hlavní hrdina rozhodl pro návrat do Československa, což bylo jedním z nejsilnějších momentů knih. Při příjezdu totiž Matěj viděl jen ostnaté dráty a strážce se psy. Když se ho nakonec jeden z uniformovaných mužů zeptal, jestli si ještě návrat nechce rozmyslet, padl na Matěje skutečně tíživý strach.

Situace se skutečně změnila, což bylo cítit především na vyprávění o strýčkovi Mílovi. Ten si našel obživu ve vymýšlení hesel, které posléze lidem radil. Samozřejmě se jednalo převážně o slogany komunistického a socialistického charakteru. Nejednalo se však o snadnou práci, neboť skrývala mnohá úskalí: „[...] jako profesionální recitátor zaduněl: ‚My víme, zač Sovětskému svazu vděčíme!‘ a znělo to skutečně velkolepě. Jenže pan učitel odmítavě vrtěl hlavou a oponoval: ‚Takhle to oni nečetli! Oni dali přízvuk jinak! [...]‘“¹²³ Ve chvíli, kdy se Míla pozastavil nad tím, že lze libovolně měnit přízvuk, došlo Matějovi, co se kolem něj děje. Jeho strýček a pan učitel byli totiž plně normalizováni a hlavnímu hrdinovi bylo jasno, že vzápětí takto dopadnou mnozí další. Ačkoliv se ovšem Míla pomalu začal orientovat, jak má v nastalé situaci vystupovat a dělal vše proto, aby s režimem vycházel, i on se dostal do nepříjemné situace. Zadržela ho bezpečnost, ale jednalo se především o zvláštní shodu okolností. Příslušník VB si však nehodlal nechat něco vymluvit: „Takže váš synovec má 21. srpna – čírou náhodou – narozeniny a vy se tady samozřejmě čírou náhodou, promenádujete s touhle papundeklovou provokací pod paží.“¹²⁴ Vzhledem k narozeninám Matěje si vzal strýček oblek, což vzbuzovalo dojem, že je v den výročí okupace ve smutku. Strážník navíc považoval transparent v Mílově podpaží se zněním „H₂SO₄ – krevní plazma RVHP!“.

¹²¹ ŠABACH, Petr. *Babičky*. 9. vyd. Praha a Litomyšl: Ladislav Horáček – Paseka, 2007, s. 123.

¹²² IDNES. CHUCHMA, Josef. *Srpen 1969 - definitivní konec nadějí* [online]. 2009 [cit. 2013-01-23]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/srpen-1969-definitivni-konec-nadeji-dlg-kavarna.aspx?c=A090821_122604_kavarna_bos

¹²³ ŠABACH, Petr. *Babičky*. 9. vyd. Praha a Litomyšl: Ladislav Horáček – Paseka, 2007, s. 148.

¹²⁴ tamtéž, s. 123.

3.2.2.1 Shrnutí

Novela Babičky na trh přišla až jako třetí kniha po Hovno hoří. Zvláštní problém Františka S. působí tematicky zcela ojediněle v porovnání s předchozí a částečně i nadcházející tvorbou Petra Šabacha. Putování mořského koně je zase spíše výsek ze života otce na mateřské dovolené, který sice svým humorným vyzněním do autorova portfolia zapadá, ale typickým Šabachovým dílem nazvat nelze. Naopak Babičky přesně zapadají do charakteristické linie vyprávění v období totalitního Československa. Novela z roku 1998 je volným rozšířením povídky Voda se šťávou a sleduje osudy hlavního hrdiny Matěje, který vyrůstá za normalizace, a jeho názor formují především rodinní příslušníci. Stejně jako u Hovno hoří se Šabach nepokouší o vyprávění, ale spíše o popis atmosféry. Spojovacím prvkem obou knih je také postava Andulky/Alenky, která hraje pro hlavního hrdinu důležitou roli. Šabachův pohled je „*ideologicky devalvující*“¹²⁵ a určuje tak zaměření jeho vypravěčské perspektivy. Ještě více než u Hovno hoří se však ukazuje problém humoru, který opět není výsledkem vypočítaného příběhu, ale jeho spouštěcí mechanismus je nastaven dopředu. Také kritika režimu není vystavěna na uceleném modelu, ale na drobných epizodách, mezi něž jsou zakomponovány gagy, které s obdobím nesouvisí a působí tak samoúčelně. Naopak srovnání odlišné společnosti a kultury socialistického Československa, reálně kapitalistické Velké Británie a tolerantního Řecka s Jugoslávií, vytváří neotřelý a originální pohled.

3.3 Opilé banány

Petr Šabach neopouští ustálenou pozici vypravěče příběhů z dětské a mladistvé perspektivy ani v Opilých banánech. Novelu vydává v roce 2001, tedy tři roky po Babičkách. Mezitím se na pultech knihkupectví žádná další jeho kniha neobjevila, což potvrzuje autorovo tvrzení, že by nechtěl „*obětovat hrozně krátký život jenom tomu, aby ustavičně třískal do stroje.*“¹²⁶ Do velké míry se Opilé banány podobají Hovnu hoří a Babičkám, což je dáno především opětovným umístěním do prostředí pražských Dejvic. Šabach navíc opět zpracovává téma dospívání v nelehkém období totalitního režimu, které čtenáři už důvěrně znají. Opilé banány se však jeví naléhavěji a fatálněji, než předchozí Šabachovy novely.

¹²⁵HAMAN, Aleš. *Když dva dělají totéž...* Nové knihy, 1998, č. 44, s. 4.

¹²⁶MANDYS, Pavel – ŠABACH, Petr. *Spokojený život povídkáře*. Týden, 1995, č. 19, s. 60.

Takřka dospělí chlapeci si chtějí splnit poslední dětský sen, zatímco na pozadí působí dva sochaři alkoholici, které nejdříve začal ničit režim, aby se pak pitím zničili sami. Autor si je však dobře vědom, kde je jeho síla, a tak se nepouští do psychologických sond. Dochází spíše k představení myšlenkového světa hlavních hrdinů, kde není prostor pro depresivní nálady.

Velkou část vyprávění se odehrává v různých hospodách. Humorné situace v hospodském prostředí byly dříve typické například pro Jaroslava Haška a později i pro Bohumila Hrabala. Historiky Haškových hrdinů však byly nemilosrdně brutální a Hrabalovo vyprávění se zase proměňuje v pověstné poetické hledání „perliček na dně“.¹²⁷ Postavy u Šabacha si však až na výjimky nevymýšlí žádné nepravděpodobné příběhy a díky jejich všednosti jsou čtenáři bližší. Drobné epizody, charakteristický rys Šabachovi prózy, mají i v Opilých banánech dostatek prostoru. Většina z nich pochází ze skupinky přátel okolo hlavního hrdiny, přičemž některé jsou velice krátké (takřka anekdotické) a vydají jen na pár vět: „...[...] Proč už nemá můj spolužák Kafka ani jeden vlastní zub? Víte proč? Protože jeho rodiče léta šetřili na auto a místo svačín mu dávali do pytlíčku kostkovej cukr. No a teď se teda dočkali. Maj auto, a když jedou na vejlet, tak se všichni smějou, jak pěkně jim to vyšlo. A vzádu se směje i mladej Kafka.[...]“¹²⁸

3.3.1 Postavy

Oproti předchozím knihám se proměnil počet postav, které doplňují děj a dokreslují atmosféru. Jejich okruh se totiž podstatně rozšířil, což vyprávění zpestřuje, ale zároveň čtenáře občas mate. Po vzoru Hovno hoří nemá hlavní hrdina jméno a má také prakticky stejný charakter, takže opět nese autobiografické rysy. Je to šestnáctiletý chlapec, který se snaží neustále vyhýbat škole, raději vyhledává především prostory hospod. Zde tráví čas s přáteli, které napadají ztřeštěné nápady, z nichž pramení povedené gagy. Bezejmenného hrdinu evidentně trápí většinou značně napjatý vztah jeho matky s otčímem Bedřichem. Kdyby však jejich soužití bylo harmonické, neposkytovalo by patrně tolik prostoru k humorným situacím. Vedle příhod s přáteli si prožívá typické události života adolescenta. Postupně poznává lásku, ale i sex, který je prezentován jako konfrontace reality se snem: „Stáli jsme s králem Utumbakou na vrcholu strmýho útesu a pozorovali stoupající příliv hluboko pod náma. ‚Vítám tě mezi muže!‘ řek a pevně mi stiskl ruku. ‚Vy jste věděl, že Naomi

¹²⁷RULF, Jiří. *Petr Šabach: Opilé banány*. Reflex, 2001, č. 18, s. 63.

¹²⁸ŠABACH, Petr. *Opilé banány*. 1. vyd. Praha a Litomyšl: Ladislav Horáček – Paseka, 2001, s. 79.

je Daniela?' [...] ,Naomi je beze jména až do chvíle, jako je tahle.'¹²⁹Hlavní hrdina je prezentován jako obyčejný chlapec svého věku, přičemž u něj má čtenář možnost nahlédnout i do jeho myšlenek a pocitů. V tomto je postava v knize jedinečná.

Jediným pokrevním příbuzným hlavního hrdiny v *Opilých banánech* je Jana. Jakožto matka se o svého syna chová s láskou a dobře o něj pečuje. Dokáže být ovšem i velmi tvrdá, což dokazuje v knize hned několikrát. Obzvláště nemilosrdná bývá ke svému partnerovi Bedřichovi, jemuž má za zlé, že utápí svůj talent v alkoholu. Postupně se ovšem stává k jeho alkoholismu tolerantnější, ačkoliv okolnosti nakonec stejně způsobily, že se rozešli.

Bedřich, kterému vypravěč říká Běďa, je otčímem hlavního hrdiny. Vyniká velkým sochařským nadáním, přičemž se prý řadí k největším odborníkům na hlavy. Slibně se vyvíjející kariéru zastavil až totalitní režim, který Bedřich nenávidí natolik, že se mu odmítl podřídit. Zejména se mu přičila myšlenka, že by měl vytvářet sochy československých a sovětských komunistů na zakázku. Vzhledem k tomu, že kvůli svému postoji mu je dovoleno vytvářet jen kýčovité sošky, utápí svůj žal v alkoholu. V tomto pohledu se mu podobá jeho přítel Fábera. Ten se ovšem štítí vládnoucí garnitury o něco méně a je ochoten vytvářet i sochy, které nekorespondují s jeho přesvědčením. Fábera navíc nedokáže zapomenout na rozvod se svou manželkou, který jej psychicky velmi poznamenal.

Vděčným zdrojem fantaskních příhod je starší kamarád Jirka Ptáčník. Není příliš bystrý, ale má velkou fantazii, která mu pomáhá při vymýšlení absurdních historek. Pro postavu je charakteristická její neustálá potřeba mluvit a fabulovat, čímž se na sebe snaží strhávat pozornost a zalíbit se okolí. Všichni jsou si vědomi této skutečnosti, ale jsou k Ptáčníkovi shovívaví. Partu přátel okolo hlavní postavy bezprostředně netvoří a vždy se k jejím členům spíše nachomýtné.

Jedním ze dvou nejlepších kamarádů bezejmenného hrdiny je Břečka. Jeho nevinný zevnějšek je v přímém rozporu s povahou. Většina nápadů, které přivedly partu do nepříjemností, pochází od něj. Má neustálou potřebu provokovat a nenechá si nic líbit, z čeho často pramení další problémy. Druhým přítelem je hluchoněmý Vít'a, který je dobrácké povahy, ale kvůli svému postižení se dostává do konfliktů. Většinou vše končí šarvátkou, ve které Vít'a díky své velikosti vždy vyhraje, za což se musí jeho matka posléze rodičům napadeného omlouvat upečením dortu: „Přidělala srdíčko a na Vít'u, kterej začal něco zoufale huhňat, zvolala ,Viš vůbec, kolik už mě ty dorty stály?!“¹³⁰ Po Gubajevovi z *Babiček*

¹²⁹ tamtéž, s. 169.

¹³⁰ tamtéž, s. 37.

Šabach představuje další postavu rváče, ale tentokrát k potyčkám dochází kvůli nedorozumění či v sebeobraně.

Významnou postavou se časem stala Daniela. Inteligentní a půvabná dívka, která se nechávala doučovat ruštinu. Měla neurčitě dlouhý vztah s milencem Žaludem, ze kterého brzy vystřízlivěla. Rozhodla se tedy, že rozvede svůj vztah s hlavním hrdinou, kterému nakonec poskytla i první sexuální zkušenost. Daniela má bohaté a vlivné rodiče, od kterých si ale nenechá nic diktovat, a jelikož je rozmazlená, ledacos jí také projde. Když pár rodiče přistihli in flagranti, našel hlavní hrdina překvapivého spojence v Danielině otci, který podržel svou manželku a pomohl mu tak k útěku.

Funkci vyznavače komunismu v Opilých banánech plní soudruh Rozhoň, jehož stranická příslušnost se však v průběhu knihy relativizuje. Názorově se velmi podobá strýčkovi Mílovi z Babiček, nicméně v případě Rozhoně se zdaleka nejedná o naivitu. Je topokrytecký člověk, kterému jde především o své vlastní dobro, pro které je ochoten udělat takřka cokoli.

3.3.2 Děj

Text je opět rozdělen pouze decentním grafickým označením, přičemž kapitoly nejsou číslovány. V knize je předkládáno velké množství krátkých historek, epizod a gagů, nicméně lze odhalit i dvě hlavní příběhové linie. Hlavní hrdina a jeho přátelé chtějí zažít jedno z posledních mladistvých dobrodružství než úplně dospějí. Vymyslí si tedy výlet autem k moři, kam se všichni chtějí podívat. Čeká je však několik nástrah, které jim v uskutečnění plánu brání. Nejprve museli sehnat automobil, což se vzápětí vyřešilo Břečkovou drzostí, jelikož si vůz vzal od svého otce. Ani jeden z chlapců ovšem neměl řidičský průkaz, takže se ještě museli poohlédnout po někom, kdo jej má a především umí řídit. Nakonec volba padla na staršího kamaráda Jirku Ptáčníka, který s pomocí neotálel. Hlavní hrdina ovšem několikrát zapochyboval o rozumnosti plánu odcestovat k moři. Báł se totiž případných následků: „*No a pak jsem trochu zvážněl, protože sem si říkal, proč si vlastně komplikuju život nějakou cestou k moři, když přece můžu být v relativní pohodě doma, a co to teda vlastně dělám za blbost.*“¹³¹ Hrdina je přeci jen rozvážnější než jeho kamarád Břečka, takže se nerad pouští do většího rizika, než je nezbytně nutné. Shodou okolností se nakonec cesta kvůli Ptáčníkově

¹³¹ tamtéž, s. 68.

nehodě nemohla uskutečnit, neboť řidič měl v sobě alkohol. Jirka Ptáčník nakonec mohl být rád, že šťastnou shodou okolností vyvázl od soudu s nejnižším možným trestem.

Druhá dějová linka sleduje osudy sochaře Bedřicha. Ten se neustále snažil vyhýbat všemu, co by jen trochu připomínalo komunismus. Jednoho dne ho po delším přemlouvání přesvědčí jeho přítel Fábera, aby přijal zakázku na vytvoření sochy sovětského velitele tanků Rybalka. S velkým sebezapřením tedy souhlasil, ale pořád nebylo jisté, zda mu bude práce přidělena, neboť neměl vhodný kádrový posudek. O to už se ovšem postaral Rozhoň, komunista a pokrytec, který se před Běd'ou jednou prořekl a bál se, že by ho mohl udat. Když už socha začala vznikat, přišla zpráva, která způsobila, že veškerá Bedřichova práce přišla vniveč. Jeho družka Jana, která je na tom s odporem ke komunismu obdobně, se totiž rozhodla spolupracovat s Hlasem Ameriky, což jejímu partnerovi znemožnilo pracovat dál na zakázce.

Na vyprávění je znát Šabachova nechuť k velkým dějinám. Spíše se soustředí na popsání života jedince, ke kterému využívá nejen své vzpomínky, ale také příhody svých přátel: „*A nakonec chci vzkázat všem svým současným i minulým kamarádům z mokré čtvrti, že jsem si – s laskavým svolením – dovolil nestydatě krást jejich příhody a překrucovat je tak, abych je mohl použít.*“¹³² Jelikož je Petr Šabach znám svým fabulováním, dá se zároveň očekávat, že si také mnoho příhod a historek vymyslel. Ačkoliv se děj odehrává před 40 lety, mělo by vyprávění být blízké také současné generaci čtenářů. Také dnešní mládež zakouší problémy s autoritou, zažívá první milostné zkušenosti a lásky, vysedává po hospodách a provádí různé kousky. Šabach však nabízí vhled do dřívějších dob, kdy se vedle klasických problémů spojených s věkem potýkali s nelehkou dobou zasaženou totalitou. Normalizační období zde však neslouží jako ukazatel těžkých útrap hrdinů (kromě Bedřicha), ale pouze jako pozadí pro vyprávění příběhu.

3.3.3 Opilé banány – obraz normalizace

Bedřich, otec hlavního hrdiny, se v průběhu novely projevuje jako silný alkoholik. Několikrát zkoušel s tímto nešvarem skoncovat, ale vždy to skončilo neúspěchem. Jednou už byl pevně odhodlán a místo do hospody zašel raději do cukrárny. Nakonec na neznalost tohoto prostředí doplatil, když si objednal pro něj neznámý zákusek Opilé banány, po kterých nedopadl dobře. Zmíněný cukrářský výrobek se dostal i do názvu knihy a tvoří jakýsi symbol

¹³² tamtéž, s. 174.

Bedřichova alkoholismu. Otčím hlavního hrdiny pije především proto, že ho v životě skoro nic netěší. Žije v nesvobodné zemi, kterou ovládají pro něj tak odpudiví komunisté, kteří mu neumožňují pořádně tvořit: „*Dřív byl prej ‚slibnej‘ a absolutní jednička na ‚hlavy‘, jak sem se doslech od matky, která tvrdila, že mu spousta lidí předpovídala velkou budoucnost, ale dopadlo to krapánek jinak, protože Běďa se politicky neangažoval, jelikož nenáviděl komunisty, a čím víc je nenáviděl, tím víc chlastal [...].*“¹³³ Šabach doposud představoval komunistický režim jako něco, co lidem komplikuje životy. Zatím však neukázal vyloženě fatální následky. Běďa je tedy prvním, který se kvůli odmítnutí vládnoucí garnitury musel stáhnout do ústraní. Navíc musel vytvářet kýčovitě sošky, aby se nějak uživil. Veškerý jeho talent tak přicházel vniveč, ale jeho odpor ke komunismu a hrdost mu nedovolovaly přistoupit na diktované podmínky.

Jediným opravdovým přítelem Bedřicha je kolega sochař Fábera. Ten se po delší době ukázal v bytě rodiny hlavního hrdiny a matka Jana se hned ptala, kde byl tak dlouho. Fábera odpověděl ve Švédsku a s poklidem odpovídal i na další otázky, které se k jeho pobytu vázaly. Brzy však vychází najevo, že nebyl nikde v cizině, ale na protialkoholním léčení. Nejzajímavější částí rozhovoru byla ovšem tato: „*A to jste tam byl jako pracovně, nebo jak?*“ *divila se. ‚Dyť to není tak jednoduché se dneska někam dostat...‘*“¹³⁴ Jednalo se teprve o třetí otázku na Fáberovu cestu a směřovala rovnou k problematice vycestování za hranice. Matka nechápala, jak by mohl vycestovat do Švédska zrovna člověk, který s režimem nespolupracuje, a tak nemá ani zdaleka čistý kádrový posudek. Nezajímala se tedy ani tolik o Fáberovi zážitky z cest, ale spíše o způsob, kterým se dostal za hranice. Matka se určitě informovala také proto, že Bedřich je na tom podobně, takže pokud by existovala možnost pro jejich přítele, mohla by se příležitost objevit i pro jejího partnera a tudíž i pro ni samotnou.

Sochař Fábera se projevuje od samého začátku podstatně podnikavěji než Běďa, takže když se zmínil o výhodné pracovní nabídce, ihned vzbudil podezření: „*Dzeržinski? ucedil mezi zuby. ‚Nebo snad nějaká eště větší svině? Nebo trpaslíci, nebo co...?‘*“¹³⁵ Bedřicha jako první napadl Felix Edmund Dzeržinskij (11. září 1877 – 20. července 1926), kterého skutečně historici označují za jednu z nejkrutějších osobností 20. století. Nejprve se etabloval jako jeden z vůdců revoluce v Polsku (1905-1907), po první světové válce však jako blízký spolupracovník Vladimira Iljiče Lenina zakládá Všeruskou mimořádnou komisi pro boj s kontrarevolucí. Organizace, která byla známa spíše pod označením Čeka, se stala

¹³³ tamtéž, s. 13.

¹³⁴ tamtéž, s. 27-28.

¹³⁵ tamtéž, s. 28.

předobrazem pozdější KGB. Také proto byl Dzeržinskij komunisty (a mnohými je dodnes) považován za jednoho z největších špiónů. Nechvalně známý se ovšem stal kvůli zakládání internačních táborů pro odpůrce režimu.¹³⁶ Stál také za masovými vraždami během Ruské občanské války (1917-1922), kdy během bolševických represálií zemřely statisíce lidí. Bedřicha možná napadl Dzeržinskij kvůli tomu, že rodák z Vilniusu likvidoval odpůrce komunismu, kterým byl i sám sochař. Bylo by tedy nemyslitelné, že by Běd'a vytvořil sochu někomu takovému. Předně by mu to nebylo umožněno, ale i kdyby ano, jednalo by se o podivnou ironii.

Bedřichovi obavy se ovšem naplnily jen částečně, neboť Fábera měl na mysli jinou historickou osobnost: „*Maršál Rybalko!*“ vypálil na něj Fábera a praštil pěstí do stolu, jako by tím chtěl říct: *„Tos nečekal, co?! Hezky si mě podcenil a teď jen čumíš, frajere!“*¹³⁷ Pavel Semjonovič Rybalko (4. listopadu 1894 – 28. srpna 1948) nebyl tak kontroverzní osobností, jako Dzeržinskij. Byl sovětským vojevůdcem, konkrétně velitelem tankové armády za 2. světové války. Titul maršál tankových vojsk si vysloužil v roce 1945. Pod jeho vedením se 3. gardová tanková armáda vyznamenala v důležitých bitvách u Stalingradu, Charkova, Kyjeva a především Kurska. Rybalkova jednotka se účastnila také bojů o Berlín, v Čechách zase působila jako hlavní úderná síla při tzv. Pražské operaci. Sám maršál získal několik vyznamenání, včetně tří československých řádů. Dvakrát byl vyznamenán jako Hrdina Sovětského svazu (1943, 1945). O Rybalkovi se nemluví jako o krutém člověku, ale spíše jako o schopném a statečném veliteli, takže v tomto ohledu Bedřich mohl jen těžko argumentovat. Stačí mu ovšem skutečnost, že se jedná o osobnost Sovětského svazu a k tomu komunistu. Odpověď byla velice chladná a stručná, přičemž nepřipouštěla námitky. Fábera však prohlásil, že do projektu sám nepůjde, pokud jeho přítel neudělá hlavu. Bedřich se nechal ještě chvíli přesvědčovat, ale nakonec nabídku přijal. Byl už znechucený vytvářením nevkusných sošek, které se navíc dělaly z forem, takže nebylo potřeba zvláštního nadání. Dostal konečně přijatelnou možnost se umělecky předvést a to na soše člověka, který mu není tolik odporný.

Tragikomickou vsuvkou byla scéna ze školy. Týkala se spolužačky hlavního hrdiny Klempířové, která nebyla zrovna dobrou studentkou. Profesor fyziky si ovšem chtěl udělat jasno: „*Co dělají rodiče?*“ byla i jeho oblíbená otázka. *„Maminka pracuje na ministerstvu obrany,“* řekla Klempířová. *„No vidíte...“* zamručel spokojeně, *„stačí, když se na látku trošku*

¹³⁶Valka. ŠILHÁN, Vladimír. *Dzeržinskij, Felix Edmundovič* [online]. [cit. 2013-01-23]. Dostupné z: <http://forum.valka.cz/viewtopic.php/t/28315>

¹³⁷ŠABACH, Petr. *Opilé banány*. 1. vyd. Praha a Litomyšl: Ladislav Horáček – Paseka, 2001, s. 29.

*podíváte, a už je to znát! Dnes to nebylo vůbec špatné, pochvaloval si profesor [...].*¹³⁸ Je jasné, že žákyně nepředvedla žádný velký výkon, ale zajímavé pracoviště matky přesvědčilo profesora, aby byl podstatně shovívavější. Rozhodně si totiž nechtěl dělat problémy a podle ukázky se zároveň zdá, že měl v oblibě děti komunistických funkcionářů. Rozhodl se ale pro jistotu zeptat, jakou pozici matka vykonává. Jelikož spolužačka Klempířová skutečně nebyla příliš bystrá, naivně odpověděla, že na ministerstvu dělá uklízečku. Naštvaný profesor zavřel notes a zadal doplňující otázku, aby mohl dívce uškodit a dát horší známku. Šabach na příkladu své spolužačky ukazuje, že protekce funguje nejen v profesním životě, ale také ve školství.

Velice zajímavě dopadlo setkání dvou názorových protipólů, Bedřicha s Fáberou a soudruha Rozhoně, který se považoval za komunistického intelektuála, ačkoliv příliš inteligentní nebyl. Přátelstvím se vztah těchto tří dá nazvat jen velmi obtížně, ale znali se patrně dobře, neboť si mezi sebou tykali. Možná také proto se chtěl Rozhoň před dalšími dvěma muži obhájit: *„Ty si jenom myslíš, že si chytřej, ale hovno víš, co je to světová politika!’* *„Já ti na to svinstvo seru!’* řval na něj pro změnu Béd’a. *[...], Ty budeš věčně druhej...’* *syčel Rozhoň, nepochopils pravidla hry... copak si myslíš, že určitý věci nevidím, že je mi to snad jedno?!*¹³⁹ Rozhoň se nikterak neschovává za ideály a bez hanby přiznává, že spolupracuje s komunismem pouze proto, že je to nezbytné pro slušný život. Zároveň se Bedřichovi snaží vysvětlit, že si za svůj nucený život může sochař sám, protože se nevhodně zapřičil a nehodlá povolit. Vyčítá mu, že vzdoruje hloupě a jen z rozmaru, přičemž nechce pochopit, jaké pohnutky vedou Rozhoně k jeho počínání. Názorová výměna byla značně vyostřená, což je oproti Babičkám razantní změna. Vzájemná tolerance zde nemá prostor.

Rozhovor trojice pokračoval dál a Fábera nakonec přesvědčil Rozhoně, aby písemně potvrdil, že je proti komunismu. Ten se nebránil, ale odmítal něco dokazovat sochaři, nýbrž pateticky chtěl sepsat poselství příštím generacím, které mělo následující znění: *„My, níže podepsaní, prohlašujeme tímto, že komunistický režim stál za hovno a komunisti jsou svině! Navíc – profesor Rozhoň musel celý život předstírat, že je také soudruh, ale vnitřně (slovo vnitřně dvakrát podtrhl) byl vždy proti.*¹⁴⁰ Ono na první pohled odvážné prohlášení, bylo sepsáno v alkoholovém opojení, což se později ukázalo jako klíčové. Rozhoň brzy litoval svého rozhodnutí. Popadla ho totiž hrůza, že by se papír mohl dostat do nesprávných rukou a on by měl zničenou kariéru a z jeho pohledu i život. Největší obavy měl ve chvíli, kdy se

¹³⁸ tamtéž, s. 50.

¹³⁹ tamtéž, s. 54.

¹⁴⁰ tamtéž

začala bourat mozaika, do které Bedřich „poselství příštím generacím“ ukryl. Otčím hlavního hrdiny byl však se situací spokojen. Kdyby se prohlášení našlo, jemu víc uškodit nemohlo. Především měl ale jistotu, že získá zakázku na sochu maršála Rybalka, neboť měl Rozhoň silné slovo u komise, která o přidělení rozhodovala. Bedřich ale nechtěl nikomu ublížit, takže svého známého/přítele trápil jen do té doby, dokud to bylo nezbytně nutné.

S faktem, že musí vytvořit sochu sovětského vojevůdce, se Bedřich těžko srovnával. Jediným důvodem, proč nabídku přijal, byla jen finanční otázka. Z hlediska ideologie by žádný takový výtvarník nikdy udělat nemohl. Také se za své rozhodnutí styděl. Výčitky však přenášel na svého přítele Fáberu, který s nápadem přišel: „*Di do hajzlu!*“ opakoval pořád Běďa. „*Ty už si v září šedesátvosum sekal jednoho Lenina za druhým, protože si věděl, že po něm za chvíli začne bejt shánka! Co ty ses zač?! Kurva seš, nic víc...*“¹⁴¹ Většina rozhovorů mezi dvojicí sochařů probíhá v opilosti a tento není výjimkou. Přesto se nelze domnívat, že by Bedřich takovýproslav nevypravil za střízlivého stavu. Jedná se o dvojici přátel, nicméně jejich upřímnost je v některých chvílích až krutá. Ačkoliv nikdy nevypraví svůj respekt jeden k druhému, navzájem se uznávají. Zřejmé je to zejména z Fáberova prohlášení, že bez Bědi, který je odborníkem na hlavy, do projektu nevstoupí.

V knize Bedřich propadá stále větší a větší depresi. Aby se dostal ze svých psychicky špatných stavů, vytvářel si sochu Démona alkoholu, kterého přetvářel podle nálady, takže se stával stále více děsivým. Občas se ovšem stávalo, že se mu nálada zlepšila a zrudu proměnil v nějakého komunistického představitele, na kterém si vybíjel frustraci a zlost. Skutečného politika uhodit nemohl, ale do své sochy tlouci mohl a zval k této činnosti také postavu hlavního hrdiny: „*Když jsem o tom vypravoval pozdějc mámě, tak se jen uchichtla a řekla, že to je taky asi tak všechno, na co se Běďa zmůže.*“¹⁴² Matka Jana si byla vědoma, jak režim jejímu partnerovi ublížil, nicméně její rázná povaha ji neumožňovala pochopit, proč se Bedřich smířil se svým osudem. Sochař svůj neúspěch přičítal právě vládnoucí garnituře, ale strach z aktivního vystoupení proti němu ho ochromil natolik, že se neodhodlal cokoli podniknout. Podobá se tak většině hrdinů z Šabachových knih z období normalizace, kteří si také pouze stěžují na politickou situaci, aniž by cokoli pro změnu udělali.

Novelou se vedle plánování cesty k moři a peripetií se sochou maršála Rybalka táhne také drobný příběh malého chlapce Aleše. Pravidelně zakouší šikanu od starších dětí, takže si hrává raději sám. Často se schovává před okolím a rodiče ho pak musí hledat. Většinou byl záhy k nalezení, ale v jednom případě se ukryl tak dobře, že ho dlouho nedokázal nikdo

¹⁴¹ tamtéž, s. 66-67.

¹⁴² tamtéž, s. 136.

objevit. Až hlavní hrdina s Honzou Břečkou ho našli na zadní sedačce svého „černého taxíku“¹⁴³. Aleška naštváli chlapi, kteří ho okradli, a tak utekl i se zbraní svého otce: „*Já to říkal celou dobu, že je to fízl!*“¹⁴⁴ rozčiloval se Běda, když jsem mu to v ateliéru vypravoval. *„Každý druhý v tomhle státě je fízl a v tomhle baráku úplně každý!“*¹⁴⁴ Petr Šabach se v Opilých banánech poprvé věnuje tématu tajné služby, které později rozvádí v Občanském průkazu.

Na našem území existovala organizace pod názvem Státní bezpečnost (StB), která čítala okolo 13 tisíc členů.¹⁴⁵ Přesné počty však nejsou známy. Hlavní úkolem StB, která byla založena v roce 1945, bylo zachování moci Komunistické strany Československa. Oficiálně se pátralo po pachatelích trestných činů proti republice, ale ve skutečnosti byl postížen širší okruh lidí. Organizace měla za úkol především potlačit veškeré snahy politických oponentů a dalších přívrženců opozice, čímž fakticky udržovala v chodu normalizační režim. Zejména v roce 1948 docházelo k teroru ze strany StB, kdy bylo mnoho lidí vyslýcháno, mučeno a mnohdy i zlikvidováno. Cílem bylo samozřejmě upevnění moci komunistické strany. Ani následující roky však k polevení práce nedošlo a protivníci režimu museli žít stále ve strachu.

Do problémů se často dostávali lidé i kvůli drobnostem a náhodám. Vedle kmenových členů StB hráli neméně důležitou roli jejich informátoři a spolupracovníci. Někteří se uvázali ke spolupráci dobrovolně kvůli výhodám, které z toho plynuly. Jiní zase byli donuceni výhrůzkami. Existovalo několik pozic v hierarchii, které lidé zastávali a rozlišovali se také spolupracovníci dobrovolní a nedobrovolní. Agenti tajné policie působili ve všech sférách lidského života, k čemuž užívali různé techniky, jako telefonní i prostorové odposlechy, tajné filmování, fotografování, zaměřování špionážních radiostanic atd. Státní bezpečnost prováděla také tajné domovní prohlídky, cenzuru korespondence, falšování dokumentů a mnoho dalších prostředků. Organizace prováděla nelegální operace, nicméně byla pod přímou kontrolou komunistické strany, takže vše bylo schvalováno.¹⁴⁶

Bedřichovi mohli tito „fízlové“ jen těžko uškodit a nehrozilo mu od nich prakticky žádné nebezpečí. Přesto k nim však obracel svou nenávist, jako ke všemu, co je spojené s komunismem. Případ členů a spolupracovníků StB však byl pro Bedřicha ještě umocněn faktem, že se mu přičilo udávání vlastních sousedů, přátel a známých. Jelikož se nijak neangažoval, nemusel se sochař bát, že by mu měl někdo takový komplikovat život. Osudová

¹⁴³ Chlapci si nelegální rozvážením lidí po městě chtěli přivydělat na cestu k moři.

¹⁴⁴ ŠABACH, Petr. *Opilé banány*. 1. vyd. Praha a Litomyšl: Ladislav Horáček – Paseka, 2001, s. 122.

¹⁴⁵ TOMEK, Prokop. Státní bezpečnost: Politická policie, bez níž by se normalizační režim zhroutil. In: *Jeden svět na školách* [online]. [cit. 2013-01-28]. Dostupné z:

http://www.jsns.cz/data/jsns/IMAGES/PRIBEHY_BEZPRAVI/ukazka_web_statni_bezpecnost.pdf

¹⁴⁶ tamtéž

rána však přišla v jiné formě a z míst, odkud ji nečekal: „<při poslechu rádiové stanice Hlas Ameriky>[...] z rádia se ozvalo mámino jméno. Běd'a na mámu zíral a máma se jen plaše usmála a uhladila si vlasy [...]. Za nějakou dobu, kdy nikdo z nás nepromluvil, se ztěžka opřel o stůl a vstal. Ukázal na matku, jako by jí chtěl něco říct, ale pak nechal ruku pomalu klesnout a beze slova odešel.“¹⁴⁷ Jakožto Janin partner si samozřejmě Bedřich uvědomil, že za těchto okolností už neexistuje možnost, že by mohl zakázku získat. Jeho reakce přišla záhy a spočívala v jeho odchodu od své družky a nevlastního syna. Jak je z ukázky zřejmé, matka hlavního hrdiny spolupracovala se zakázaným Hlasem Ameriky. Radiová stanice začala vysílat v roce 1942 a její činnost byla ukončena až v roce 2004. V jednu chvíli byla dokonce více poslouchána než známější Svobodná Evropa, což bylo ovšem způsobeno především faktem, že pro komunistický režim bylo daleko složitější rušit vysílání oficiální vládní stanice s jednoznačnou legitimitou. Nespornou roli hrála také tradice, neboť si posluchači mohli v radiu naladit Hlas Ameriky už během těžkých válečných časů. Hlavním úkolem stanice bylo informovat o dění ve vlastní zemi a prezentovat vládní politiku USA. Nejednalo se však o tak striktní požadavek a v některých případech radiová stanice poskytovala také zprávy o situaci v zemi, do které vysílala.¹⁴⁸ Komunistický režim si takové zpravodajství nepřál, neboť nabourávalo to, co se pokoušel budovat. Ačkoliv šlo tedy jen velmi těžko rušit či cenzurovat vysílání, všichni lidé, kteří s ním byli spjati, byli pronásledováni. V *Opilých banánech* činnost matky Jany postihla také jejího přítele.

3.3.3.1 Shrnutí

Ačkoliv šlo v *Opilých banánech*, stejně jako v *Babičkách*, především o vystižení atmosféry, nabízí hned dvě příběhové linie, z nichž se jedna týká hlavního hrdiny a druhá přítele jeho matky. Petr Šabach se tímto jako u jediné předkládané knihy snaží o ucelený příběh, který je však opět prokládán množstvím drobných historek. Rozdíl také tkví v temnějším a sklíčenějším vyznění, kdy dětská a mladistvá bezstarostnost nedostává tolik prostoru, jako v dalších knihách (především v *Občanském průkazu*). Zmíněný jev dobře popisuje ve svém článku Petr Hanuška: „*Nad příběhem se vznáší dusivý opar bezčasovosti, tíhy, vyvolané vědomím obyčejné lidské bezmocnosti změnit chod věcí privátních, ale i*

¹⁴⁷ ŠABACH, Petr. *Opilé banány*. 1. vyd. Praha a Litomyšl: Ladislav Horáček – Paseka, 2001, s. 159.

¹⁴⁸ Český rozhlas: Leonardo - věda a technika. REVILÁKOVÁ, Naďa. *Ztracený archiv Hlasu Ameriky* [online]. 2012 [cit. 2013-02-13]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/leonardo/historie/_zprava/ztraceny-archiv-hlasu-ameriky--1112447

nadosobních [...]”.¹⁴⁹ Opět se objevuje téma dospívání v komunistickém Československu, ale režim je zde vnímán citlivěji a má tvrdý dopad na většinu postav. Vytýkaná monotematicnost se výrazněji neprojevuje, neboť povídka Voda se šťávou, Babičky a Opilé banány sice období spojuje, ale nahlíženo je odlišně. Šabach už svůj styl od Hovno hoří vybrousil a vzhledem ke skutečnosti, že nehodlá dosahovat svou tvorbou vysokých cílů, v rámci své kategorie humoristického autora se etabloval jako jeden z nejlepších.

3.4 Občanský průkaz

Spisovatelská dráha Petra Šabacha se už natolik ustálila, že autor nemohl s takovou razancí tvrdit, že se jako profesionální spisovatel necítí. Dva roky po Opilých banánech se rozhodl zavzpomínat na partu okolo hlavního hrdiny a v knize *Čtyři muži na vodě aneb Opilé banány se vracejí* (2003) popsal jejich osudy let následujících. Kamarádi se po pětadvaceti letech rozhodli vyrazit na vodu a zažít zábavu, jako když byli mladí. Záhy ovšem zjišťují, že se mnoho věcí změnilo, přesto ale mnohá dobrodružství zažijí. Děj je opět tříštěn nespočtem historek, z nichž jsou některé i retrospektivní, takže čtenář získává přehled o životě, jaký hrdinové žili. Návratem k osvědčeným postavám Šabach vsadil na jistotu, nicméně už v roce 2004 přichází na trh se svým *Ramonem*. Kniha ze současnější doby sleduje dva příběhy, které se tematikou jeví jako od jiného autora. První linie sleduje přátelství Martina Lutera s Indiánem Ramonem, kdy spolu zažívají různá dobrodružství. Ramon má však problémy s lidmi, kteří ho hledají kvůli jeho minulosti (vyráběl přístroj na zefektivnění pěstování marihuany). Ačkoliv jim splatí dluh darováním plánů na sestavení přístroje, na následky nemoci brzy zemře. Druhý příběh se týká paní Hakové, která má peripetie s investory. Ti na ni naléhají, ať jim prodá své pozemky, což ona odmítá, ačkoliv proti ní rozpoutá nenávistnou kampaň sám starosta. Kritikou poměrů na vesnici v období restituce pozemků si však ani tak úspěšný spisovatel, jakým je Petr Šabach, tolik čtenářů nezískal.

Jako už dříve rozhodl se autor po čtenářsky méně žádaném titulu pro návrat k osvědčené době normalizace a několika letům jí předcházejícím. V roce 2006 tedy vydává *Občanský průkaz*, kde se opět parta kamarádů musí potýkat s reálným socialismem v Československé Praze. Vše začíná ve chvíli, kdy patnáctiletí hrdinové slavnostně obdrží občanské průkazy od příslušníků Státní národní bezpečnosti (SNB). Hlavní hrdina Petr už v této fázi poznává, že se jejich cesty střetnou v budoucnosti ještě několikrát: „*Bylo najednou*

¹⁴⁹HANUŠKA, Petr. *Takhle to Šabach umí, ale...* Tvar, 2001, č. 13, s. 20.

*jasný, že s těmahle už budu mít nadosmrti jen a jen potíže. Vyhlásili mi válku hned první den...*¹⁵⁰Konflikt se zákonem Petra provází celé období dospívání, ale jeho přátelé jsou na tom velice podobně. Zatímco v *Opilých banánech* se hlavní hrdina s komunismem setkává jen zřídka, a tak tím postiženým je především Bedřich, v *Občanském průkazu* autor sleduje spíše osudy autobiografické postavy a jeho přátel. Některé příhody jsou spíše úsměvné, zatímco jiné působí mrazivým dojmem. V tomto ohledu je nejvýraznější pasáž o Charliem, který sice nespadá do okruhu blízkých přátel Petra, ale zato zažívá nejhorší chvíle svého života. Kvůli zdánlivé maličkosti je totiž nepříjemně vyslýchán a posléze také uvězněn. Hlavní hrdina takto dramatické chvíle prakticky nezažívá, ale příhod s policií má nespočet a ani ty nejsou nikterak příjemné. *Občanský průkaz* je tak klasickou variací na známé téma, kterou však prochází nezvykle vážná vyznění některých příběhů.

3.4.1 Postavy

Hlavním hrdinou je bezejmenný chlapec, který se na konci novely přiznává, že se jmenuje Petr. Stejně jako v předcházejících knihách, nevyniká žádným talentem, ale o hloupého člověka se nejedná. Je charakterizován jako přirozeně inteligentní mladý muž, který nemá nikterak vysoké ambice. Rád s přáteli popíjí alkohol, čímž se také podobá hrdinům *Opilých banánů* a *Babiček*. Hlavním posláním postavy je plnění funkce pozorovatele a účastníka vyprávěného, přičemž se mnohokrát projevuje jeho silně negativní vztah ke komunistickému režimu. V průběhu děje Petr stejně jako ostatní kamarádi stárne a za čas se stává spisovatelem. Vzhledem k této skutečnosti a jménu se jedná o doposud nejautobiografičtější postavu.

V *Občanském průkazu* hrají přátelé hlavního hrdiny větší roli, než v předcházejících *Opilých banánech*. Petra v partě doplňují Aleš, Medvěd a Venca Popelka. Básník Aleš se od ostatních nejvíce odlišuje. Jedná se o velice inteligentního chlapce, u nějž se projevuje nadání na psaní poezie. Jeho básnické texty se posléze vyskytují na několika místech knihy. Aleš se po studiích stal právníkem. Tuto pozici však nemůže zastávat za podepsání Charty 77. Kvůli odvážnému kroku je nucen vykonávat podřadnou práci vrátného, kde se mu ovšem zalíbí natolik, že po roce 1989 odmítne nabídku vrátit se do svého předchozího zaměstnání. Šabach přiznává, že má postava reálný podklad v básníkovi a právníkovi Aleši Kovandovi (nar. 14. 3. 1949).

¹⁵⁰ŠABACH, Petr: *Občanský průkaz*. 1. vyd. Praha a Litomyšl: Ladislav Horáček – Paseka, 2006, s. 7.

Opět nechybí rváč, kterým je v tomto případě Medvěd. Vedle Kovboje z Hovno hoří, Gubajeva z Babiček a Vítí z Opilých banánů, tak Šabach předkládá další postavu s touto vlastností. Vedle sklonů k bitkám Medvěd rád poučuje ostatní a má velkou potřebu svému okolí něco vysvětlovat. S policejní mocí nemá zkušenosti pouze v období normalizace, ale i po Sametové revoluci. V tomto období si otevírá vinárnu a setkává se s podobně špatným chováním, jako před lety: „[...] ‚Podnikatel?! Vinárna?! No tak to budete mít drahý...‘ řek mi jeden z těch šmejdu a já nemoh dělat nic, protože sem byl sám někde támhle v prdeli u letohrádku Hvězda a ke všemu ve tři ráno. Tak jsem jim dal tržbu. Celejch osmnáct tisíc, co jsem měl u sebe.“¹⁵¹

Posledním z blízkého okruhu kolem vypravěče je Venca Popelka. Stejně jako Medvěd má trochu agresivní sklony, které si však nevybílí na slabších a nevinných. Ze všech postav asi nejvíce nenávidí komunismus, což mu vydrží i v pozdějším věku. Je to vtípálek, ale jinak se nijak zvlášť neprojevuje. Za šikanu ze strany komunistické moci se chce za každou cenu pomstít.

Kamarád Martin do party přímo nepatří, ale jedná se o postavu se zajímavým a smutným osudem. V mládí se projevoval jako inteligentní a vtípný člověk, který měl blízko k umělecké činnosti. Později také kulturní profesi zastává, ale záhy propadá alkoholu. Když potom nedostává svou vysněnou práci, páchá sebevraždu.

Obzvlášť zkoušený osudem je Charlie, který je v knize nazýván „vesnickou máničkou“. Jakožto osmnáctiletý mladý muž stojí před brannou povinností, která ho ale jako jediného z okolí nikterak netrápí. Brzy se však musí postavit ještě horší skutečnosti, neboť je za výtržnosti na Václavském náměstí po událostech roku 1968 na několik týdnů uvězněn. Vedle vypravěče se jedná o jedinou postavu, u které je možno nahlédnout také do její mysli. Tento pohled je však omezený pouze po dobu pobytu za mřížemi.

Jednu z nejdůležitějších rolí hraje pro Petra a jeho kamarády rotný Rusňák. Představuje typizovanou postavu policejní represe, přičemž neustále ztrpčuje život celé partě neustálým vyptáváním, jestli mají občanský průkaz. Hlavnímu hrdinovi se snažil vysvětlit, že jeho jediným cílem je, aby se je naučili nosit. Z vyprávění nicméně vyplývá, že se jednalo pouze o přetvářku. Vzápětí se totiž ukázalo, že je Rusňák zosobněním všeho zlého a sadistického: „Poskakoval kolem těch svejch kolegů, který tomu zmítajícímu se klukovi kroutili ruce za záda, a jak jen moh, tak ho tím svým obuškem natáh, kam se dalo.“¹⁵²

¹⁵¹ tamtéž, s. 173.

¹⁵² tamtéž, s. 42.

Jen zřídka se Šabach snaží překvapovat, takže když se poprvé objevil Daniel Pačes, bylo hned jasné, že se časem objeví na scéně znovu. Nejprve se jeví spíše jako podivný a arogantní chlapec, vypravěč však už v tu chvíli předesílá, že v něm nic dobrého není: „*Některým sichteným se vám zadřou do paměti jak tříška hned napoprvé. On měl totiž sadistickéj, a přitom plachej výraz [...]*“.¹⁵³ Takřka v závěru knihy se čtenář dovídá, že se Pačes dal na dráhu příslušníka STB, který se projevil jako nejsadističtější trýznitel chartistů, což plně korespondovalo s tím, jak se projevoval jako dítě.

Důkazem, že nelze vždy soudit člověka podle vzhledu, je Marek Langer. Hlavní hrdina se s ním setkává v hospodě a díky zájmu o společnou hudbu a životní styl, si velmi rozumí. Jen velikou náhodou, která vznikne výměnou bund, zjišťuje Petr o svém novém kamarádovi, že je nadporučíkem policie ČSSR a tudíž vlastně tajně sbíral informace.

3.4.2 Děj

Petr Šabach se nesnaží o souvislý propracovaný příběh jako v předcházejících knihách, „už jen řadí za sebou vzpomínky a zážitky.“¹⁵⁴ Patrně zjistil, že se nejedná o jeho silnou stránku, čemuž napovídá absence jakýchkoliv pokusů o formálně upravenou stavbu. Jedním z nejčtenějších autorů se ostatně nestal pro tuto vlastnost, nýbrž díky nespornému vypravěčskému talentu, který je podložen dobrou pozorovatelskou schopností. Přes svůj věk se také stále dokáže vcítit do malého/mladého chlapce, čímž podává autentický obraz jeho pocitů. Zasazením do období, ve kterém vládl totalitní režim, zároveň přibližuje život mladých lidí jejich současným vrstevníkům.

Autor provází hrdiny knihy od roku 1966, kdy obdrží občanské průkazy. Už zde jim je prezentována takřka neomezená moc represivní síly totalitního režimu, která je pronásleduje takřka na všech místech, včetně školy a zdánlivě bezpečné hospody. Zatímco si chlapci oddychnou, že ukončili školní docházku, čeká je nepříjemná vojenská služba, které se chce každý vyhnout. Charlieho kamarád Míťa dokonce při té snaze zemře. Oproti předcházejícím Opilým banánům neobsahuje Občanský průkaz žádnou konkrétní dějovou linii, ale má podstatně více drobných historek a příběhů, které slouží nejen k pobavení, ale také k přiblížení atmosféry doby. Charakterizace přednormalizačního a normalizačního období je ostatně jedním z cílů novely, což může čtenář pozorovat při popisu uvolňování atmosféry

¹⁵³ tamtéž, s. 11.

¹⁵⁴ Portál české literatury. NEJEDLÝ, Jan. *Petr Šabach: Občanský průkaz* [online]. 2006 [cit. 2012-02-24]. Dostupné z: <http://www.czechlit.cz/nove-knihy/1471-obcansky-prukaz/>

konce šedesátých let a jejím následném opětovném přituhování. Událostí roku 1968 si Petr Šabach tolik nevšímá, ale demonstrace o rok později už jsou popsány poměrně detailně.

Stejně jako v povídce Voda se šťávou sleduje autor hlavního hrdinu až do dospělosti. Zde ovšem pozoruje i jeho kamarády, kteří všichni žijí svůj vlastní život. Všechny postavy se vyrovnávají s odkazem totality na jejich život i po jejím pádu. Nejtěžší je pro všechny skutečnost, že všechny negativní figurky z minulosti se přenesly do současnosti, s čímž se ti kladní hrdinové smířují jen velmi těžko. Venca Popelka využije příležitost zbít bývalé příslušníky Veřejné bezpečnosti při natáčení filmu, Petr se vyrovnává s minulostí jiným způsobem. Chce si totiž ověřit, kdo na něj donášel informace komunistickým orgánům. Zjištění ho však nijak neuspokojilo, spíše ho zneklidnilo, neboť ho zradil jeho velký přítel. Znovu se objevuje motiv, kdy je zrádcem Čech, který zradí jiného Čecha. V Občanském průkazu zní dokonce ještě naléhavěji, než v dřívějších Šabachových novelách.

3.4.3 Občanský průkaz – obraz normalizace

Ačkoliv se Venca Popelka většinu času neprojevuje příliš výrazně, iniciuje první oficiální vzdor proti komunistickému režimu. K tomuto kroku se rozhodl přesně v den, kdy byli přivítáni mezi ty, kdo mají průkazy totožnosti. Patnáctiletí adolescenti akt předávání občanských průkazů vnímali negativně už jen pro jeho ráz, ale nesmyslný proslov policejního velitele je o zbytečnosti události utvrdil úplně. Rebelie, kterou jejich kamarád vymyslel, jim tedy přišla částečně jako adekvátní reakce, ale strach se u nich přesto projevil. Venca totiž navrhl vytrhnout stránku číslo třináct v jejich občanském průkazu. Když viděl, že se nikomu do odvážného činu nechce, rozhodl se konečně vysvětlit důvod: „[...] ,*ted' bude třináctej sjezd ká es čé, a když máš vytrženou stránku třináct, tak to znamená: Nesouhlasím s režimem!*“¹⁵⁵ Sjezd KSČ byl nejvyšším orgánem strany a svolával jej ústřední výbor. U příležitosti těchto událostí byly projednávány různé kroky a postoje, které bude strana zaujímat. Zmíněný 13. sjezd KSČ se uskutečnil ve dnech 31. května – 4. června 1966 ve Sjezdovém sále Parku kultury a oddechu Julia Fučíka v Praze (dnešní Výstaviště).¹⁵⁶ Od předchozích se v několika věcech odlišoval. Jako host byl pozván Leonid Iljič Brežněv, který se prosadil jako přísný politik. Tajemníkem byl opět zvolen Antonín Novotný, který tento post zastával už od roku 1953 a byl Brežněvovým odpůrcem. On sám však musel čelit kritice

¹⁵⁵ ŠABACH, Petr: *Občanský průkaz*. 1. vyd. Praha a Litomyšl: Ladislav Horáček – Paseka, 2006, s. 8.

¹⁵⁶ Totalita. RŮŽIČKA, Daniel. *Komunistická strana Československa (KSČ), stranické orgány - sjezd KSČ* [online]. © 1999 - 2013 [cit. 2013-02-25]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/s_ksc_org_01.php

od některých proreformně orientovaných politiků, jakými byli Alexandr Dubček, Josef Smrkovský či Lubomír Štrougal.¹⁵⁷ Zlomovým se sjezd stal, neboť od té doby se stále více uplatňovaly reformní snahy, které vrcholily na jaře roku 1968 tzv. Pražským jarem. Období uvolňování poměrů se podařilo potlačit až vojenským jednotkám, které z východu 21. srpna téhož roku přijely do Prahy.

Celá parta přátel se nakonec jednoho květnového dne roku 1966 rozhodla, že si tajemnou stránku alespoň natrhnou. Utěšovali se ale asi tím, že se jedná o nevinný krok, přičemž policisté budou brát poškození průkazu jako nešťastnou náhodu. Aleš podezření, že by policie mohla mít ponětí o protestním aktu, sice vyjádřil, ale přesto své kamarády podpořil. Jen málo akcí mířených proti režimu ovšem uniklo státnímu aparátu a natrhnutí stránky třináct netvořilo výjimku. Šabach několikrát v knize upozorňoval na skutečnost, že byly kontroly občanských průkazů velmi častým jevem, přičemž se postupně stávaly nástrojem umožňujícím obtěžování vybraných osob. Rudá legitimace „*měla praktický i symbolický význam: bez ní byl člověk ztracen, neexistoval, byla poutem jednotlivce ve státní mašinérii.*“¹⁵⁸ Vzhledem k množství zkontrolovaných občanských průkazů a nemilosrdným výslechům bylo jen otázkou času, kdy se o protestním aktu dozví také Veřejná bezpečnost. Hrdinové Občanského průkazu byli kontrolováni pravidelně, a tak se ani oni nevyhnuli obvinění z nepřátelství vůči socialistickému zřízení. Vyšetřující policista byl při výslechu přímočarý a dal jasně najevo, jak se podle jeho představ bude vyvíjet jejich osud: „*Na střední školu, ty grázle, zapomeň! Ty už si dostudoval! Všichni, jak ste tu, ste dostudovali!*“¹⁵⁹ *poťouchle se usmál.*“¹⁵⁹ Od dovršení 15 let a obdržení legitimace se občané Československa považovali za zodpovědné osoby. Za své činy si tedy chlapci měli nést následky, přičemž výhrůžka neumožnění studia na střední škole byla uskutečnitelná. Dále ale záleželo na kádrovém posudku zbytku rodiny, a pokud ten byl v pořádku, nedovolil si nikdo takovýmto způsobem trestat pouze za mírnou formu provokace.

Venca Popelka přednesl jako hlavní důvod k natržení občanského průkazu Majáles, ale neuvedl, který má na mysli a proč. Až vypravěč upřesňuje, o jakou událost se jednalo: „*Občanskéj průkaz sme obdrželi rok poté, co Allena Ginsberga deportovali z Prahy jakožto krále Majáles, který byl však pak svržen a nahrazen Pavlem Sedláčkem.*“¹⁶⁰ V pasáži věnované Majálesu Petr Šabach čtenáře mystifikuje. V některých zdrojích se skutečně uvádí,

¹⁵⁷ MALÍŘ, Jiří et al. *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004*. Brno: Doplněk, 2005, s. 456.

¹⁵⁸ PEŇÁS, Jiří. *Váš občanský průkaz!*. Týden, 2006, č. 41, s. 96.

¹⁵⁹ ŠABACH, Petr: *Občanský průkaz*. 1. vyd. Praha a Litomyšl: Ladislav Horáček – Paseka, 2006, s. 27.

¹⁶⁰ tamtéž, s. 33.

že byl králem zvolen známý rockový hudebník Pavel Sedláček, nicméně ve skutečnosti jím byl František Sedláček, student 5. ročníku architektury Stavební fakulty ČVUT. Kdo měl být skutečně vyhlášen králem Majáles, se dodnes nevyjasnilo. Komunističtí představitelé tvrdí, že na základě měření hluku (přístroj nazvaný kraválmeter) měl být Sedláček zvolen hned, ale další skupina, v jejímž čele stojí například Josef Škvorecký, trvá na jednoznačném vítězství Allena Ginsberga. Ve skutečnosti ale ani jednoho nepotkal dobrý osud. Zatímco americký básník a bohém byl kvůli obvinění z mravních deliktů deportován ze země, student Sedláček byl kvůli negativnímu vyjádření na adresu představitele komunistické strany vyloučen ze školy.¹⁶¹ Důvody ke Ginsbergově deportaci byly mnohými označovány za vykonstruované a odstranění ze země se považovalo za obrovský skandál. Režim však zašel ještě dál, když začal stíhat všechny, kdo měli co dočinění se samotným příjezdem básníka. Americký spisovatel však měl v Československu povolenou návštěvu a jeho přítomnost do Majálesu nikomu nevadila.¹⁶² Svržení Allena Ginsberga rozpoutalo vlnunepokojů mezi mladými lidmi, přičemž vysokoškolští studenti se oficiálně údajně nezapojili. Hrdinové z Občanského průkazu také nechtěli nijak provokovat, nicméně kvůli jejich přítomnosti na akci je později zbili dva příslušníci tajné policie. Tímto vypravěč zdůvodňuje, proč se později odvážili k natrhnutí stránky.

Petr Šabach se v žádné z knih nesnaží o podrobný popis událostí, ale jde mu především o vystižení atmosféry. Zatímco se tedy událostem 21. srpna 1968 nijak konkrétně nevěnuje, život kolem hlavního hrdiny komentuje více: „*V roce 1968 se policajti chovali téměř lidsky. Krátce po jednadvacátém srpnu nosili na klopách trikolory a stali se z nich málem „naši hoši“.*¹⁶³ Dříve se policistů všichni báli, ale osud obyvatel země, do které vpadla cizí vojska, je spojoval. Alespoň neoficiálně se stavěli proti tomuto zásahu do naší suverenity, což ovšem netrvalo věčně a už o rok později se opět vrátili ke svému dřívějšímu chování. Na krátkou chvíli se však z jednoho z největších nepřátel stali zástupci zákona, kteří se chovali slušně. Ke stavu uvolnění poměrů před příjezdem vojsk ale nedošlo, neboť začal převládat strach z následků, které by odvážnější jedince postihly.

Politickým dějinám se nevěnuje ani pasáž z roku 1969, opět se jedná především o prokreslení atmosféry, které je ale v tomto případě velice důkladné. Do problematického období mezi 19. - 21. srpnem zasadil Charlieho s jeho kamarádem Olinem. Ti měli starosti se

¹⁶¹ Archiweb. HOLUBEC, Antonín. *František Sedláček* [online]. 2006 [cit. 2013-03-03]. Dostupné z: <http://www.archiweb.cz/architects.php?type=arch&id=2884&action=show>

¹⁶² KUDRNA, Ladislav. Nepřizpůsobiví: Studenti, máničky a další pohledem československých mocenských orgánů. In: *Ústav pro studium totalitních režimů* [online]. 2011 [cit. 2013-03-05]. Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad1102/03-16.pdf>

¹⁶³ ŠABACH, Petr: *Občanský průkaz*. 1. vyd. Praha a Litomyšl: Ladislav Horáček – Paseka, 2006, s. 71.

sháněním peněz a o dění kolem sebe zpočátku nejevili příliš velký zájem. Pohybovali se ovšem v prostorách okolo Václavského náměstí, kde probíhaly největší demonstrace k ročnímu výročí invaze. Dvojice mladíků se do šarvátek zapojila házením matek po příslušnících policie, ale k zatčení jednoho z nich, Charlieho, došlo spíše kvůli nešťastné náhodě. Poté, co se domníval, že mu nehrozí žádné nebezpečí, požádal jednoho milicionáře o připálení cigarety. Ten mu také ochotně posloužil, ale následující události už nebyly předvídatelné: *„Děkuju,‘ vyfouk Charlie kouř nosem a otočil se, že zas bude, ale vtom dostal zezadu ránu pažbou a bylo to tak rychlý a nečekaný, že sebou jenom nechápavě praštil o chodník a nechápal nic ani v dalším okamžiku [...].“*¹⁶⁴ Charlie byl překvapený, ale pořád doufal v dobrý konec. Hájl se tím, že na místě, kde byl napaden, bydlí, čímž chtěl dát najevo, že se jedná o nešťastnou shodu okolností. Vzápětí ovšem dorazila Veřejná bezpečnost, která zadrženým prohlížela ruce, aby na nich našla stopy po matkách. Poté, co se ukázalo, že Charlie také házel, ztratil veškerou naději. O psychologickém rozpoložení vypovídalo nejlépe jeho neustálé opakování, že na místě bydlí. Ze tří prostých slov „já tady bydlím“ číselna naprostá bezmoc, která byla cítit i během Charlieho pobytu ve vězení, kam se do vyšetření události dostal. Z vězeňských prostor nabízí Šabach sugestivní pohled na podmínky, ve kterých zatčení museli přebývat. Žádný ze spoluvězňů nechápal, jak se za mřížemi ocitl, přičemž všichni zažívali stejné pocity a křivdu. Sám Charlie pobyl ve vězení několik týdnů, než ho předvolali k nepříjemnému výslechu. Věděl přitom, že dopis adresovaný jeho matce, který stráž zadržela, mu může jedině přihršit: *„Něco ti řeknu...‘ pronesl zlověstně a potichu, jestli na některý tý fotce poznám tvůj ksicht a jestli zjistím, že si házel, tak přihlídnu k tomu dopisu a počítej tak těch sedum let...‘ Charlie seděl a mlčel.“*¹⁶⁵ Velkou náhodou se Charlie dostal do vězení, ale také z vězení. Vyšetřující ho totiž díky tomu, že hrdinovi před zavřením oholili hlavu, nepoznal na fotce, takže mu nebylo nic prokázáno a byl propuštěn. Vzhledem k okolnostem pobytu ve vazbě se Charlie jeví jako nastrčená figurka, kterou Šabach využil k popisu událostí roku 1969 a následně prostředí ve vězení. Příběh je vytržen z kontextu zážitků party hrdinů, což je ovšem charakteristickým rysem autorovy tvorby, se kterým se čtenáři mohli setkat zejména u Opilých banánů. Nezvyklá je však délka vyprávění, které ve vydání z roku 2006 vychází na 28 stran (zhruba šestina knihy).

Petr Šabach v předkládané knize opět naráží na téma emigrace. Holčička se v povídce Bellevue chtěla odstěhovat do zahraničí kvůli změně pohlaví. Mířa z Občanského průkazu by se rád pro emigraci rozhodl také kvůli zdravotnictví, neboť se dozvěděl, že by mu mohla

¹⁶⁴ tamtéž, s. 84.

¹⁶⁵ tamtéž, s. 98.

západní medicína minimálně prodloužit život. Inspiroval se u pacienta svého lékaře, kterému se podařilo dostat do Kanady: „[...] emigroval tak, že si zaplatil zájezd na Kubu a při mezipřistání v Montrealu, kdy letadlo doplňovalo palivo a lidi museli ven, se jednoduše odpojil od ostatních a vydal se za pracovníky místního imigračního úřadu [...].“¹⁶⁶Pacient využil příležitosti odletět do země, kam bylo občanům Československa umožněno odcestovat. Pracovníci imigračního úřadu podle Šabachova popisu počítali se 2-3 lidmi, kteří se odtrhnou od cesty na Kubu, neboť se jednalo o poměrně běžný jev. Možností k emigraci nebylo příliš a povolení k odcestování do země, která nebyla na „seznamu“, dostával jen zlomek lidí. Mezipřistání letů tedy poskytovalo dobrou příležitost, jak zůstat ve svobodné zemi.

Jedna z pasáží knihy se věnuje obtížnosti odhalení tajného policisty. U Daniela Pačesa bylo hned zpočátku jasné, že se díky své povaze prosadí ve státním aparátu, aby si mohl vybíjet své sadistické sklony. Jednoho dne ale hlavní hrdina potká člověka, který působí zcela jiným dojmem. O to větší je však rozčarování, když se projeví jeho pravá totožnost.

Petr se s Markem seznámil v hospodě a vzápětí se dali do rozhovoru. Zjistili, že mají společnou zálibu v zahraniční rockové hudbě a zároveň se zdálo, že sdílejí i stejný názor na politické a společenské poměry v naší zemi. Měli dokonce i stejné bundy, díky čemuž bylo nakonec Petrovi umožněno poznat, kým ve skutečnosti jeho nový přítel je. V náprsní kapse totiž našel podivný průkaz: „*V tý legitimaci totiž stálo, že patří Marku Langerovi, nadporučíku policie ČSSR.*“¹⁶⁷První zkušenost s tajným policistou byla pro hlavního hrdinu šokující a velice nepříjemná. Zklamání přinesla zejména skutečnost, že se nepřítel rekrutoval právě z tak sympatického člověka. Petra ovšem ani tato událost nepoučila do budoucna, aby byl obezřetnější k lidem, které dostatečně nezná. Autor usiloval o přiblížení pocitů, které zažívali lidé za normalizace, kdy neexistovalo místo, které by nebylo kontrolováno.

Většina občanů Československa nenáviděla kvůli invazi v roce 1968 Sovětský svaz, který ač oficiálně považován za spřátelenou zemi, nepodnikl žádný pozitivní krok směrem k naší zemi. Zvláštní tedy bylo, jak velké naděje na změnu poměrů si obyvatelé dělali ve spojitosti s osobou státníka Michaila Sergejeviče Gorbačova (nar. 2. března 1931). V jeho proslovech se často opakovaly pojmy jako *glasnost'* a *perestrojka* (přestavba), které měly znamenat politiku maximální otevřenosti o činnosti státních orgánů a minimálního potlačování svobod slova a informací. V jistém smyslu skutečně ke změnám došlo, ale pouze v rámci Sovětského svazu: „*Vzpomínám, jak přijel Gorbačov na návštěvu Prahy a někdo v davu na Hradčanským náměstí zvolal: ‚Demokracie!‘. Nešťastník zmizel skoro okamžitě*

¹⁶⁶ tamtéž, s. 114.

¹⁶⁷ tamtéž, s. 124.

v policejním autě, kterejch tu všude bylo plno.“¹⁶⁸ Gorbačov navštívil Československo 9. dubna 1987 a očekávala se od něj kritika komunistického režimu, které se však občané nedočkali, což znamenalo veliké zklamání. Přesto kroky sovětského politika natolik roztříštily postavení Sovětského svazu, že došlo k jeho postupnému rozpadání.

Kamarád Venca Popelka nezměnil svůj postoj k totalitnímu režimu ani v pozdějším věku. Když tedy hlavnímu hrdinovi přečetli povídku na rozhlasové stanici Svobodná Evropa, ihned mu volal, aby mohl pogratulovat. Petr ale z této zprávy žádnou velkou radost neměl, neboť si uvědomoval důsledky, jaké mohou nastat pro něj a jeho rodinu: „*Dvě a dvě sou čtyři, to znamená, že si můžu sbalit pingl, vyklidit šuplíky a jít někam na stop. Pojedu na Mácháč a ženě a dětem pošlu občas upytlačenou rybu. Pak dodělám někde v ústraní hlady.*“¹⁶⁹ Hlavní hrdina musel později podstoupit výslech, ale dramatické následky nakonec přečtená povídka neměla. Problematické samozřejmě nebylo její samotné uveřejnění, ale rozhlasová stanice, na které byla přečtena, byla vnímána režimem silně negativně. Svobodná Evropa vznikla v roce 1949 a jejím účelem bylo proniknout objektivním vysíláním do zemí, které ovládá diktátorský režim. V Československu měla podstatná část vysílání sloužit k informování o situaci na západ od našich hranic, ale především předložit nezkrácené zprávy o stavu naší země.¹⁷⁰ Režimu, který byl do velké míry založen na cenzuře, mohlo vysílání jen uškodit, a proto docházelo velmi často k rušení signálu. Občané měli zakázáno Svobodnou Evropu poslouchat, tudíž se pouštěla tajně, aby to nemohl nikdo nahlásit. Poslechovost přesto byla vysoká.

Zatímco se hlavní hrdina dostal do nepříjemností cizím zaviněním a nestál o žádné konflikty s režimem, jeho kamarád Aleš cítil potřebu něco podniknout. Pracoval jako právník na ministerstvu zemědělství, a tak se musel účastnit i veřejných schůzí. Jedna z nich byla zaměřena na postoj, který se zaujme k dokumentu Několik vět: „*Tentokrát chtěli soudruzi zvolit jinou taktiku, než v případě Charty, kterou nikdo, kromě chartistů a estébáků, nečet, a protože chtěli bejt na tý schůzi doopravdy důsledný, tak tam uvedli několik adres autorů textu.*“¹⁷¹ Když se Aleš díky zasedání dozvěděl, kde se může podepsat, ihned se tam rozjel. Petr Šabach zmiňuje, že se jednalo o známý činžovní dům na nábřeží Bedřicha Engelse (dnes Rašínovo nábřeží). Je tedy jasné, že měl na mysli byt jednoho z chartistů Václava Havla, kde tehdy slavný disident bydlel. Alešovi muselo být zřejmé, že ho bude iniciativa stát místo a kariéru, ale považoval svůj krok za správný. Dokument Několik vět měl sedm bodů, mezi

¹⁶⁸ tamtéž, s. 158.

¹⁶⁹ tamtéž, s. 151.

¹⁷⁰ JANOVSKEJ-DRÁŽDANSKÝ, Karel: *Svobodná Evropa = Slobodná Európa*, Vimperk: Papyrus, 1995, s. 7.

¹⁷¹ ŠABACH, Petr: *Občanský průkaz*. 1. vyd. Praha a Litomyšl: Ladislav Horáček – Paseka, 2006, s. 159.

nimiž bylo například požadováno propuštění politických vězňů či zrušení zákazu shromažďovací svobody, což byly myšlenky, se kterými se antikomunisticky smýšlející právník ztotožňoval.

Celá společnost byla pod neustálým dohledem Orwellova Velkého bratra a jen málokdo si mohl být jistý, že ho nezradí i přátelé. Zkušenost s Markem Langerem nebyla pro hlavního hrdinu tou jedinou. Další následovala v době, kdy už si Petr založil rodinu. Jak sám vypravěč poznamenal, v pozdějším věku už se noví opravdoví přátelé objevují jen zřídka, tudíž byl ing. Hora vzácností. Stejně jako s Markem Langerem si Petr našel se svým novým kamarádem mnoho společného, ale na rozdíl od nadporučíka policie se jednalo o dlouholeté přátelství. Po Sametové revoluci se hlavní hrdina dozvěděl, že na něj byl veden spis a přes rady svých blízkých a známých se rozhodl zjistit, kdo na něj donášel. Zjištění nemohlo být o mnoho více překvapivé, neboť informátorem byl právě rodinný přítel: „*Jánský je náš přítel Hora. Vzpomínáš? Společný Vánoce, společný narozeniny, přijed'te k nám pobejt...to je Jánský.*“¹⁷²Petrovu manželku zpráva zaskočila stejně jako jeho samotného a pocítila k ing. Horovi nenávisť. Sám hlavní hrdina nevěděl, jak má reagovat, jelikož už uplynulo mnoho let od totalitní doby. Také proto při autogramiádě nedal nic znát, když podepisoval knihu Horově manželce, přičemž měl napsat věnování jejímu muži.

3.4.3.1 Shrnutí

Po pokusu utvořit ucelený příběh v *Opilých banánech*, vzdal Petr Šabach tuto snahu hned u *Občanského průkazu*. Volným řazením motivů a epizodických scének podává přesný opak záměru, který měl s předcházející knihou, nicméně určitý posun přesto probíhá. Příběh totiž začíná v době předávání občanských průkazů hrdinovi a jeho přátelům, tedy v jejich patnácti letech, nicméně na rozdíl od *Opilých banánů* postavy stárnou. Od *Babiček* se zase *Občanský průkaz* liší překlenutím přes rok 1989, kdy příběh Matěje končil. V tomto ohledu je kniha tedy nejvíce podobná povídce *Voda se štávou*, kde byl zachycen život hlavního hrdiny do dospělosti dokonce už od dětství. V *Občanském průkazu* ale samozřejmě tato proměna probíhala, vzhledem k prostoru, plynuleji. Zajímavým momentem je pak Petrovo dozrávání, které se projevuje změnou jeho postojů, při níž však stále odmítá komunismus. Odráž totalitního režimu je zde cítit podobně intenzivně jako v *Babičkách*, nicméně pozornost byla věnována více demonstracím v roce 1969 než událostem roku předcházejícího. Hnacím

¹⁷² tamtéž, s. 170.

motorem jsou především historky, mezi nimiž dominuje ta hospodská. Právě jednoduchost vyprávění je u Šabacha klíčovým momentem, díky kterému si získal tolik čtenářů. Ačkoliv jsou některé události skličující (osudy uvězněného Charlieho a zesnulého Míti), prostupuje celou knihou humor lidového charakteru, díky němuž se každá situace nakonec odlehčuje.

4 Obraz normalizace v próze českých spisovatelů

Pro analýzu jsou určena čtyři díla, která byla vybrána podle různých kritérií. *Báječná léta pod psa* od Michala Viewegha jsou literárními vědci a kritiky nejvíce srovnávána s dílem Petra Šabacha, kvůli čemuž nemohla být vynechána. Druhou vybranou knihou je *Obsazeno* od Věry Noskové. Důvodem je zajímavost ženského pohledu a vážné vyznění románu. *Hlídač holubů* od Lenky Procházkové je třetím analyzovaným titulem, přičemž hlediskem k výběru byl opět ženský pohled, k čemuž byla připočtena i skutečnost, že se jedná o povídkový soubor. Posledním rozebíraným dílem je *La calle Neruda* od Jana Křesadlo. U tohoto autora byla brána v potaz zajímavá možnost srovnání spisovatele starší generace, který navíc období normalizace nezažil. Společným prvkem je však humorné vyznění knihy, čímž se Křesadlo přibližuje dílu Petra Šabacha. U každého díla budou uvedeny informace o autorovi, postavy, děj a především obraz normalizace, který titul nabízí. Poté bude následovat shrnutí, kde bude poukázáno na podobnosti a odlišnosti s vyobrazením normalizace v Šabachově tvorbě.

4.1 Dětství, dospívání a život za normalizace v Báječných létech pod psa Michala Viewegha

Michal Viewegh se narodil 31. srpna 1962 v Praze do rodiny právničky a chemika. V roce 1980 odmaturoval na Benešovském gymnáziu, aby poté nastoupil na Vysokou školu ekonomickou. Zde studium ovšem nedokončil a přešel na Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy (obor český jazyk a pedagogika), kde promoval v roce 1988. Učitelské profesi na základní škole v Praze 5 – Zbraslavi se věnoval jen krátce a už v roce 1993 začal pracovat v nakladatelství Český spisovatel. Na pozici redaktora ale vydržel opět pouze krátkou dobu, když se po dvou letech rozhodl žít psaním.¹⁷³

Talent a nadšení pro psaní u sebe Viewegh objevil během studia na VŠE, což byl faktor, který ho přesvědčil ke změně školy. Už během studií ovšem přispíval svými povídkami, většinou humornými, do Mladé fronty, což předznamenalo jeho budoucí zaměření. Během práce redaktora v Českém spisovateli stačil vydat hned dvě novely – *Báječná léta* (1992) a *Výchova dívek v Čechách* (1994). První zmiňovaná kniha je autobiografickým románem, který popisuje atmosféru od doby normalizace po pád komunismu v Československu. *Výchova dívek v Čechách* je zase tragickou romancí o

¹⁷³TŘEŠTÍK, Michael et al: *Kdo je kdo = Who is who : osobnosti české současnosti: 5000 životopisů*. 5. vyd. Praha: Agentura Kdo je kdo, 2005, s. 720-721.

zbraslavském učiteli, který udílí lekce tvůrčího psaní dceři podnikatele Krále Beátě, přičemž jejich vztah přeroste v lásku. Obě publikace zaznamenaly nesmírný úspěch, o čemž svědčí jejich brzké zfilmování Petrem Nikolaevem a Petrem Kolihou. Michal Viewegh tedy zjistil, že se může naplno zaměřit na psaní, což pro čtenáře znamenalo poměrně pravidelné vydávání nových knih. Jeden z nejpoblárnějších románů vyšel hned v roce 1996 pod názvem Účastníci zájezdu a sleduje zážitky povahově zcela odlišných lidí na zájezdu v Itálii. Jiří Vejdělek si knihu ke zfilmování vybral až deset let poté, nicméně čtenáři byli nadšeni a vzápětí se z Účastníků zájezdu stal bestseller. Přestože se i následující kniha s názvem Zapisovatelé otcovské lásky prodávala velmi dobře, srovnatelného úspěchu dosáhl až v roce 2001 Román pro ženy, který představuje mladou redaktorku dámského týdeníku bilancující svůj dosavadní milostný život.

Další Vieweghova díla se pohybovala různými směry, od humorně laděných románů po detektivky. Společná však byla evidentní snaha šokovat, což je klasickým prvkem, jenž přitahuje čtenáře. Autor se neustále potýká s kritickým hodnocením své tvorby, což zapříčinilo jeho negativní postoj k drtivé většině těchto kritiků. Jak ale poznamenává Martin Pilař, pomáhají mu někteří z nich v upevňování osobnosti provokativního autora. Příklad uvádí na volném pokračování Báječných let pod psa, které nese název Báječná léta s Klausem (2002): „Zarážejícím faktem pro budoucího badatele zůstane, že se většina recenzentů nechala svést k povrchní politické protiargumentaci, a že tak média zřejmě nechtěně, ale výrazně podpořila komerčně úspěšnou Vieweghovu image literárního provokatéra [...]“¹⁷⁴ Michal Viewegh čelí často kritice především kvůli své podbízivosti, nicméně právě schopnost poskytnout čtenářům to, co očekávají, z něj udělalo stabilně nejprodávanějšího autora porevoluční éry.

4.1.2 Báječná léta pod psa

Po pádu komunistického režimu v Československu se řada autorů rozhodla zhodnotit, jak se za normalizace žilo. V tu dobu přichází na pulty knihkupectví také románová prvotina tehdy třicetiletého Michala Viewegha s názvem Báječná léta pod psa (1992). Mezi ostatními vynikala především svou bezprostředností a spontánností, což jsou vlastnosti, které se hledaly především u starších autorů velmi těžko. Zatímco o jedenáct let starší Petr Šabach musel počkat ještě rok, než vznikla Šakalí léta, která ho více představila veřejnosti, Viewegh už

¹⁷⁴PILAŘ, Martin: *Vrabec v hrsti aneb Kliše v literatuře*. Praha: Dokořán, 2005, s. 54.

sbíral jednu pochvalu za druhou. Nakonec si také vysloužil prestižní cenu Jiřího Ortena. Nebylo to však jen svěží pojetí, které zaručovalo úspěch. Báječná léta pod psa se vyznačují epičností, prolínáním humorných a tragických momentů, relativizací vyprávění prostřednictvím různých pohledů a verzí. Jedná se o tragikomické vyprávění se silně autobiografickými prvky, čímž se nejvíce podobá Šabachovu Občanskému průkazu. Vyznění je však značně rozdílné.

4.1.2.1 Postavy

Hlavní postavou románu je Kvido. Nadprůměrně inteligentní chlapec, který od raného dětství rád překvapuje okolí svou bystrostí. Ještě před nástupem do školy uměl číst a psát, přičemž se pro něj jazyk stal zároveň i zálibou. Vše je ovšem vykoupeno tloušťkou a brýlemi, kvůli nimž si nenašel příliš mnoho přátel. Blízkou osobu si však našel v Jarušce. Zpočátku byli jen kamarádi, ale později se stali partnery a nakonec se i vzali. Jaruška v období puberty inklinovala k hezčím chlapcům, ale nakonec se z lítosti přiklonila ke svému příteli z dětství. Znala velmi dobře jeho dobré charakterové vlastnosti, ale i neurózy. V Kvidově životě hrají velkou roli jeho rodiče. Matka je právničkou a herečkou v divadle. Zároveň je také milovnicí klasické literatury. Má ale panickou hrůzu ze psů, neboť na ní jeden v těhotenství skočil. Jednou z nejvýraznějších postav je Kvidův otec. Z inteligentního (vystudovaná ekonomie s červeným diplomem) a zásadového (nikdy by nevstoupil do strany) člověka, se postupem času stává paranoik a blázen. Otec je obrazem člověka, kterého zcela změnil režim a psychicky ho zničil. Kvido má také mladšího sourozence Paca, který tráví většinu času v přírodě. Projevuje se jen zřídka, ale později dá najevo svůj negativní vztah ke komunismu.

4.1.2.2 Děj

Autobiografický příběh sleduje rodinu, která se před politickým nátlakem ukrývá v malém městě Sázava. Zde Kvido prožívá radostné i smutné chvíle dětství a dospívání, které dokumentuje ve své knize. Kromě své osoby si všímá především svého okolí a lidí, které jej utvářejí. Zatímco matka komentuje dění okolo sebe většinou laskavě a ke kritice se uchyluje výjimečně, otec je daleko rozporuplnější. Pro svou rodinu chce jen to nejlepší, ale nechce se podřídit totalitnímu režimu. Poté, co zjišťuje, že může sehnat byt jen v případě přistoupení na podmínky diktované komunismem, rozhodne se přeci jen v mnoha směrech ustoupit. Od té

doby se rodině daří dobře, ale pouze za cenu morálních prohřešků otce. Rozkvět netrvá věčně a po čase následuje tak rychlý pád, jako byl vzestup. Po návštěvě rodinného přítele chartisty Pavla Kohouta se vše pečlivě budované hroutí. Frustrovaný a zoufalý otec upadá do těžkých depresí a uzavírá se před okolním světem. Sestup na pozici závodního strážného je pro něj natolik ponižující, že ztrácí víru v lepší časy. Kvido mu nikterak nepomůže, když se rozhodne skončit se studiem na VŠE a věnovat veškerý čas psaní a své přítelkyni Jarušce. Otcovy ambice dostávají definitivní ránu, když se jeho syn rozhodne dělat dobrovolně stejnou práci, jako on sám. Zlepšení psychického stavu nezlepšuje ani vnouče, a tak jediná naděje, která pro otce přichází, je spojena se Sovětskou perestrojkou.

Příběh je pravidelně prokládán vstupy nakladatelského redaktora, který Kvidovi vysvětluje, že některé pasáže kvůli politickým důvodům oficiálně nikdy nemohou vyjít. Nutí tak vlastně autora k autocenzuře. Drobné epizody prolínající příběh jsou spojeny s postavami babiček Líby a Věry stejně jako s dědečkou Jiřím a Josefem. Hlavně vstupy s babičkou Líbou pomáhaly zlehčovat atmosféru, která mnohdy vinou komunistických represí značně houstla. Závěr knihy představuje život postav po listopadových událostech roku 1989, čímž se podobá Šabachově Občanskému průkazu.

4.1.3 Báječná léta pod psa – obraz normalizace

Stejně jako Petr Šabach, ani Michal Viewegh se nesnaží o rozebírání zásadní problémů. Podává obraz o životě, kde vedle mezilidských vztahů a lidské psychiky hraje důležitou roli normalizační politika, která má nedozírné následky na sociální situaci. Šabachovi je často vytýkána idealizace života v éře poznamenané nesvobodou, což sám autor popírá. Pravdou ovšem je, že ve srovnání s Báječnými léty pod psa se jeho tvorba jeví podstatně optimističtější. Viewegh podává dobu dotčenou utiskujícím komunistickým režimem často velice tísnivě a neutěšeně, přičemž některé situace působí až bezvýchodně. Přes veškeré humorné vyznění tak vyzařuje z knihy hořkost, kterou způsobuje všudypřítomný tlak totalitního režimu.

Na samý počátek útlaku ze strany Sovětského svazu odkazuje Viewegh skrz dědečka Josefa, který reaguje na plán babičky Líby odcestovat do města na jihu Ukrajiny: „*Na Jaltu?!’ křičel dědeček Josef, když se to dozvěděl. „Na Jaltu!?’ Ona se bude klidně rekreovat zrovna v těch místech, kde nás navždy prodali bolševikům?!’*“¹⁷⁵ Dědeček měl samozřejmě na

¹⁷⁵VIEWEGH, Michal. *Báječná léta pod psa*. 4. vyd. Praha: Český spisovatel, 1995, s. 24.

mysli Jaltskou konferenci, která se konala 4. – 11. února 1945 a sjeli se na ní zástupci tří poválečných velmocí – Sovětského svazu (Stalin), USA (Roosevelt) a Velké Británie (Churchill). Záhy se rozšířil mýtus, že se na konferenci řešily sféry vlivu a bylo zde rozhodnuto o předání Československa do područí Sovětského svazu. Ve skutečnosti však Československo vstoupilo do zóny sovětského vlivu dobrovolně už v prosinci 1943, když podepsalo československo-sovětskou smlouvu.¹⁷⁶ Pohoršení dědečka Josefa tedy nebylo na místě a vycházelo právě z onoho rozšířeného omylu. Viewegh však upoutal pozornost čtenářů k události, která není tak známá jako Mnichovská dohoda, díky čemuž si zvědaví jedinci mohli o konferenci zjistit větší podrobnosti. **Podobného odkazu na významný moment politických dějin za hranicemi Československa se u Šabacha nesetkáváme, protože se autor z prostředí Prahy vzdaluje jen vzácně a když už hlavní postava odcestovala do Velké Británie a Řecka s Jugoslávií, důležitější roli hrála atmosféra.**

Při popisu Sovětské intervence 21. srpna sehrál důležitou roli opět dědeček Josef, který považoval příjezd vojsk za počátek ozbrojeného konfliktu, a tak na otázku, jak to, že uletěly andulky, svému vnukovi odpověděl velmi příkře: „*Jak to?! Poněvač nám soudruh Brežněv vyhlásil válku!*“¹⁷⁷ Občané Československa netušili, z jakého důvodu do země vnikly cizí armády, a na základě zkušeností s častým okupováním docházeli k závěru, že dojde k válce. Navíc od posledního konfliktu neuběhlo ani 25 let, takže žilo mnoho pamětníků. Zatímco Kvido došel k závěru, že v Praze probíhá natáčení a na dění okolo pohlížel naivními dětskýma očima, nejen jeho dědeček viděl situaci velmi vážně. Servírka a Josefova známá dokonce příjezd vojsk Varšavské smlouvy přirovnává k okupaci nacistickým Německem. Když jí Kvido sdělí, že nic takového ještě neviděl, vysvětlí: „*Zato my jo, vid', Pepíku. V březnu v devětatřicátým!*“¹⁷⁸

Srpnové události roku 1968 barvitě popisuje Petr Šabach v Babičkách a věnuje jim více prostoru, než Michal Viewegh. Opět ale nejde o představení důležitého momentu naší historie, ale především o vystižení nálad a pocitů. Menší prostor věnovaný okupaci v Báječných létech pod psa je patrně způsoben faktem, že Kvido (zároveň i Viewegh) byl ještě malý chlapec a nevnímal situaci kolem sebe tak bedlivě. Šabachovi bylo v osudový den sedmnáct let a mohl si tedy vytvořit konkrétnější představu, co příjezd tanků znamenal.

¹⁷⁶SMETANA, Vít. Jaltská konference a její mýtus. *CS Magazin* [online]. 2010 [cit. 2013-03-10]. Dostupné z: <http://www.cs-magazin.com/index.php?a=a2010032056#>

¹⁷⁷VIEWEGH, Michal. *Báječná léta pod psa*. 4. vyd. Praha: Český spisovatel, 1995, s. 30.

¹⁷⁸ tamtéž, s. 33.

Kvidův otec měl na mysli především blaho své rodiny a snažil se dělat vše, co bylo v jeho silách, aby se všichni měli dobře. Vzhledem k nepříjemnému a prochladlému prostředí, kde rodinní příslušníci přespávali, se však jednou dočkal výtky od své manželky, aby se situací něco udělal. Otec pocítil křivdu, kterou dal vzápětí najevo: „*Porad' mi jednu jedinou věc, kterou jsem mohl udělat, a kterou jsem ještě neudělal. Pokud možno, ' dodal nakvašeně, 'kromě vstupu do komunistické strany!*“¹⁷⁹ Muž byl vzhledem ke své neprůbojnosti a neochotě řešit konflikty ochotný k určitým ústupkům, ale vstup do komunistické strany byl pro něj absolutně nemyslitelný. A to i ve chvíli, kdy se jeho přáteli díky tomuto kroku začalo dařit lépe.

Petr Šabach v žádné své knize neřeší morální dilema spojené se vstupem do partaje, ale výhody s tím spojené zmiňuje ve všech předkládaných novelách. Komunisté získávali oproti ostatním mnoho výhod, které jim umožňovaly povyšovat se nad nestraníky. Vše ale vyznívá tak, že antikomunisté sice žijí nelehkým životem, nicméně morálně jsou mnohem výše, než členové strany.

Otec dlouho odolával, ale nakonec se rozhodl promluvit se svým vedoucím a zapřísáhlým komunistou Šperkem, co by měl udělat, aby si v práci polepšil a získal byt. Bylo mu řečeno, že by se měl víceangažovat ve veřejném životě, například jako dobrovolný hasič nebo fotbalista místního týmu. Po probrání jiných alternativ se jevila už jen jedna reálně, kterou nakonec otec i schválil: „*Přihlas se mi na ten VUML a já ti ten byt dám!*“ Kvidův otec ucítil slabé píchnutí pod prsní kostí. „*Dobře,*“ řekl. „*Na tý terase vážně mrzneme.*“¹⁸⁰

Zkratka VUML označovala Večerní univerzitu marxismu-leninismu a na okresní úrovni se jednalo o nejvyšší dosažitelné stranické vzdělání. Šlo o externí studium, jehož cílem bylo především upevňovat třídní vědomí posluchačů a seznamovat s filozofií marxismu-leninismu. Bylo běžným jevem, že dostávali pracovníci vystudování VUMLu jako podmínku ke kariéernímu růstu, neboť tím dokazovali loajalitu ke komunismu. Kvidův otec režim nenáviděl, ale ve studiu neviděl tak velký morální prohřešek, aby ho s jistou dávkou sebezapření nemohl provést. Viewegh popisuje otcův ústupek jako nezbytný krok, bez něhož v některých profesích nebylo možno postoupit výše.

Petr Šabach se přesně v tomto směru nijak nevyjadřuje, ale o potlačení protikomunistických nálad ve prospěch kariéry zmínek padlo hned několik. Bedřich z Opilých banánů se chystal vytvořit sochu sovětského maršála, Aleš z Občanského průkazu se proti režimu až do podepsání Několika vět neodvážil postavit, hlavní

¹⁷⁹ tamtéž, s. 51.

¹⁸⁰ tamtéž, s. 61.

hrdinaz Hovno hoří zase docházel na hospitace kulturních akcí, ze kterých měl psát hlášení o jejich závadnosti či bezproblémovosti. V případě Bedřicha se jednalo o zneuznaného umělce a u hlavního hrdiny z povídky Voda se šťávou se nejednalo o nikterak vysoký post, takže věrnost straně musel prokázat patrně jen Aleš, o jehož poslušnosti vypovídá vystudovaná vysoká škola práce na ministerstvu.

Také peripetie svého otce popisuje Kvido, u kterého se časem ukazuje, že právě on je autorem Báječných let pod psa. Příběh předčítá nakladatelskému redaktorovi, který ho neustále nabádá, aby se vyhnul problematickým výroky. Zároveň považuje některé pasáže za cílenou provokaci: „*Jestli teda opravdu nejste schopni napsat dva odstavce, aniž byste přitom pětkrát nenapálil komunisty, tak to řekněte a necháme toho. Vykašlete se na mě, pište si do šuplíku anebo si to spánembohem pošlete do Sixty – Eight Publishers. Tohle nemá cenu.*“¹⁸¹V pasážích věnovaných rozhovorům s redaktorem se pravidelně objevuje téma cenzury a především autocenzury. Kvido by rád přednesl reálný obraz svého života, ale není mu to kvůli problematickým místům v knize umožněno.

Autocenzura na našem území byla běžná především v 50. letech, zatímco na jaře roku 1968 byla víceméně zrušena cenzura samotná. Již 30. srpna téhož roku byl však zřízen Úřad pro tisk a informace, což byl první krok, který přispěl k návratu cenzury. Fakticky však byla nastolena až zákonem 127/1968 Sb. a byla tvrdší, než v původním zákoně z roku 1966.¹⁸²Redaktor z Báječných let pod psa dobře věděl, které pasáže Kvidovi knihy by mohly být rozporuplné a tudíž i nemožné k tisku. Nesledoval přitom autorovy zájmy, ale především svoje. Kdyby se kniha ocitla v oběhu, dostal by se jako nakladatel sám do problémů, neboť by všudypřítomná cenzura zaznamenala takový počín.

Petr Šabach sleduje život obyčejných lidí, kteří takovýmto starostem nečelí. Spisovatelem je akorát Petr z Občanského průkazu, jehož kariéra není nijak popsána. Ovšem po přečtení jeho povídky na Svobodné Evropě byl nepříjemně vyslýchán, takže by se dalo odvodit, jaký osud by stihnul Kvida, kdyby se jeho kniha dostala na veřejnost v neměnné podobě. Jakákoliv kritika režimu, ani skrytá za symboly, nebyla přípustná.

Otcův kariérní vzestup za cenu morálních obětí nesla špatně zejména jeho manželka. Hovoru na toto téma se dlouho vyhýbala, ale poté, co připsala poznámku na nástěnku úkolů, kterou vytvořil otec, už k němu muselo dojít: „*Jindy, po přečtení jakéhosi novinového úvodníku, připsala Kvidova matka do téže kolonky povinnost: Podílet se i nadále na úspěšné*

¹⁸¹ tamtéž, s. 53.

¹⁸² Totalita. RŮŽIČKA, Daniel. *Cenzura* [online]. © 1999 - 2013 [cit. 2013-03-25]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/cenzura_04.php

normalizaci (všichni).¹⁸³ Otec cítil, že se jednalo o narážku na něj, zatímco matka se bránila, že je jasně napsáno, že je poznámka určena pro všechno. Vzápětí ovšem svému muži vyčetla přílišnou pasivitu, kvůli které nijak nebojuje proti režimu. Kvidův otec se ale brání tím, že nikomu neublíží a jakýkoliv krok, který by měl podle své ženy udělat, by nebyl k ničemu dobrý. Zároveň ale samozřejmě cítí křivdu, neboť mu Kvidova matka nejdříve vyčítala, že nedělá nic pro rodinu, a nyní je terčem kritiky kvůli přílišné angažovanosti ve prospěch režimu. Viewegh používá termín normalizace, který byl zmíněn v dokumentu Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti od XIII. sjezdu KSČ. Otec se podle své manželky podílel na tzv. normalizaci (návratu ke stavu před Pražským jarem) tím, že se choval podle diktátu komunistického režimu, což byl přesný opak toho, jakou měl ve skutečnosti představu o ideálním stavu společnosti. Přizpůsobením se aktuálním poměrům se nijak nepodílel na změně, čímž veřejně dával najevo, že s politicko/společenskou situací v Československu souhlasí.

O normalizaci píše také Petr Šabach v Babičkách. Při příležitosti rozhovoru strýčka Míly a pana učitele padne tento výraz, když byli podle autora oba plně normalizováni. Stav se projevoval tím, že spolu při tvorbě hesel řešili, co je pro režim přípustné a co projít nemůže. Šlo o podobné přizpůsobení diktátu vládnoucí strany, jako v případě Kvidova otce, ovšem s tím rozdílem, že oba aktéři Babiček jsou komunisté a spolupracují s režimem dobrovolně, kvůli ideálům.

Přestože Kvidův otec nebyl se svým jednáním spokojen, vyšší životní úroveň mu vyhovovala a nechtěl se jí vzdát. Dlouho také otálel, jestli má s rodinou navštívit známého dramatika Pavla Kohouta s jeho chotí. Aby se vyhnul trapné situaci, rozhodl se nakonec pro návštěvu, přičemž se snažil si nepřipouštět, že by se mohl vyskytnout problém. Jak vážné důsledky pro něj může tento krok mít si uvědomil „*teprve poté, co Pavel Kohout a jeho žena Jelena zasvětili své hosty do posledního vnitropolitického dění a mimo jiné je seznámili se skutečností, že jsou velmi často sledováni Státní bezpečností [...]*“.¹⁸⁴ Pavel Kohout byl sledován převážně proto, že pro režim byl jakožto disident příliš nebezpečný. V roce 1968 podporoval Pražské jaro, za což byl o rok později propuštěn ze strany a jeho tvorba se ocitla na indexu. Stál také u zrodu Charty 77, což přispělo k tomu, že mu nebyl umožněn návrat z Rakouska, kam pracovní odcestoval. Setkání s člověkem, který se veřejně angažoval proti politickému zřízení v Československu, představovalo velké riziko. V případě, že se taková zpráva rozšířila, byl každý takový odvážlivec politicky zdiskreditován a měl prakticky jisté,

¹⁸³VIEWEGH, Michal. *Báječná léta pod psa*. 4. vyd. Praha: Český spisovatel, 1995, s. 107.

¹⁸⁴ tamtéž, s. 130-131.

že ve své kariéře na lepší pozici nepostoupí, spíše naopak. **Petr Šabach přímo o setkání s disidentem nepíše, pouze v Občanském průkazu zmiňuje, že Aleš navštívil bydliště Václava Havla, který stál také u vzniku Charty 77. Následkem byl vyhazov z práce a přiřazení podřadné práce vrátného. Jednalo se tedy o podobný kariérní propad, jako u Kvidova otce, který se musel spokojit s prací hlídače.**

Po nešťastné události, která připravila Kvidova otce o lukrativní pozici, se uzavřel do sebe a začínal být paranoidní. Rodina pro takové chování neměla pochopení, ačkoliv její členové věděli, co za ním stojí. Otec byl ale přesvědčen o své pravdě a nedokázal přijmout myšlenku, že by situaci viděl někdo jinak. Neklamnou předzvěstí budoucího šílenství je přesvědčení Kvidova otce, že je rodina sledována muži, kteří předstírají, že opravují tunel. Kvůli nim také schoval všechny fotografie a knihy, což mu manželka vyčetla. Otec byl však přesvědčený o všemocnosti státu a jeho tajné policie: „*Oni můžou všechno, copak to vážně nechápete?*“¹⁸⁵

O tajné policii toho napsal Petr Šabach dost. Začal už v Opilých banánech, kde si Bedřich povzdychl, že je jejich příslušníků po celé zemi příliš. Konkrétně se však o tajných policistech píše především v Občanském průkazu. Nejdříve zbili chlapce dva nejmenovaní při návratu z Majálesu, pak ale padne zmínka o Danielu Pačesovi a především o Marku Langerovi. Kvidův otec z Báječných let pod psa se s „tajnými“ osobně nesetká, nicméně dobře ví, jaká je situace a jaké potenciální nebezpečí může jemu a jeho rodině hrozit. Ačkoliv je jeho stav paranoidní, jisté obavy jsou pochopitelné.

Jako největší odpůrce komunismu se v knize jeví dědeček Josef. Kromě rozčilení se nad dovolenoubabičky Líby na Jaltě také porovnával platy straníků a nestraníků. Výsledky srovnání samozřejmě vyzněly ve prospěch stoupců komunismu. Dalším krokem rebelie proti režimu bylo poslouchání zakázaného rozhlasu: „*Dědeček poslouchal Svobodnou Evropu a Hlas Ameriky. ‚A je to tady!’ vykřikoval pokaždé, když se mu podařilo stanici vyladit. ‚A teď at’ si bolševici držej kloboučky!’*“¹⁸⁶ Viewegh popisuje obtížnost vyladění, která byla způsobena rušením těchto stanic. Totalitní zřízení státu se snažilo potlačovat jejich vysílání, což je důkazem, jak velkým trnem v oku mu byly. **Petr Šabach se také zmiňuje o obou rozhlasových stanicích– o Hlasu Ameriky v Opilých banánech a o Svobodné Evropě v Občanském průkazu. Pro hrdiny obou knih mělo jejich vysílání nepříjemné následky, když Janu z Opilých banánů opustil kvůli její spolupráci s Hlasem Ameriky přítel Bedřich a Petr musel podstoupit výslech kvůli uveřejněné povídce ve Svobodné**

¹⁸⁵ tamtéž, s. 155.

¹⁸⁶ tamtéž, s. 168.

Evropě. Zatímco Viewegh představuje stanice jako symbol odporu proti režimu, který dědečkovi Josefovi přináší potěšení, hrdinům knih Petra Šabacha přidělávají spíše starosti.

Zatímco se rodina snažila přijít na způsob, jak vyléčit otce, sám si našel způsob, jak zlepšit svůj psychický stav. Začal totiž pravidelně sledovat zpravodajskou stanici Vremja a především projevy Michaila Sergejeviče Gorbačova. Ironicky směřoval veškeré naděje do Sovětského svazu, kvůli jehož intervenci a následné normalizaci opouštěl dříve Prahu. Ostatně takto to také okomentoval i Kvido. Otec byl však přesvědčen, že jeho naděje jsou oprávněné: „*Letité ideologické otroctví se tu náhle paradoxně obracelo v cosi pozitivního. Když oni, tak mi taky, říkal si dětinsky Kvidův otec.*“¹⁸⁷ Přestože se očekávání spojovaná s Gorbačovem nakonec ukázala jako lichá, pro psychický stav otce měly pozitivní efekt, který mu pomohl překlenout zbývající roky do převratu. **Petr Šabach se o Gorbačovovi a jeho perestrojce s glasností zmiňuje v Občanském průkazu. Zde si také muž, který se dožaduje demokracie, dělá příliš velké naděje s osobou sovětského státníka. Veřejný projev těchto očekávání ho však stál zatčení. Postava Kvidova otce tedy potvrzuje tvrzení o falešných nadějích, které už nastínil Šabach.**

4.1.3.1 Shrnutí

Báječná léta pod psa od Michala Viewegha nejsou s ničím tak srovnávána, jako s tvorbou Petra Šabacha. Důvodem je především humorné vyznění a téma života v době totalitního režimu. Dalším spojovacím prvkem je také období dospívání, které všichni hlavní hrdinové v dílech prožívají. Vedle obecných podobností existují však i ty konkrétní, které mají společnou skutečnost - souvisí s tzv. normalizací. Okupaci 21. srpna 1968 popisuje barvitěji Petr Šabach, který ji díky tomu, že je starší, prožíval daleko intenzivněji. Michal Viewegh se zase více věnuje morálním ústupkům ve prospěch kariéry, přičemž zdůrazňuje nátlak členů komunistické strany na režimové odpůrce. Normalizaci jako proces přizpůsobení se aktuálním poměrům popisují oba autoři stejně, v Báječných létech pod psa se podvoluje Kvidův otec, zatímco v Babičkách strýček Míla a pan učitel. Odlišným způsobem se oba autoři věnují stejnému tématu tajné policie. Zatímco u Viewegha se jedná o anonymní lidi, ze kterých vytvořil „tajné“ otec ve svých představách, u Šabacha mají konkrétní tváře v podobě Daniela Pačesa či Marka Langera. Velkým průsečíkem Opilých banánů a Občanského

¹⁸⁷ tamtéž, s. 210.

průkazu s Báječnými léty pod psa jsou rozhlasové stanice Hlas Ameriky a Svobodná Evropa. Jejich vysílání ovšem mělo opačný vliv na hrdiny knih. Období Gorbačovovi perestrojky a glasnosti se také věnují oba spisovatelé. Sugestivně také popisují naděje, které si lidé v Československu s těmito kroky spojovali. Zatímco však muže z Občanského průkazu zatkla za provolání o demokracii tajná policie, Kvidovu otci to pomohlo v jeho špatném psychickém stavu.

I přes společný prvek období normalizace se však dají nalézt některé rozdíly. Michal Viewegh naráží na významnou událost dějin spojenou s konferencí na Jaltě. O podobně důležitém momentu historie za hranicemi Šabach ve svých knihách nepíše, zůstává totiž především v Praze. Také morální dilema spojené se vstupem do komunistické strany ve své tvorbě nijak neřeší, zatímco v Báječných letech pod psa je předmětem zvýšeného zájmu. Nezajímá se ani o cenzuru či autocenzuru, neboť drtivá většina postav jeho knih jsou obyčejnými lidmi s běžnou prací, kteří nemají s jedním z prostředků šikany ze strany režimu žádné zkušenosti. S tím také souvisí jejich nulový kontakt s prostředím disidentů, do kterého ovšem nahlédne Kvidova rodina v případě manželů Kohoutových. Odlišností je podstatně méně než společných prvků, tudíž časté srovnávání Petra Šabacha a Michala Viewegha ze strany kritiků je do značné míry opodstatněné. Doba útlaku ze strany totalitního režimu je však u staršího z dvojice podávána mnohem více optimisticky a idealisticky, než tomu je u pochmurněji vyznívajících Báječných letech pod psa, kde působí humor především jako způsob, jak odlehčit atmosféru.

4.2 Ztráta iluzí a lámání charakterů u Věry Noskové – Obsazeno

Spisovatelka Věra Nosková se narodila 9. dubna 1947 v Hroznětíně, ale dětství a dospívání prožívala ve Strakonících v jižních Čechách, kde také vystudovala gymnázium. Až později, při zaměstnání, vystudovala také Střední pedagogickou školu v Praze. Po škole vystřídala hned 16 zaměstnání, mezi nimiž byla také aranžérka, dělnice, závorářka, cukrářka, uklízečka, kreslička družstva architektů, archivářka u Památkářů, pracovnice Osvětové besedy, servírka. Podstatnou část svého života strávila jako učitelka v mateřské škole a noční vychovatelka v Domově mládeže Haštalská v Praze. Po Sametové revoluci se živila především jako novinářka. Jako tajemnice a redaktorka působila v Českém deníku, ale psala i pro Týden, Europress, Blesk Magazín či Hospodářské noviny. Externě přispívala také do

Lidových novin, Mladé fronty DNES či Reflexu. Zároveň také uváděla pořad Naše téma v Českém rozhlase Vltava.

Jako profesionální spisovatelka začala působit od roku 2003, ačkoliv publikovala už dříve. V roce 1988 publikovala básnickou sbírku *Inkoustové pádlo*, která si však čtenáře nezískala. Sama autorka se v jednom z rozhovorů ke své poetické dráze příliš pochvalně nevyjádřila, když se označila za průměrného básníka.¹⁸⁸Znovu se pokusila prorazit v roce 1996, tentokrát už jak prozaička novelou *Ten muž zemře*, která vycházela z autorčina dobře známého novinářského prostředí. Trvalo dalších sedm let, než se Věra Nosková odhodlala k publikování souboru fejetonů *To je hustý* (2003). Opravdu se však prosadila až v roce 2005, kdy vyšel její román *Bereme, co je*, který byl nominován na cenu Magnesia litera. V částečně autobiografické knize popisuje její dětství a dospívání ve Strakonících padesátých a šedesátých let. Jednalo se o první díl volné trilogie, na který navazovalo *Obsazeno* (2007) a *Víme svý* (2008). V *Obsazenu* se autorka vrací do období normalizace, zatímco ve *Víme svý*se hlavní postava Pavly vrací po neúspěšné pražské anabázi na venkov. Vedl úspěšné trilogie vydala Nosková také drobnější sbírky fejetonů *Ať si holky popláčou* (2006) a *Přece by nám nelhali* (2010). Populární byla také sbírka povídek *Ve stínu mastodonta* (2008) a *Ještě se uvidí* (2009). Proti feministickému hnutí vystoupila v roce 2010 sbírkou esejí *Chraňme muže!*, což byla reakce na obvinění z feministických tendencí. Zatím posledním výtvorem Věry Noskové jsou *Příběhy mužů* (2012), které volně navazují na předcházející knihu.

4.2.1 Obsazeno

Román *Obsazeno* (2007) je v pořadí čtvrtou vydanou knihou Věry Noskové. Volně navazuje na předcházející *Bereme, co je* (2005) a tvoří prostřední díl trilogie (třetím dílem je *Víme svý* – 2008). Stejně jako první díl, byla kniha vřele přijata kritikou a vysloužila si nominaci na Cenu Josefa Škvoreckého. Jedná se o expresivní a v mnoha momentech tíživé zobrazení doby po okupaci v roce 1968. Důležitým tématem je vedle vystižení atmosféry i velká snaha o usazení se v často krutém prostředí snahy. Autorka zde vychází z vlastních zkušeností a román nese silné autobiografické prvky, se kterými se setkáváme i ve Vieweghových *Báječných létech pod psa* a Šabachových knihách rozebíraných v této práci. Ačkoliv je Věra Nosková o více než čtyři roky mladší, než Petr Šabach, prosadila se podstatně dříve. Zatímco bylo autorovi pětatřicet let, když vydal první úspěšnější dílo s názvem *Jak*

¹⁸⁸ŽÁK, D. *Léty ve mně rostl skřítek skeptik*. Host, 2006, č. 5, s. 4.

potopit Austrálii, jeho ženskému protějšku bylo v době, kdy se na trh dostal román *Bereme, co je už padesát sedm let*. Věkově je tedy dělípouhé čtyři roky, kariérně však dvaadvacet let. Kritiky je tvorba Noskové přijímána ale mnohem lépe, neboť se její poeticky psaná próza pohybuje v jiných rovinách, než prostá tvorba Šabachova. *Obsazenu* zejména prospělo nové vydání v roce 2007, ve kterém byl změněn dříve kritikou špatně přijímaný závěr knihy.¹⁸⁹

4.2.1.1 Postavy

Hlavní postavou románu je Pavla, která žije v Československu během normalizace a je zároveň vypravěčkou. Subjektivně reflektuje dění kolem sebe, přičemž čtenáři představuje své názory na dobu, ve které žije a vedlejší postavy. Pavla je do jisté míry naivní a má určité ideály, občas skrze ni však promlouvá tzv. skřítek skeptik, který komentuje některé události. Jejím hlavním cílem je prosadit se a najít si kvalitní obživu v pražském prostředí. Jedná se o postavu komplikovanou, ale nevyvíjející se.

Jedinou významnější postavou vedle Pavly je Joska, který představuje zkušenější a zároveň cyničtější protipól své kamarádky, a zároveň jejího průvodcem drsným světem. Joska se štítí jen máločeho a spolupracuje s režimem, aby si zajistil lepší život. Poté už jsou v románu spíše epizodické postavy, jakými jsou například bratr Josef, Kouba, Aleš, ale také rodiče Pavly. Opravdového přítele hlavní postava v Praze nenalézá a většinou jsou všichni, které potká, značně povrchní.

4.2.1.2 Děj

Obsazeno je bezdějový román, který je založen především na vykreslení atmosféry a pocitů, které hlavní hrdinka z okolí a doby má. Příběh začíná pro Pavlu ideálně, když si splní svůj sen a přijíždí do Prahy. Opouští tak Strakonice a především svou matku, se kterou neměla dobré vztahy. Ve velkoměstě se touží prosadit básnickou sbírkou, ale zároveň by se ráda usadila a našla si přátele. Vídává se ale pouze s literáty a malíři, kteří žijí bohémským životem. Zpočátku pracuje jako servírka za nízký plat, stále ovšem doufá, že bude lépe. Brzy však poznává, že cesta ke splněným snům je velice složitá a vede přes nutné ústupky, které hlavní hrdinka nechce podstupovat. V cestě jí stojí nejen normalizační doba, ale také svět kariéristů a bezcharakterních lidí, kteří jsou ochotni udělat cokoli, aby si vysloužili lepší

¹⁸⁹JUST, V. *Vynikající román s falešným koncem*. Literární noviny, 2005, č. 20, s. 11.

život. Tvoří pravý opak Pavly, která se chce prosadit bez morálních obětí. Zažívá však pouze zklamání, jelikož se veškeré její plány rozpouští s každou špatnou zkušeností, kterou zakusí.

4.2.2 Obsazeno – obraz normalizace

Věra Nosková v *Obsazeno* představuje období normalizace ještě temněji, než Michal Viewegh v *Báječných letech pod psa*, který už tak byl daleko kritičtější, než Petr Šabach. Hlavní hrdince se zdá doba, ve které žije, příliš krutou a především absurdní. Připadá jí, že má tento pohled jediná, jelikož už jsou všichni okolo zpracováni totalitním režimem. O své místo však bojuje navzdory poměrům, ze kterých se jí dělá špatně. Doufá, že svou houževnatostí překlene nástrahy okolí, ale vždy naráží na osoby, které jí její cestu komplikují. Normalizační doba postihuje především hlavní hrdinku, zatímco v *Báječných letech pod psa* a *Šabachových knihách* jsou zasaženi především vedlejší postavy (otec Kvida, sochař Bedřich, básník Aleš a další).

Hned začátek knihy vnáší čtenáře do období, ze kterého je nezaměnitelně cítit, že je plné nesvobody, přetvářky a útlaku. Slovo si vzal šéfredaktor novin, který seznamuje pisatele se situací, před kterou jsou postaveni: „*Dali nám nůž na krk. Buď nás zruší, anebo všichni přispěvatelé vstoupí ke svazákům, no a formálně bychom potom pod tuhle organizaci jaksi spadali [...]*“¹⁹⁰ Šéfredaktor nabádá pracovníky novin k podání přihlášky do Svazu československo-sovětského přátelství (SČSP), což byla druhá nejmasovější organizace po ROH. Založena byla 22. února 1948 a jejím cílem bylo popularizovat vědu, kulturu a literaturu Sovětského svazu v Československu. Na přelomu let 1968/1969 však docházelo ke krizi organizace, ze které později vyplývala její formálnost. Členství v ní však bylo vnímáno režimem kladně, takže vstup do ní by oficiálně znamenal loajalitu. Kdyby se tedy pisatelé rozhodli podat přihlášku, dali by najevo svou oddanost komunistické straně, která by noviny od zrušení ušetřila. Šéfredaktor poukazuje na pouhou formálnost tohoto kroku, ale sami přispěvatelé ve větší míře odmítají takový čin: „*Já teda mezi ty svině nepolezu!*“ ozval se *zlobivej veršotepec z Liberce*.¹⁹¹ Se vstupem vojsk Varšavské smlouvy souhlasil v naší zemi jen málokdo a vstup do organizace, která otevřeně propaguje Sovětský svaz a zdůrazňuje kladné vztahy s ním, by znamenal amorální počín, se kterým by se mnozí jen těžko srovnávali. **Ačkoliv Petr Šabach sám přispíval do různých periodik, redakční prostředí nepopisuje. Je to způsobeno faktem, že se zabývá spíše předrevoluční dobou, zatímco**

¹⁹⁰ NOSKOVÁ, Věra. *Obsazeno*. 2. vydání. Praha: MozART, 2011, s. 7.

¹⁹¹ tamtéž, s. 8.

sám do novin a magazínů přispíval více po roce 1989. Především ale představuje období svého dospívání než dospělosti, tudíž o své práci píše jen zřídka.

Hlavní hrdince připadá skutečnost, že by museli přispěvovatelé vstoupit do partajní organizace, naprosto absurdní. Zdůrazňuje, že kvůli tlaku prorežimních novin, které podávají zkreslená fakta, už značná část obyvatel otupěla, takže si tuto skutečnost už ani neuvědomuje. Představuje také úhlavní nepřátele normalizace: „*Zdravej rozum, elementární hrdost a potřebu svobody.*“¹⁹² Pavle se zdá, že už všichni vzdali snahy o jakýkoliv odpor vůči režimu, neboť u nich zakrňují potřebné vlastnosti. Sama se tak cítí v tomto postoji osamoceně a bez podpory. Snaží se nad situací přemýšlet a nahlíží na totalitní dobu kritickým okem, přičemž vidí veškeré jeho nedostatky. **Absurditu doby popisuje Šabach na mnoha místech a ve všech předkládaných knihách. V Hovno hoří (v povídce Voda se šťávou) představuje vzor absurdního chování otec hlavního hrdiny, který za každou cenu obhajuje všechno ze Sovětského svazu, aniž by to bylo vždy lepší. V Babičkách jsou absurdní například normy, podle jakých musí strýček Míla tvořit hesla. V Opilých banánech byl velmi nadaný sochař Bedřich utlačován režimem jen proto, že s ním nesouhlasil a odmítal vytvářet sochy osobností, které mu byly nuceny. V Občanském průkazu je absurdní už sama skutečnost, že jsou hlavní hrdinové zbiti jen proto, že se vrací z problematičké události Majáles.**

Ačkoliv Věra Nosková konkrétně o Pražském jaru nepíše, podle popisu atmosféry je zřejmé, které období má na mysli: „*Doba relativní svobody, v níž se dařilo umění a tisk nebyl nápadně a zcela cenzurován, doba naděje, že všemocná rudá partaj uvolní stisk a potlačí své notorické křiváctví a fízlování [...].*“¹⁹³ Během Pražského jara (počátek v prosinci 1967, konec v srpnu 1968) docházelo k liberalizačním a demokratizačním procesům, kdy se uvolnila cenzura a politický tlak. Změnu předznamenal už IV. sjezd spisovatelů, kde proti režimu vystoupila řada významných autorů v čele s Ludvíkem Vaculíkem, Ivanem Klímou (oba vyloučení ze strany), Václavem Havlem a Milanem Kunderou, jehož projev podle KSČ inspiroval ostatní k podobně kritickým ohlasům.¹⁹⁴ Díky svobodě, byť z části jen zdánlivé, se řada obyvatel domnívala, že nezbyvá mnoho k převratu a nastolení demokracie. Nadějí, které vzbudil v lidech reformní politik Alexander Dubček, udělala přítrž až intervence vojsk Varšavské smlouvy, po které se všechny vydobyté změny vytratily. Další postup režimu se poté opět navrátil ke stejným praktikám, které uplatňoval před Pražským jarem:

¹⁹² tamtéž

¹⁹³ tamtéž, s. 10.

¹⁹⁴ ANTONÍN, Robert et al. *Encyklopedie českých dějin: osobnosti, fakta a události, které utvářely naši historii*. Praha: Reader's Digest Výběr, 2008. str. 334

„Komunistická strategie, stranická subkultura byla odjakživa založená na lámání lidských charakterů, vyznačovala se cynismem a patolizalstvím, odpudivým nevkusem.“¹⁹⁵ **Petr Šabach o uvolnění poměrů píše pouze v Občanském průkazu, ale v jiné souvislosti, než Věra Nosková. O procesech Pražského jara se nezmiňuje, ale popisuje chvilkovou změnu chování policistů, kteří byli mírnější, neboť je stejně jako ostatní zklamaly události 21. srpna.**

K tématu cenzury se vrací Nosková v pasáži věnované popisu Kouby. Od něj totiž přechází k sexuálnímu tématu, kdy hovoří o skutečnosti, že by nebylo vhodné být za přílišného moralistu, zvláště mezi spisovateli. Mohlo by to prý budit dojem, že dotyčný prahne po cenzuře i v téhle oblasti, „*když je stejně všude rozlezlá jako cizopasná houba, a navíc se k ní přidává slouhovská autocenzura*“.¹⁹⁶ Autorka i tuto část knihy využila k povzdechnutí si nad nepřiměřeným dohledem státu v některých oblastech života člověka, která jsou soukromého charakteru. Autocenzuru považuje za výraz podlézání totalitnímu režimu, nikoliv za nezbytnou činnost, kterou musí spisovatel vykonávat během vytváření díla, aby bylo umožněno jeho vydání. Postoj může být způsoben také naivitou hlavní hrdinky Pavly, která nepřipouštěla žádné ústupky nejen vůči vládnoucí garnituře, ale především vůči sobě samé. Věřila totiž, že je možné se prosadit i bez těchto nemorálních kroků. **Petr Šabach se cenzuře, ani autocenzuře nijak nevěnuje, jelikož jeho hrdinové jsou většinou adolescenti, kteří ji prakticky nevnímají. Věra Nosková na toto téma naráží předně kvůli skutečnosti, že se sama toužila prosadit mezi spisovateli, ale znepokojovalo ji, že nemůže napsat vše, co by si přála. Nechotu podrobit se diktátu režimu v této oblasti tedy řeší spíše Michal Viewegh v Báječných létech pod psa.**

Když se hlavní hrdinka sejde s přáteli na chalupě, probírají spolu různá témata, nicméně jedno téma bylo podle Džejn tabu: „*Zásada číslo jedna. Jestli chcete někdo emigrovat, nechte si to do prdele pro sebe. [...] Tanky hned tak nevodfrčej. Západní Evropa se na nás vybodla, nechala nás v rudejch drápech těch komoušskejch sráčů...*“¹⁹⁷ Občané v Československu pocítili po příjezdu armád podobnou křivdu jako po Mnichovské dohodě (28. září 1938). Mocnosti ze západní Evropy se totiž nijak nepokoušely zabránit ozbrojenému vpádu cizích armád na naše území. Džejn poukazuje na skutečnost, že se situace v blízké budoucnosti pravděpodobně nijak nezlepší, čímž vlastně podkládá, proč mluvila o emigraci. Dalším důvodem také bylo, že se nacházeli v chalupě právě po emigrantovi doktoru

¹⁹⁵NOSKOVÁ, Věra. *Obsazeno*. 2. vydání. Praha: MozART, 2011, s. 10.

¹⁹⁶ tamtéž, s. 18.

¹⁹⁷ tamtéž, s. 23.

Lebedovi. **Petr Šabach o emigraci píše v Hovno hoří, kde ji zvažuje holčička z povídky Bellevue. V tomto případě to však není politického rázu. Dále o emigraci hovoří chlapec v intermezzu Občanského průkazu, kdy nabízí losy do loterie, ve které je hlavní výhrou zájezd do Paříže. Ve stejné knize se pak Šabach více na téma rozepíše, když se probírá emigrace jednoho z pacientů do Kanady.**

Obrazně se vyjádřila hlavní hrdinka Pavla, když se od svých spolubydlících nakazila infekcí pedikulózy (veš muňka): „*V hlavě mi hučelo: obsazeno! Napadena a okupována upířským hmyzem! Jako všechno v týhle pitomý zemi.*“¹⁹⁸ Slovo „obsazeno“ se dostalo i do názvu knihy a na první dojem evokuje obsazený telefonní hovor. Jedná se však o ryze symbolický výraz, kdy jsou přirovnávány otravné muňky k armádám, které nás obsadily a které nemají v naší zemi co pohledávat. Zaznívá dokonce výraz „napadena“, který budí zdání násilného aktu, přičemž se tanky Varšavské smlouvy setkávaly jen s minimálním odporem. Muňky jsou nazývány upířským hmyzem, což převedeno na poměry v Československu představuje země vedené Sovětským svazem, které se naší zemi rozhodly vysávat. **Petr Šabach vzhledem ke svému stylu psaní podobné symbolické obraty nepoužívá. Často užívá hovorového jazyka, který má být srozumitelný všem, takže jakékoliv složité obrazy vyslovené z úst vypravěče či vedlejších postav by působily nepatřičně. Pakliže se tedy někdo vyjadřuje k okupaci například v Babičkách, říká to vždycky přímo a mnohdy až explicitně (Gubajev).**

K faktu, že do naší země vnikla cizí vojska, se Věra Nosková vrací i v další pasáži knihy, kdy si z ochozu Národního muzea hlavní hrdinka prohlížela Prahu. Ještě více ji však zajímá izolace naší země od většiny světa: „*Po vstupu vojsk a vzduté vlně emigrace opět spadla klec a není dovoleno západní, a tedy zásadní část našeho světadílu navštívit, takže slovo Evropa nám zní cize, abstraktně, zakázaně, zbohatlicky, vysmátě.*“¹⁹⁹ Pavla se pozastavuje nad tvrzením, že je Praha uprostřed Evropy, když je ve skutečnosti většina tohoto kontinentu Československu nepřístupná. Pro občany tedy jako by Evropa na západ od našich hranic neexistovala. Hlavní hrdinka si zároveň uvědomuje zaostalost východní část světadílu a poznamenává, že západní část je ta „zásadní“. Po příjezdu armád Varšavské smlouvy se na krátkou chvíli otevřely hranice a velké části občanů bylo umožněno vycestovat i na místa, která nebyla do té doby přístupná. Poté se ale opět pohraničí uzavřelo, což je proces, který autorka symbolicky nazývá „spadlou klecí“. **Petr Šabach naráží na složitosti s vycestováním v povídce Sázka (Hovno hoří), kdy si stařík povzdechne, že se nemá možnost jet nikam**

¹⁹⁸ tamtéž, s. 40.

¹⁹⁹ tamtéž, s. 55.

podívat. Na druhou stranu však Matěj v Babičkách navštíví Velkou Británii, Jugoslávii a Řecko, což jsou země, které nepatřily mezi povolené. Autor ovšem nijak nepopisuje, zda se vyskytly nějaké komplikace s povolováním takových výjezdů. Čtenářům se tak může pobyt hrdiny za našimi hranicemi jevit jako zcela bezproblémový a přirozený.

S komunistickými funkcionáři se Pavla setkává na plese, kde působí jako servírka. Jedná se o pracovníky ministerstva vnitra, tedy podle vypravěčky „*bachaři, vyšetřovatelé, estébáci, fyzlové, špioni, krysy*.“²⁰⁰Hrdince se takoví lidé přičí a vzhledem k jejímu postoji ke komunistické straně se nemohla sejít s odpornějšími lidmi. Vadí jí především skutečnost, že se jedná o Čechy prospěcháře, kteří si budují kariéru na podkladě morálně zvrhlých rozhodnutí: „*Nevinná Katuša je už teď rudej prapor, demonstrace síly, cynické přiznání k výhodné kolaboraci*.“²⁰¹Pracovníci ministerstva vnitra se podle líčení Pavly pravidelně stýkali se sovětskými kolegy a otevřeně s nimi spolupracovali, čímž v jejich očích ještě více klesli. Nejvíce ji však dráždil fakt, že důvodem ke kolaboraci nebyly ideály, ale touha po lukrativní pracovní pozici. Dobré živobytí je však v tomto případě vykoupeno propadem na morální dno společnosti. **Petr Šabach o spolupráci s režimem píše na mnoha místech. Strýček Míla z Babiček pro režim pracoval z přesvědčení, zatímco důvody kolaborace ing. Hory z Občanského průkazu nejsou zřejmé. Mohlo se jednat o cílený krok, kterým si chtěl přilepšit, ale mohl být ke spolupráci také donucen různými výhrůzkami. Marek Langer z téže knihy se podle popisu událostí rozhodl stát se příslušníkem tajné policie z kariérních důvodů. Příčiny, proč se někdo rozhodl spolupracovat s režimem, však Šabach zpravidla neřeší.**

Joska se také rozhodl svou budoucnost spojit s vládnoucím komunistickým režimem, když obsadil dobré místo v redakci nakladatelství. Díky tomu, že se projevil jako loajální člověk, bylo mu umožněno pracovní vycestovat na západ, konkrétně do Paříže. Pavla mu tuto příležitost částečně záviděla, ale především věděla, za jakou cenu povolení dostal, což mu také dala pocítit jakýmsi hlášením: „*Mrtvolno a rozklad. Normalizace úspěšně pokračuje. Vnitřní nepřítel potřen, umlčen, zavřen. Skvělá budoucnost před námi, vysypala jsem na Josku kysele, pomstychtivě*.“²⁰²Hlavní hrdinka dala najevo, jak moc se jí nelíbí, že se její přítel rozhodl spolupracovat s tak zrůdným režimem, který v naší zemi působil. Joska však svůj krok považoval za to nejlepší, co mohl udělat a snažil se Pavle vysvětlit, že je každý sám proti sobě, když se rozhodne jinak než on. Částečně ale chápal zatrpkllost své přítelkyně,

²⁰⁰ tamtéž, s. 99.

²⁰¹ tamtéž, s. 100.

²⁰² tamtéž, s. 116.

neboť kvůli své hrdosti a společnosti, která nebyla připravena na její básnickou tvorbu, živořila ve vysněné Praze, která se pro ni stala symbolem neustálého boje, zatímco jemu se dařilo dobře a navíc mohl navštívit místo, kam ona neměla možnost odcestovat. **Výčitky kvůli spolupráci s režimem řeší Michal Viewegh v Báječných létech pod psa, kdy Kvidova matka nešetří svého muže. Petr Šabach se výčitkami příliš nezabývá. Jana z Opilých banánů se na svého druha kvůli zakázce se sochou maršála Rybalka otevřeně nezlobí, zatímco Bedřich Fáberovi vyčítá, že se režimu neštítí více. Hlavní hrdina z Občanského průkazu svému dlouholetému příteli Horovi nemůže zapomenout, že na něj donášel, k jeho nařčení se ale neuchyluje.**

O přizpůsobení se podmínkám politické situace v naší zemi píše Věra Nosková při popisování aktu vměšování se do nakladatelství ze strany mladých komunistů: „*V postupu k ještě plnějším korytkům jim sice trochu překážejí staří hlavouni, ale pomalu je vytěsňují. Kritizují prý dokonce na partajních schůzích jejich stranickou vlašnost.*“²⁰³ Podle vypravěčky je nejvíce znepokojující skutečnost, že právě nedávni zastánci demokratizačních procesů a vyznavači svobody se nyní projevují ještě radikálněji, než jejich starší a zkušenější kolegové. Vzhledem ke zmínce o původních názorech těchto lidí je zřejmé, že opět jednájí pouze v zájmu své profesní dráhy, tudíž se opět autorka zabývá kariérismem. Přesto je ale agresivita postupu mladých komunistů až zarážející. Jedná se o klasickou generační výměnu, při které ovšem průbojnější jedinci hodlají nahradit dosluhující straníky, kteří už jsou na svých pozicích tak dlouho, že se nesnaží pro stranu nic podniknout. Režim je podle starších totiž dostatečně stabilizován a není třeba ho nijak upevňovat. Mladí komunisté patrně také potřebu změny nepocítovali, ale díky dostatečně propagovanému postoji ke straně si budovali kariéru. **Stranickou příslušností si u Petra Šabachapodobně vytvářel lepší životní podmínky především Rozhoň z Opilých banánů. Podle popisu se jedná o hlupáka, který však díky dostatečné obratnosti vylepšuje svůj obraz před komunistickými funkcionáři, kteří mu pomohli k lepší pracovní pozici. Jedná se o vypočítavost a nijak nesouvisí s opravdovým názorem Rozhoně, což potvrzuje událost s Poselstvím budoucím generacím, které přiopilý podepsal. Stejně jako mladí komunisté v Obsazenu tedy jedná především ve svém zájmu a nevyjevuje se veřejně, co si doopravdy myslí.**

Nedostupnost některých věcí popisuje Věra Nosková hned na třech místech. Paní si v Zelenině nemůže koupit mandle, kokos, kolekci a oříšky, protože zboží už před týdnem došlo. Králová se zase bavívá jen s Míšou, protože ta jí shání nedostatkové prášky na prání.

²⁰³ tamtéž, s. 132.

Některé věci však nejsou k dostání, neboť jsou mířeny proti režimu: „*Tuhle mám z Mnichova, zamumlala Gábina do nadechnutí mezi dvěma písněmi. Ty svině, ty svině, opakoval nenávistně student fyziky[...].*“²⁰⁴Gábina měla na mysli desku Karla Kryla, který byl pro totalitní režim nepřijatelný, neboť se pravidelně pouštěl do jeho kritiky. K emigraci byl donucen 9. září 1969, když mu nebyl umožněn návrat z Německa. Usadil se v Mnichově, ale kvůli skutečnosti, že by přišel o československé občanství, nikdy nepožádal o to německé.²⁰⁵Kromě první desky u nás nemohly žádné oficiálně vyjít. Občané ČSSR se k nim tedy mohli dostat jen velmi složitě - dovozem od známých z Německa, nebo získáním kopie.²⁰⁶Sám hudebník přijel do Československa až na pohřeb své matky 30. listopadu 1989. Zklamán polistopadovým vývojem zemřel náhle na srdeční příhodu v roce 1994 v nedožitých padesáti letech.**O složitosti sehnání některé hudby se Petr Šabach rozepisuje v Občanském průkazu, kdy se Petr baví se svým novým přítelem Markem o západní rockové hudbě, jako třeba o Pink Floyd či Jefferson Airplane. Závídí mu také desku Led Zeppelin, kterou si Marek přinesl s sebou. Jedním z probíraných témat dvojice byly i špatné možnosti sehnání této hudby, neboť na místních pultech k dispozici desky podobných skupin vůbec nebyly. Probíhala totiž snaha o izolaci občanů naší země od západoevropských a amerických vlivů.**

4.2.2.1 Shrnutí

Věra Nosková do určité míry využívá své znalosti z nakladatelského prostředí, když popisuje nelehký úděl autora, který chce být publikován. Těmito starostmi se Šabach nezaobírá, ačkoliv se sám s publicistikou podrobně seznámil. Stejný pohled mají ale oba autoři na absurdnost doby, ve které žijí. Šabachův popis je však méně dramatický. Tématu Pražského jara se nevěnuje vůbec, zatímco Věra Nosková mu prostor nabídne, ačkoliv proces demokratizace takto nenazývá. Stejně tak cenzura a autocenzura není předmětem autorova zájmu, zatímco hlavní hrdinka Obsazena se s těmito prvky normalizace není ochotna smířit. Otázka emigrace je jedním z průsečíků, ačkoliv se ani u jednoho z autorů nestává stěžejním tématem. U Noskové se probírá jen v souvislosti se sešlostí přátel v chatě po emigrantovi, zatímco v Hovno hoří (Bellevue) a Občanském průkazu se vyskytuje toto slovo kvůli přání holčičky opustit zemi a příběhu pacienta hledající odpovídající léčbu v Kanadě. K nemožnosti

²⁰⁴ tamtéž, s. 140.

²⁰⁵ Osobnosti. *Karel Kryl životopis* [online]. [cit. 2013-03-28]. Dostupné z: <http://zivotopis.osobnosti.cz/karel-kryl.php>

²⁰⁶ Běžně se objevovaly desky Karla Kryla, které však měly štítek povolených hudebníků.

vycestovat do některých zemí se vyjadřuje Nosková skrze Pavlu při pohledu na Prahu, zatímco Šabach pouze naznačuje při rozhovoru dvou staříků v Sázce (Hovno hoří). Velké rozdíly jsou u obou autorů ve stylu psaní, z čehož pramení obrazotvornost na jedné straně a prostá mluva na straně druhé. Oba autoři se zmiňují o spolupráci řady občanů s komunistickou stranou, přičemž se zároveň poukazuje na pohnutky, které je k tomuto kroku vedly. Souvisejícím tématem je také zobrazení názoru blízkých na takovou spolupráci. U Noskové jsou to převážně výčitky, zatímco u Šabacha (vyjma Bedřicha) se setkáváme převážně s pochopením. Zároveň autoři naráží na výhody vstupu do strany, kvůli kterým někteří potlačili své svědomí a dali přednost kariéře. Konkrétní průsečík se také vyskytuje u tématu nedostatkového zboží, konkrétně desek zakázaných hudebníků, kdy ale Nosková zmiňuje českého písničkáře Karla Kryla a Šabach zahraniční rockové kapely.

Petr Šabach je do velké míry svou tvorbou podobný Michalu Vieweghovi, ale s Věrou Noskovou se také v několika bodech překvapivě shoduje. Pohled na normalizaci však podává Věra Nosková od Petra Šabacha v několika směrech značně odlišný. Do velké míry je to jistě dáno rozdílnými žánry, neboť Šabachova humoristická novela musí samozřejmě působit více odlehčeně, než vážněji pojatý román Noskové. Hlavní postavou *Obsazena* je také žena, která své okolí vnímá mnohem citlivěji, než mužští hrdinové. Důležitou roli hraje i věk, neboť Pavle už je dvaadvacet let, zatímco Šabachovi chlapi jsou většinou adolescenti. Logicky tak mají hrdinové odlišné životní postoje a cíle. Zklamaná hrdinka Pavla je rozčarovaná ze svého okolí, které je na ni zlé, a její povaha jí neumožňuje se mu postavit. V Praze se tedy neustále trápí a touží po uplatnění se v nelítostném světě umělců. Adolescenti mají starosti většinou minimální a většinu času tráví po hospodách při potlachu s kamarády. Vliv režimu tedy Pavlu a Šabachovi hrdiny zasahuje každého jinak.

4.3 Láska za pochmurné atmosféry 80. let v Hlídači holubů Lenky Procházkové

Lenka Procházková se narodila 24. března 1951 v Olomouci do rodiny známého spisovatele a scenáristy Jana Procházky. Její mladší sestra Iva se také věnuje literatuře, přičemž je její tvorba zaměřena především na dětské čtenáře. Po předčasném úmrtí otce zdělila po něm nejen psací stroj, ale také svůj negativní postoj ke komunismu, který ji provázal po celé období totality v Československu. Jako svůj první žánr si zvolila fejeton, který věnovala právě památce svého otce (*Děkovačka pro hrobníka*). Ucelenější knihou se ale stala až *Růžová dáma* (1980), kterou hodlala Procházková vydat pod svým jménem, nicméně

jako disidentce jí to nebylo umožněno. Vděčná tedy mohla být za vydání v samizdatové edici Petlice. Kromě uveřejnění své prvotiny se také seznámila se svým dlouholetým partnerem Ludvíkem Vaculíkem, se kterým má dceru Cecilii a syna Josefa. *Růžová dáma* vedle Petlice vyšla i v Kolíně nad Rýnem v rámci Indexu a byla oceněna významnou Cenou Egona Hostovského.

Stejně jako *Růžová dáma* ani několik následujících knih nemohlo vyjít na našem území a dočkalo se uveřejnění pouze v zahraničí. *Přijed' ochutnat* (1981) je souborem krátkých milostných povídek o mladých ženách, *Oční kapky* (1982) vyprávějí příběh Pavly, která kvůli nezodpovědnosti nevyzrálého partnera zůstává svobodnou matkou (stejně jako autorka na sklonku studií na Filozofické fakultě Univerzity Karlovi). *Hlídač holubů* (1984) je stejně jako *Přijed' ochutnat* souborem milostných příběhů, přičemž však už nejsou předmětem zájmu jen ženy. Patrně nejvýznamnějším počinem Lenky Procházkové před Sametovou revolucí byla *Smolná kniha* (1989), kde autorka mapovala milostný život a jeho krizi za doby policejních odposlechů. Další knihy už mohly být a byly vydány oficiálně na našem území.

První vydanou knihou po roce 1989 byla sbírka povídek *Zvrhlé dny* (1995), která byla kritikou přijímána poměrně kladně. Zajímavý pohled na osobnost našich dějin nabídla Lenka Procházková v knize *Pan Ministr* (1996), která je věnována Janu Masarykovi. Nesporné kvality ale nabídlo také romaneto *Šťastné úmrtí Petra Zacha* (1997) či sbírky fejetonů *Jak si stojej nebožtíci* (1999) a *Dopisy z Bamberka* (2000). V témže roce, jako *Dopisy z Bamberka*, vyšel historický román *Beránek*, který se dotýká tématu katolické církve. Nové vydání *Přijed' ochutnat* vychází pod názvem *Slepice v klubu* (2007), které je rozšířeno právě o stejnojmennou povídku. V roce 2008 zaznamenala autorka své zkušenosti s diplomatickými službami na Slovensku v knize *Narušitel*, když líčila osm překotných dní roku 2004. Tentýž rok se dostalo na pulty knihkupectví dlouho očekávané *Slunce v úplňku – Příběh Jana Palacha*. Román, který bývá přirovnáván k modernímu hrdinskému eposu, představuje posledních šest měsíců života Jana Palacha, přičemž je kladen důraz na jeho psychologický portrét. V roce 2010 vyšla autobiografie Lenky Procházkové ve formě rozhovoru s Ivou Pekárkovou s názvem *Zvonek a pak chorál*, ale také reportáž/román z cest na ostrov Kuba, který nese název *Za Fidelem na Kubu*. Autorka je také činná, co se týče různých spolků, kvůli čemuž je členkou Pen-Clubu, Obce spisovatelů a Syndikátu novinářů.

4.3.1 Hlídač holubů

Hlídač holubů je povídkovým souborem, který poprvé vyšel v roce 1984 v rámci Petlice, což byla edice založená roku 1972 spisovatelem Ludvíkem Vaculíkem. Jejím cílem bylo vydávat autory, kterým z režimních důvodů jejich tvorba oficiálně vycházet nemohla. Kromě Petlice se Hlídač holubů objevil v roce 1987 také v exilovém Indexu (Kolín nad Rýnem), aby se v roce 1993 konečně dočkal také oficiálního vydání v nakladatelství Atlantis. Jedná se o čtvrtou autorčinu knihu. Soubor obsahuje šest povídek – Jenom splín, Fešákova žena, Domovník, Doutník na potom, Hlídač holubů a Host do domu. Čtyři z nich spojuje pro Lenku Procházkovou charakteristická výrazná ženská perspektiva. Povídky Domovník a Hlídač holubů jsou naopak psány mužskou formou. Všechny příběhy se vyznačují komorností a všedností, což jsou prostředky pro navození autentičnosti vyprávěného. Podobně, jako většina ostatních povídek Lenky Procházkové, jsou ty v předkládaném souboru tematicky spojené mezilidskými vztahy, konkrétně partnerskými či manželskými. Nejedná se ovšem o harmonické soužití bez jakéhokoliv problému, právě naopak. Příběhy mají totiž působit co nejreálněji. Jestliže se Hlídač holubů podobá ostatním povídkovým souborům Lenky Procházkové, co se tématu týče, odlišuje se od zbytku obdobím tlaku komunistické strany. Autorka se zformovala v prostředí české nezávislé a svobodomyšlné literatury, kvůli čemuž mohla publikovat pouze v samizdatu a exilu. Ostatně také proto již krátce po Sametové revoluci ve svém článku volal Vladimír Novotný po oficiálním představení Lenky Procházkové veřejnosti: „*Je to velký talent naší mladší prózy a její knihy by se měly co nejdříve objevit i u nás[...]*“.²⁰⁷

4.3.1.1 Postavy

Lenka Procházková vyniká především v žánru krátkých milostných próz, čemuž odpovídá i výběr postav. V povídce Jenom splín hraje v předkládaném páru důležitější roli žena, což je potvrzeno skutečností, že je představena jako Eva, zatímco její partner pouze jako muž. Eva je senzitivní a místy i naivní, ačkoliv povídkou prostupují i její racionální názory. Další postavou je mužův přítel Pavel, kterého se pár rozhodl navštívit. Dříve byl aktivním literátem, zatímco nyní působí jako knihkupec. Všechny tři postavy spojuje disidentské prostředí.

Také v povídce Fešákova žena se představuje pár. Jak už název napovídá, větší pozornost je věnována opět ženě, která se v tomto případě jmenuje Majka. Je znuděná a

²⁰⁷NOVOTNÝ, Vladimír: *Abeceda zapovězených*. Lidové noviny, 1990, č. 1, s. 5.

otrávená životem, přičemž příčinu svého stavu vidí především ve vládnoucím režimu. Domnívala se, že její muž Standa má podobný postoj, ale časem zjišťuje, že je ochotný se tlaku podvolit, aby si zajistil lepší živobytí. Ze strany Majky pochopení samozřejmě nenalézá.

Povídka Domovník tvoří s Hlídačem holubů druhou výjimku souboru neboť je hlavním hrdinou příběhu muž. Je stejně znuděný, jako Majka z Fešákovy ženy, ale stálou partnerku nemá. Každá chvíle jeho života mu připadá natolik všední, že si ani nepamatuje, který je den. Sexuální zpestření mu nabízí milénka Blanka, o kterou však v příběhu jeví jen minimální zájem. Hrdina představuje obyčejného člověka své doby, který netuší, jak se vyrovnat se svým životem, kde není pro co žít.

Doutník na potom představuje dvojici, kterou od samého počátku provázejí různé neshody. Hrdinka Jana nese silné vnější i vnitřní autobiografické rysy autorky a ráda se projevuje, zatímco Martin je tišší. Žena je občas impulzivní, kdežto muž se snaží působit klidněji a rozvážněji. Mužova uvolněnost však ženě připadá jako ignorace.

Ojedinelou povídkou souboru je povídka Hlídač holubů. Vymyká se ostatním hned v několika směrech. Hlavním hrdinou je bezejmenný muž, který si přivydělává zaháněním holubů, aby nerušily klidný průběh konference. O jeho povaze je minimum zmínek, takže lze usoudit snad jen to, že se jedná o člověka, který nemá rád autority a má trochu neuspořádaný život, což se projevuje jeho vztahem k přítelkyni Daniele. Jedinou vedlejší postavou je požárník Hlava, který však jen doplňuje vyprávění. V retrospektivní pasáži vystupuje také hrdinova dívka Daniela.

Poslední povídkou souboru Hlídač holubů je Host do domu. Hlavní hrdinkou je mladá matka, která má napojení na disidentské prostředí, čímž opět nese silné autobiografické rysy. Mladší z dcer se jmenuje Jitka, zatímco starší je Markétka. Členové rodiny k sobě mají kladný vztah. Harmonii narušuje až příchod Luboše. Ten se projevuje jako racionálně uvažující muž, kterého hlavní hrdinka považuje za konfidenta. Přítel Luboš se totiž chová krajně podezřele, což mírně paranoidní ženu přesvědčuje, že na ní donáší. Až v závěru se ukazuje, že jeho podivné chování bylo způsobeno zamilovaností do své kamarádky.

4.3.1.2 Děj

V povídce Jenom splín sleduje autorka cestu páru na slovensko-maďarské hranice, kde bydlí mužův přítel Pavel. Dříve činný spisovatel kvůli režimnímu zákazu už nepublikuje a působí jako knihkupec a varhaník v místním kostele. Se svým novým životem je spokojený, což muž chápe, ale žena jen těžko přijímá skutečnost, že někdo tak náhle přestane tvořit.

Časem se ale ukazuje, že nešťastnou osobností je spíše muž, než jeho přítel, neboť je zklamán politikou i společností, k čemuž se přidává i vědomí, že má po svém boku podstatně mladší ženu, která by si mohla najít lepšího a mladšího partnera. Splín tedy prostupuje celou povídkou.

Fešákova žena představuje život Majky, která nežije tak, jak by si představovala. Zdá se jí, že se všechno proti ní spiklo. Navíc prožívá velkou nudu, neboť novinové články a televizní pořady svázané režimem žádnou zábavu neposkytují. Jejím manželem je herec, který přes veškerý odpor ke komunismu podstupuje určité oběti své kariéře, která ale i tak nevypadá dobře. Světlo naděje se objevilo jen do chvíle, než režisér filmu, ve kterém herec hrál, emigroval, kvůli čemuž nebylo možné snímek oficiálně promítat. Krátké období, po které si muž vážil sám sebe, tedy vzalo velmi rychle za své.

Povídka Domovník představuje muže, který spíše přežívá, než žije. Každý den je otrávený už jen ze samotného faktu, že začal a je stejně všední, jako ten předcházející. Také milenka Blanka už nepředstavuje takové zpestření jako dříve, čímž přestává být pro muže zajímavou. Stárnoucí padesátník se však na její příjezd připravuje a posléze také bilancuje, což je činnost, která prochází celou povídkou. Jeho rozpoložení nakonec dochází až do osudného kroku, při kterém spáchá sebevraždu.

V Doutníku na potom popisuje Lenka Procházková komplikovaný vztah zdánlivě naprosto nesourodé dvojice, která se vydává na cestu do hrdinčina rodného města. Už ve vlaku spolu mají první konflikt, který pramení z odlišných povah, ale také věkového rozdílu (muž je starší a klidnější). Na zábavě se pár ještě více rozhádá, což vrcholí Janiným odchodem. Po cestě se jí však pokusí znásilnit muž, kterého poznala v ten večer. Nakonec se ubránila, ale uklidnit se mohla až ve chvíli, kdy přišel Martin a odvedl ji pryč.

Titulní povídka Hlídač holubů sleduje osud muže, který přijal práci rozháněče holubů během konference. Docela slušná práce, ze které hlavnímu hrdinovi vycházela třídní mzda rovné tři tisíce, se však časem mění v zoufalství, když se za ním zabouchnou dvířka a on se nemá jak dostat ze střechy dolů. Po několika parných dnech, kdy na střechu intenzivně svítlo slunce a muž byl bez jídla a tekutin, se rozhodl pro zoufalý čin a zkusil slézt dolů. Výsledek je však tragický. Více než o příběh jde o vystižení psychického stavu hlavního hrdiny a jeho pocitů.

Poslední povídka souboru nese název Host do domu a sleduje jeden večer mladé matky dvou dcer, jejíž manžel byl z režimních důvodů uvězněn. Původně vyhrazený čas na psaní hrdince naruší přítel Luboš, který od začátku povídky působí nedůvěryhodným

dojmem. Matka začne mít vzápětí podezření, že na ní nezvaný vetřelec hodlá donášet, což cítí z jeho nervózního chování. Aby případný odposlech nic neslyšel, napsala mu dopis, ve kterém se ptá, jak dlouho v tom „jede“. Odpověď je šokující, neboť muž žádné takové aktivity nevykonával a jeho podezřelé chování vycházelo ze skutečnosti, že ženu miloval.

4.3.2 Hlídač holubů – obraz normalizace

Obraz normalizace, který předkládá Lenka Procházková v Hlídači holubů, je do velké míry formován zážitky disidenta. Zejména v povídkách Jenom splín a Host do domu se odráží autorčiny zkušenosti s osudem odpůrců režimu, kteří musí žít v permanentních obavách. Zároveň se na pozadí těchto nepříjemných skutečností odehrává láska a přátelství, ale také konflikty a rozepře, které k tomu patří. Obzvláště sexualita je zájmem autorky, neboť se jeví jako jediná opravdová svoboda doby, ve které chtěl režim vše kontrolovat a vytvořit poddajné občany. Podobně jako Věra Nosková klade důraz na pocity hlavních hrdinů, přičemž nejsou tak důležité jejich činy, ale spíše duševní stav. V Hlídači holubů jsou hrdinkami až na dva případy ženy, které jsou sensitivnější než muži, tudíž i nesvobodu a nepříjemné životní podmínky vnímají více. Vliv komunistického režimu, na který mají hlavní hrdinové negativní názor, je pak nejvíce cítit v povídkách Jenom splín, Fešákova manželka a Host do domu.

Jenom splín

Hned v první povídce s názvem Jenom splín představuje Lenka Procházková autobiografickou postavu Evu, která je autorce podobná nejen názorově, ale také díky vztahu se starším mužem. Pár z povídky vyjíždí na slovensko-maďarské hranice a hlavně žena si uvědomuje frustrující skutečnost, že už dále nemohou jet: „*Byl to jenom splín, opakovala, Takový skoro fyzický třas z pocitu, že jsme dojeli na konec klece!*“²⁰⁸ Muž poznamenal, že tento pocit necítil a odvedl řeč na jiné téma, které se týkalo špatného počasí po dobu dovolené, Eva však pokračovala v hodnocení situace: „*Dobře, že pršelo, stejně bychom směli plavat jenom do poloviny, pak už by po nás lájoši stříleli.*“²⁰⁹ Muž na to opáčil, že by se tak nestalo, neboť se jedná o přátelskou hranici, načež žena zareagovala prohlášením, že kdyby takovou hranicí opravdu byla, nepotřebovali by pas. Výraz „lájoš“, který Eva použila, je pejorativním označením obyvatele tehdejší Maďarské lidové republiky, které se odvíjí od

²⁰⁸ PROCHÁZKOVÁ, Lenka: *Hlídač holubů*. 2. vydání. Brno: Atlantis, 1993, s. 6.

²⁰⁹ tamtéž

běžného maďarského jména Lajos. Obavy tedy panovaly z pohraničnicků v této zemi a nebyly zcela neoprávněné. Publicista Zdeněk Roučka poznamenává, že ve chvíli, kdy se někdo podezřele blížil k hranicím, byl automaticky považován za nepřítele. V tu chvíli zazněl „varovný výstřel do narušitele a potom do vzduchu. Je to velmi tragická realita a každý, kdo byl u Pohraniční stráže, nemůže popřít, že to tak bylo.“²¹⁰ Smutnou skutečností byl také fakt, že cílem pohraničnicků bylo spíše někomu zabránit v odjezdu než v příjezdu. Klecí hlavní hrdinka nazývá tzv. železnou oponu, což byla hranice oddělující západ Evropy od východního bloku. Jednalo se o síť plotů a ohrazení, které byly převážně tvořeny ostnatými dráty a dlouho byly také pod vysokým napětím. Mezery v tomto zabezpečení byly minimální a daly se nalézt snad jen u vodních toků a ploch, takže když Eva projevila své obavy ze střelby maďarské pohraniční stráže, přiblížila se k nepříjemné, ale bohužel všední, realitě. **Ve filmovém zpracování Občanského průkazu jsou popsány komplikace s přejezdem přes hranice, které zažila rodina hlavního hrdiny. V literární předloze však tato pasáž obsažena není, stejně jako v žádné jiné knize Petra Šabacha. Nemožnost volného cestování ovšem zmiňuje v náznaku už při stěžování si starce z povídky Sázka (Hovno hoří). Dále také Jana v Opilých banánech konstatuje, že není lehké se někam dostat. Nakonec i v Občanském průkazu se píše o způsobu, jak se dostat do Kanady, tedy pouze za podmínek oficiální cesty na Kubu.**

Hlavní hrdinka povídky se při rozhovoru o příteli, za kterým jedou, pozastavuje nad skutečností, že by Pavel žil náhradním životem a přestal se psaním: „*Přece není možný, aby člověk po tolika letech najednou přestal!*“ *„Když ho nevydávají,“ pokrčil rameny muž.*“²¹¹ Autorka se opět vrací do známého prostředí disentu. Lence Procházkové mohly první čtyři knihy vyjít pouze v samizdatu. Její partner Ludvík Vaculík dokonce založil svou Petlici, aby podobným autorům pomohl publikovat alespoň touto formou. Autorka sdílí podobné pocity, jako hlavní hrdinka, neboť sama dále tvořila, ačkoliv oficiálně vycházet její knihy nemohly. Zároveň ale skrze postavu muže podává pohled z druhé strany, kdy lze chápat ukončení spisovatelské dráhy, když se tvorba nemůže rozšířit mezi větší počet čtenářů. **Petr Šabach se v disidentském prostředí nepohyboval, tudíž se o něm ani ve svých knihách nezmiňuje. Dokonce ani téma cenzury není nikde rozebráno. Důvodem je skutečnost, že autor své hrdiny nechává zestárnout jen výjimečně a kromě autobiografické postavy**

²¹⁰Česká televize. KUČERA, Vladimír. *Čára, kde šlo o život* [online]. 2009 [cit. 2013-03-29]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/exkluzivne-na-ct24/osobnosti-na-ct24/67371-cara-kde-slo-o-zivot/>

²¹¹PROCHÁZKOVÁ, Lenka: *Hlídač holubů*. 2. vydání. Brno: Atlantis, 1993, s. 13.

z Občanského průkazu se spisovatelé v jeho tvorbě nevyskytují. Navíc Šabachovi hrdinové se pohybují v obyčejnějším prostředí a řeší jiné problémy.

Otázkou režimem pronásledovaných rozhlasových vysílání se v povídce Jenom splín zabývá postava muže, když se baví se svým přítelem Pavlem: „*A posloucháš někdy?*‘ *Co?*‘ *Hlas Ameriky.*‘ *Poslouchám. Zrovna včera hlásili, že nám ve Švýcarsku umřel M.*“²¹² Od nástupu komunistické strany k moci nebylo možné získat relevantní zprávy o dění západně od našich hranic. Vysílání Svobodné Evropy a Hlasu Ameriky poskytovalo tedy prakticky jedinou možnost dozvědět se informace, které si režim nepřál uvádět. Hrdinové povídky se tedy dozvěděli o smrti svého přítele jen díky poslechu oficiálně nepovoleného vysílání Hlasu Ameriky. Koho však autorka ukryla pod označení „M.“ není zřejmé. Patrně se ale jednalo o emigrujícího disidenta. **Poslech zmíněných rozhlasových stanic byl sice brán jako protirežimní, nicméně byl také poměrně populární. Je tedy logické, že se téma objevilo i v Opilých banánech Petra Šabacha, kde matka hlavního hrdiny s vysíláním Hlasu Ameriky spolupracovala. Svobodná Evropa měla také sloužit k poskytování informací, které nebylo jinak možné získat, a Šabach ji zmiňuje v Občanském průkazu, kdy mu během vysílání byla přečtena jeho povídka, což mu přivodilo potíže.**

V průběhu vyprávění se postupně ukazuje skutečný psychický stav „muže“, který dlouho působil optimisticky a bezstarostně. Splín, který se dostal i do názvu povídky, se projevil až po požití vína a pro Evu byl u jejího muže neznámý, neboť takto ho ještě za tři roky, co jsou spolu, nezažila. Přítel Pavel měl jiné zkušenosti: „*Já už jsem ho takhle párkrát zažil,*‘ *dodal, když zámek konečně zaklapl. Naposled, když padl Dubček.*“²¹³ S osobou Alexandra Dubčeka, který byl jmenován 1. tajemníkem ÚV KSČ 5. ledna 1968, spojovali zastánci reformy mnoho svých nadějí. Ještě před nástupem do funkce začal s uvolňováním poměrů ve vědecké a kulturní sféře, což se nelíbilo konzervativnějším politikům, kteří proti těmto krokům ostře vystupovali. Stal se hlavní osobností Pražského jara, od kterého si lidé slibovali větší svobodu a volnost. Po okupaci v srpnu téhož roku byl Alexandr Dubček internován v SSSR a už 17. dubna 1969 musel přepustit svou funkci 1. tajemníka jinému slovenskému politikovi Gustávu Husákovi.²¹⁴ **Jak byl Alexandr Dubček vnímán popisuje také Petr Šabach. V Občanském průkazu se zapojila skupinka „českých hipíků“ do prvomájového průvodu a po stále populárnějším politikovi házeli různé dárečky. Českoslovenští stoupcí hnutí Hippies často protestovali proti režimu a časem se**

²¹² tamtéž, s. 14.

²¹³ tamtéž, s. 20.

²¹⁴ ANTONÍN, Robert et al. *Encyklopedie českých dějin: osobnosti, fakta a události, které utvářely naši historii*. Praha: Reader's Digest Výběr, 2008, s. 89.

dokonce museli stáhnout do undergroundu, tudíž skutečnost, že podporovali Dubčeka, dává jasně najevo, že si od něj slibovali zlepšení poměrů v zemi. Jeho odstoupení bylo bráno značně kriticky, neboť se veškeré reformy, o které se zasazoval, začaly postupně rušit. Zklamání velké části národa vyjádřil 19. ledna 1969 tragickým činem Jan Palach, který se na protest proti potlačování svobod a pasivnímu přístupu veřejnosti upálil.

Fešákova žena

Majka z povídky Fešákova žena tráví hodně času o samotě a zábavu si hledá jen velmi složitě. Její muž Standa se vyjadřuje o jednom televizním pořadu jako o „šášárně“, přičemž sama žena není o mnoho méně kritická: „*Ležela po krk v heřmánkové pění, upíjela džus a pročetla inzertní stránku novin. [...] Časem si uvědomila, že ty nahuštěné úzké sloupce jsou jediným zajímavým čtením pro lidi.*“²¹⁵ Hlavní hrdinka se negativně vyjadřuje ke stavu tiskovin, kdy kvůli cenzuře nemohla vycházet celá řada časopisů a novin. Další periodika, která se oficiálně na trh dostat mohla, byla ideologicky zatížená a jen zřídka poskytovala skutečně zajímavé informace. Bezobsažné inzertní sloupky jsou podle Majky paradoxně jediným čtením, které stojí za pozornost, což je poměrně tvrdá kritika kvality tiskovin v 80. letech na našem území. **Petr Šabach se do takového hodnocení periodik v žádné knize nepouští. Jednalo by se opět o otázku cenzury, kterou autor nikde nerozebírá, a při pasážích věnovaných kritice režimu jsou tyto praktiky opomíjeny. Mnohem více se tématu věnuje Michal Viewegh v Báječných létech pod psa.**

Zvrat v příběhu nastal ve chvíli, kdy Majka zvedla telefon a na druhém konci byla sekretářka divadelní agentury, které vyřizovala Standovi změnu termínu hraní v Milovicích. Pro hlavní hrdinku byla skutečnost, že by její muž měl absolvovat představení pro sovětské vojáky, kteří měli tábor v městě poblíž Lysé nad Labem, velice frustrující: „*Mi-lo-vi-ce?*’ přeslabikovala užasle. *Ano. To pásmo z Majakovského, on se vám nezmínil?*’ divila se úřednice. *Ne. To snad bude omyl.*’ *Ještě doufala.*“²¹⁶ Majka byla evidentně smýšlením proti všemu komunistickému a k totalitnímu režimu cítila odpor. Navíc hrát divadlo pro vojáky země, která se dopustila okupace Československa, jí přišlo absurdní. Při rozhovoru s manželem, kterého si představuje doma, si sama za Standu odpovídá: „*není přece důležitý pro koho hrajem, ale jak hrajem. To je stejný jako třeba s doktorama. Takovej doktor musí*

²¹⁵ PROCHÁZKOVÁ, Lenka: *Hlídač holubů*. 2. vydání. Brno: Atlantis, 1993, s. 30.

²¹⁶ tamtéž, s. 32.

taky léčit každého, teda by měl.“²¹⁷ Lenka Procházková v této pasáži nabízí dva odlišné pohledy na stejnou věc. Majka neřeší, co bude její manžel v Milovicích vykonávat, jelikož předmětem jejího zájmu je fakt, že bude hrát pro sovětské vojáky. Standa se ale obhajuje tím, že nebude dělat nic zlého a publikum nehraje žádnou roli. Rozdílnost názorů nemusí pramenit nutně z obecných náhledů na režim, ale zeskutečnosti, že se muž snaží jako herec uplatnit a nosit domů peníze. Hrdince však připadá taková činnost amorální, takže za Standu pracovní nabídku v Milovicích odmítne. **Petr Šabach se problematikou výčitek z práce, kterou jeho hrdinové vykonávají, nijak nezaobírá. Bedřich z Opilých banánů se snažil vytvořit precizní sochu, ačkoliv byla na zakázku režimu. Aleš z Občanského průkazu pracoval jako právník na ministerstvu a také neřešil, kde profesi vykonává. Hlavní hrdina téže knihy vykonával svou práci jako archivář v Akademii výtvarných umění, nikterak se však netrápil tím, že pracuje v organizaci spadající pod stát, kde je totalitní zřízení.**

Standa byl nadšený, neboť obdržel nabídku hrát ve filmu, od čehož si sliboval rozkvet své kariéry. Těšil se tedy na první promítání a reakce diváků. Zažil však jen hořké zklamání, které později líčil Majce: „*Premiéra nebude. Pan režisér totiž odjel na vánoční nákupy do Vídně, jenže si přibalil do auta kromě prachů taky manželku, haranty, duchny a já nevím co, snad vysvědčení z první obecný. Ten můj film nikdy nikdo neuvidí. Ani ty ne!*“²¹⁸ Režisér využil příležitosti emigrovat do Vídně, či možná i dál, během povolení výjezdu do Vídně na nákupy. Lenka Procházková tak poukazuje na další možnost, jak bylo možné opustit stát. V tomto případě však filmařův krok postihl širší okruh lidí. Zdiskreditováni byli pro režim všichni, kdo se na snímku emigranta nějak podíleli, a bylo jisté, že se natočený film stane tzv. trezorovým (bez ohledu na obsah). Pro Standu to byla tedy dvojitá rána, kdy se místo rozmachu kariéry dostal na listinu lidí, kteří spolupracovali s emigrantem. **Hned několikrát se Šabach zaobíral tématem emigrace, nicméně její následky pro blízké, kteří ve vlasti zůstali, naznačuje jen jednou. Holčička v povídce Bellevue (Hovno hoří) hodlá posílat z ciziny domů dopisy anonymně, což může mít dva výklady. Buď nechce prozradit svým rodičům, že za psaními s penězi stojí ona, nebo nechce posíláním valut dráždit režim, který by pak jejím blízkým mohl komplikovat život. Na druhou stranu Alenka a Matěj z Babiček odcestovali na delší dobu do Anglie a pro jejich rodiny to žádné následky nesmělo.**

Host do domu

²¹⁷ tamtéž, s. 33.

²¹⁸ tamtéž, s. 39-40.

Hlavní hrdinka Hostu do domu má podobné autobiografické rysy, jako Eva z povídky Jenom splín. Má dvě dcery a je nucenou svobodnou matkou, neboť její muž Jiří je uvězněn za protirežimní aktivity. Co se týče uvězněného manžela, tak partner Lenky Procházkové Ludvík Vaculík ve vězení nepobýval, tudíž osud například Václava Havla nesdílel. Hrdinka je spisovatelkou a vzhledem k osudu Jiřího se dá navíc předpokládat, že je zároveň i disidentkou. S autorkou má tedy mnoho společného. V příběhu se schylovalo k obyčejnému večeru, který chtěla hrdinka strávit psaním. Ten však narušil přítel Luboše, který byl vstřícně přivítán jen ze slušnosti. Hned po příchodu se omluvil, že vyrušil svou kamarádku od psaní, ta se pokusila o smířlivý tón: „*Už se tím netrap, nutila se k velkorysosti. Ale příště radši předem brnkni.*“ Ušklíbl se. *Proč jim cpát informace? Telefon používám jen v nutných případech.*“²¹⁹ Krátký rozhovor, jakkoliv formální, dává tušit, ve kterém prostředí se děj odehrává. O Lubošových aktivitách souvisejících s režimem není nic prozrazeno, nicméně si uvědomuje, že se stýká s lidmi s disentu, tudíž má obavy z odposlouchávání telefonu. Jednalo se o běžné praktiky Státní bezpečnosti, jejichž cílem byla úplná kontrola toku informací. Aniž by o tom dotyčný věděl, dali mu příslušníci StB do telefonního aparátu odposlouchávací zařízení, takže pokud nebyl dostatečně opatrný, získali potřebné informace k případnému usvědčení z protirežimních aktivit. **Ačkoliv odposlechů bylo nainstalováno opravdu velké množství, Šabach se o nich nijak nezmiňuje. Důvodem je skutečnost, že hrdinové jeho knih se pohybují v jiné společnosti, než která byla zájmem Státní bezpečnosti. Vzhledem k velké míře autobiografických rysů postav Lenky Procházkové i Petra Šabacha se dá konstatovat, že absence zmínek o odposleších prameních z rozdílného prostředí obou autorů.**

Luboš hlavní hrdinku po čase začne přesvědčovat, aby natrvalo opustila Československo. Podává jí argumenty, čímž se snaží prokázat, že by to pro ni bylo lepší. Posléze se však začne stahovat: „*Promiň, to byl pochopitelně fór.*“ *Aha. Já už si myslela, že mě fakt hecuješ k emigraci.*“ Rozčileně se zasmála.²²⁰ Lenka Procházková opět otevírá téma emigrace, které už zmiňovala v povídkách Jenom splín a Fešákova žena. Tentokrát se ovšem jedná o hlavní hrdinku, která je přesvědčována, aby už dále v zemi nezůstávala. Ačkoliv Luboš nejprve návrh prosazoval, později od něj ustupuje. V závěru povídky je předkládán pravděpodobný důvod těchto změn. Vzhledem k tomu, že se do hrdinky zamiloval, chtěl pro její život něco udělat. Navrhnul jí tedy emigraci, aby mohla žít lépe a svobodněji. Pak se u něj

²¹⁹ tamtéž, s. 147.

²²⁰ tamtéž, s. 156-157.

ale projevíly jeho city k ženě, která by vlast opustila, a on by možná neměl možnost se s ní sejít. Lubošovo váhání si hrdinka vyložila ovšem tak, že ji chce navádět nenápadně k emigraci kvůli odposlechu, neboť se domnívala, že spolupracuje s StB. **Stejně jako Lenka Procházková, také Petr Šabach na téma emigrace naráží. V tehdejší Československu nebyl prostor ke svobodnému žití, takže jedinou možností bylo zemi opustit. Luboš však podává možnost vycestovat jako bezproblémovou, zatímco Šabach poukazuje na pravý opak, kdy je emigrace značně komplikovaná.**

V hlavní hrdince se probouzel čím dál větší podezření, že jí host přišel navštívit, aby získal kompromitující informace a zdiskreditoval ji. Marihuanu, kterou přinesl s sebou, považovala zároveň za prostředek, který jí měl donutit mluvit: „*Hele, seš pekelník a lovíš duše! Ted' to vidím naprosto jasně. Hele, proto jsi přišel s dárečkem?*’ [...] *Ty vaše veliké uši, babičko, vykukují vám pod čepcem. Hele, ale my se vás nebojíme!*’“²²¹Hrdinka dala Lubošovi příležitost, aby se přiznal, že působí jako konfident.²²²Kvůli strachu z odposlechu si nedovolila vyslovit své podezření přímo, takže jej skryla za obrazy. „Pekelníkem“ je myšlen Luboš, který má donášet policii. Za „lovenou duši“ se považuje hlavní hrdinka. Připodobnění k babičce z pohádky O Červené Karkulce označuje nejen skutečnost, že Luboš není tím, za koho se vydává (není babičkou, nýbrž vlkem), ale zároveň „veliké uši“ symbolizují hostův záměr sbírat o hrdince informace. **O donašecích Petr Šabach psal v Opilých banánech, kdy Bedřich poznamenal, že je v domě, kde bydlí se svou družkou a nevlastním synem, „fízlem“ úplně každý. Jeho reakce následovala poté, co mu hlavní hrdina sdělil, že má souseď legálně drženu zbraň. Udávání ze strany přátel, které lépe odpovídá příběhu Hosta do domu, se ale Šabach věnuje v Občanském průkazu, kdy se Petr překvapeně dozvídá, že na něj roky donášel jeho přítel.**

Příběh Hostu do domu nabízí v závěru překvapivou pointu. Hlavní hrdinka po celou dobu nabývala stále větší podezření, že její nezvaný host přišel pouze za účelem posbírat informace, které by mohl poskytnout StB. Po vyzvání k přiznání skrze symbolické obrazy, se nakonec rozhodla zeptat se přímo: „*Jak dlouho v tom jedeš, kamaráde?*’ *syčela jedem její slova. ,Tři roky, láska,‘ drkotala se jeho odpověď. [...] Snad to nebylo proti pánu bohu, milovat tě a doufat.*’“²²³V tu chvíli nastala pro hrdinku trapná situace, neboť podezřelý Lubošovo chování nebylo odrazem jeho donašečského záměru, nýbrž citům k ní. Přítel se zamiloval a bál se naplno vyjádřit, neboť se jednalo o provdanou ženu, která byla svobodná

²²¹ tamtéž, s. 158.

²²² Tajný spolupracovník policie, donašeč.

²²³ PROCHÁZKOVÁ, Lenka: *Hlídač holubů*. 2. vydání. Brno: Atlantis, 1993, s. 167.

jen po tu dobu, co byl její manžel ve vězení. Veškerá obvinění byla tedy vyřčena neprávem, za což se hlavní hrdinka nazývala zřudou a nechápala, proč se tak zachovala: „*Silný člověk především věří, tyhle myšlenky si zkrátka zakáže, dokonce ho ani nenapadnou.*“²²⁴ Své paranoidní chování považuje za výsledek všudypřítomného tlaku režimu, který však v tomto případě nemusel nic udělat, aby si žena vsugerovala myšlenku, že ji přítel přišel navštívit s cílem donášet. **Petr z Občanského průkazu svému příteli Horovi po celé roky věřil, takže by se podle logiky Hosta do domu dal považovat za silného člověka. O to horší však bylo jeho zklamání, když se po roce 1989 dozvěděl na příslušném úřadu, že na něj donášel zrovna jeden z jeho největších přátel ing. Hora. Pakliže tedy byla hlavní hrdinka povídky Lenky Procházkové paranoidní, byl Petr zase příliš důvěřivý.**

4.3.2.1 Shrnutí

Zobrazení vlivu normalizace na hrdiny knihy předkládá Lenka Procházková v mnoha ohledech odlišně od Petra Šabacha. Způsobeno je to nejen ženským pohledem, ale především značně rozdílným prostředím, kde se oba za vlády komunistického režimu pohybovali. Znalost okruhu disidentů využila Procházková už při rozhovoru páru o Pavlovi v povídce Jenom splín, kdy se Eva podivuje, že přestal přítel psát. V povídce Host do domu se zase řeší téma odposlechů, které by mohly evidentní členku okruhu disidentů zničit. Vzhledem ke skutečnosti, že Šabach aktivně proti režimu nevystupoval, nemá uplatnitelné zkušenosti, které by mohl v tomto ohledu využít. Další odlišností obou autorů je zážitek cenzury. Zatímco Lenka Procházková se s ní jako člověk pohybující se v okruhu spisovatelů setkala a nepříjemně ji pocítila, Petr Šabach, jakožto v té době neaktivní autor, podobné zkušenosti neměl. Některá témata jsou však nahlížena odlišně, aniž by byly brány v potaz tyto skutečnosti o autorech. Standa z povídky Fešákova žena čelí výčtkám své ženy kvůli své práci, zatímco například Bedřich z Opilých banánů kritiku od své družky neposlouchá. Rozporuplně zase působí u obou autorů téma emigrace. V povídce Jenom splín se popisuje vycestování do zahraničí jako komplikované a po přiblížení se k hranicím až nebezpečné. Luboš z Hosta do domu ovšem mluví o emigraci bez zmínky o nějakých problémech s jejím uskutečněním. Stejně tak Petr Šabach nejprve dává skrze Janu z Opilých banánů a starce z povídky Sázka najevo, že dostat se za hranice není snadné. V Babičkách ale Matěj

²²⁴ tamtéž, s. 168.

s Alenkou na poměrně dlouhou dobu vycestují na „západ“, aniž by bylo popsáno, jestli se s nějakými potížemi setkali.

Kromě odlišností lze nalézt také podobnosti. Oba autoři zmiňují význam Alexandra Dubčeka, na kterém mnozí oceňovali demokratické reformy a posléze byli zklamáni, neboť byl nahrazen Gustávem Husákem a nastolila se opět předreformní situace. Také téma poslechu rozhlasového vysílání Hlasu Ameriky je společné, přičemž Šabach k němu dodává i Svobodnou Evropu, která byla podobného zaměření. Nejvýraznější průsečík se vyskytuje u Lenky Procházkové v Hostu do domu, kdy se předmětem zájmu stává donášení StB. Vzhledem k tomu, že se mnohdy týkalo i obyčejných lidí, popisuje ho na několika místech i Petr Šabach, který o tzv. „fízlovi“ píše v Opilých banánech. Nepříjemné překvapení pak v tomto ohledu zažívá hrdinka Hostu do domu a Petr z Občanského průkazu. Zatímco žena podezřívá neprávem svého přítele Luboše z donášení a nakonec se ukáže, že tomu tak není, Petr je hořce zklamán, když se dozvídá, že důvěrníkem StB byl jeden z jeho největších kamarádů Hora.

4.4 Fantastické zpodobnění Prahy za normalizace v La calle Neruda Jana Křesadla

Václav Pinkava, jak znělo občanské jméno Jana Křesadla, se narodil 9. prosince 1926 v Praze. Už od mládí měl potíže s režimem, který na našem území byl. Za německé okupace byl vyloučen z gymnázia za posměšky při výuce němčiny, po únoru 1948 mu zase nebylo umožněno kvůli buržoaznímu původu vystudovat Karlovu univerzitu (oficiálně byl přes skvělé známky vyloučen za špatný prospěch). Návrat ke studiu mu byl ústředním akčním výběrem Národní fronty umožněn až později, přičemž zdárně dokončil univerzitu v roce 1954. Osud k němu nebyl milosrdný ani po roce 1968, kdy musel emigrovat do Velké Británie. Přijat národem příliš nebyl ani po Sametové revoluci, kdy bylo jeho dílo vnímáno jako perverzní. Jan Křesadlo, který svůj pseudonym přejal z jedné partitury z 16. století, byl přitom velice všestranný a inteligentní člověk. Vedle romanopisce byl také básníkem, zpěvákem, skladatelem, překladatelem, publicistou, karikaturistou, kreslířem, malířem, filologem, polyglotem (ovládal nepřeberné množství cizích jazyků) a měl rozsáhlé znalosti například z oboru sexuologie, psychologie, přírodovědy, filozofie a astrologie.

Vysokoškolský diplom a rozsáhlé znalosti však nemohl kvůli špatnému kádrovému profilu uplatnit, takže přijal místo na ambulanci pro sexuální deviace. Během let se však vypracoval natolik, že působil jako soudní znalec a jako odborníka ho uznávaly i ty

nejvyhlášenější kapacity. Také díky tomu, ač nekomunista, získal v roce 1967 titul kandidáta věd a o rok později i doktorský titul z Karlovy univerzity. Jednalo se však o období uvolňování sevření stisku režimu, takže když v roce 1968 přijela do Prahy vojska Varšavské smlouvy, rozhodl se raději emigrovat do Velké Británie. Vše vypracované v Československu v tu chvíli bylo pryč, takže se Václav Pinkava musel znovu prosazovat. Vzhledem ke své houževnatosti, inteligenci a schopnostem se ale zanedlouho dostal až na pozici hlavního psychologa, přičemž se mu dostalo té cti stát se členem slavné londýnské King's College.

Svou prvotinu vydal rodící se Jan Křesadlo v nakladatelství Sixty-Eight Publishers roku 1984, kdy už mu bylo osmapadesát let. Jednalo se o jednu z jeho nejlepších knih, která nese název *Mrchopěvci* a obdržela významnou Cenu Egona Rostovského. Zde Pinkava/Křesadlo využívá svých vzpomínek na zpěv při pohřbech a v chrámových sborech. Nesmírnou fantazii a kreativitu projevil při tvorbě románu *Fuga Trium* (1988). Děj zavádí čtenáře na planetu Geomim (ve skutečnosti Země), kde vládne jakási forma totalitního zřízení. Křesadlo pro potřeby knihy vytvořil nový jazyk nazvaný urogalština a zároveň obratně využívá fabulační techniky, přičemž střídá různé styly vyprávění. Nejen tyto prvky vytváří z *Fuga Trium* působivé fantastické čtení. Neméně zdařilá je také kniha *Vara Guru – Román se zpěvy* (1989). Zde se prolíná intelektuálnost s bizarností na pozadí malého městečka na sklonku první republiky. Křesadlo zde zároveň při popisu záhad a defektů lidské psychiky využívá své zkušenosti z praxe. Po roce 1989 už mohl autor vydávat svou tvorbu oficiálně i na našem území, mezi níž nad ostatní vyčnívaly hlavně knihy *Zámecký pán aneb Antikuro* (1992), *Obětina – románový triptych* (1994) a především *La calle Neruda – fantastická fraška, zhruba v tradici V. Rady a J. Žáka* (1995).

4.4.1 La calle Neruda – fantastická fraška, zhruba v tradici V. Rady a J. Žáka

Jan Křesadlo vydal *La calle Neruda – fantastická fraška, zhruba v tradici V. Rady a J. Žáka* (dále jen *La calle Neruda*) v roce 1995 v nakladatelství Ivo Železný. V duchu své předchozí prózy využívá filozofických fenoménů postmodernismu, kam je většinou autorů řazen. Autor si zde opět pohrává s fiktivním světem vytvořeným vyprávěním, kdy tato hra má několik podob: „*projevuje se například ve vypravěčových i autorových vstupech v podobě poznámek a komentářů pod čarou. Ty zvýrazňují umělost vytvářených světů.*“²²⁵ Žánrově *La calle Neruda* nelze jednoduše zařadit, neboť se jedná především o směsici frašky, grotesky,

²²⁵HAMAN, Aleš. *Prozaické surfování*. Olomouc: Votobia, 2001, s. 237.

anekdoty a parodie. Navozený zmatek žánrů se jeví jako cílený a má být obrazem světa, který je dle Křesadla podobně nepřehledný. Po dobu celého vyprávění probíhá zajímavý jazykový kalkul, který ještě více zpestřuje už tak fantaskní příběh. Autor nepoužívá narážky pouze na konkrétní osoby, které skrývá za šifry, ale trefně se opírá také do české společnosti, jakkoliv je „Nerudovsky“ sousedská. Jan Křesadlo měl k vytvoření La calle Neruda několik inspirací. První bylo samozřejmě přijetí pseudonymu Pablo Neruda slavným chilským básníkem. Důležitou roli ale sehrálo také povolení režiséru Miloši Formanovi přicestovat do Československa a natočit zde několik scén pro svůj připravovaný film Amadeus. Když se k tomu ještě přidala slavná prvorepubliková kauza s fingovaným prodejem Karlštejna bohatému obchodníkovi z USA²²⁶, byla vytvořena osa příběhu La calle Neruda.

4.4.1.1 Postavy

V příběhu vystupuje poměrně hodně postav, nicméně k popisu postačí pouze ty, jejichž činy se nějak výrazněji promítly do děje. Dva hlavní antihrdinové jsou pojmenováni po postavách z povídky Pan Ryšánek a pan Schlegl (Povídky malostranské) od Jana Nerudy. Kvůli počestění ovšem Křesadlo přetvořil německy znějící jméno na Šlégl. Oba muži jsou příslušníky StB a hodlají využít své moci, aby se obohatili. Neštítí se prakticky žádných praktik a svůj plán dokonale promyšlejí. Notně jim k tomu ovšem napomáhá naprostá odevzdanost občanů Malé Strany. Další klíčovou postavou je Bulánek. Dříve vyhlášený profesor byl potrestán za své pokrokové názory ze šedesátých let, přičemž po příjezdu vojsk v srpnu 1968 odešel do invalidního důchodu. Ryšánkem a Šléglem je donucen obyvatele učit španělsky. Na pozici referenta styků s tiskem a veřejností byl zase dosazen ruský emigrant doktor Trubkin, který měl odpovídat na všetečné otázky nejen obyvatel Malé Strany, ale také ruských úřadů a velvyslanectví latinskoamerických států. Zvláštní bytostí nespécifikovaného druhu je Beroun. Inteligentní tvor velkých rozměrů, který trávil celý život u paní Novákové, je kvůli údajnému natáčení latinsko-amerického filmu nucen opustit stáj, kam byly místo něj umístěny lamy. Přemístit se tedy musí přímo do bytu své opatrovnice, což kvůli jeho proporcím představuje značnou komplikaci. Svou roli sehraje v příběhu také příchod indiána Jésuse Martinéze z fiktivní země Demokratická republika Oreánie. Ten po nedělích na svém dvoře organizuje revoluční mše, čímž komplikuje Ryšánkovi se Šléglem život.

²²⁶ Prodej údajně zinscenoval podvodník Josef „Harry“ Jelínek.

4.4.1.2 Děj

Příběh *La calle Neruda* vypráví o dvojici příslušníků Státní bezpečnosti Ryšánkovi a Šléglovi, která využívá své takřka neomezené moci k uskutečnění plánu. Hodlají podvést bohatého amerického podnikatele obdivujícího zesnulého Pabla Nerudu tím, že mu prodají Nerudovu ulici na Malé Straně. Tvrdí, že se jedná o rodiště proslulého básníka z Chile. Aby vše ale vypadlo věrohodně, maskují ulici tak, aby vypadala jako středoamerická. České nápisy tedy nahrazují španělské, v hospodě se nesmí točit pivo, ve stájích jsou lamy a stromy vystřídaly kaktusy a palmy. Obyvatelé se navíc pod vedením profesora Bulánka musejí učit španělsky a potřeba je také změnit oblečení. Aby bylo vše kryté a nenápadné, vymyslí Ryšánek se Šléglem, že bude v ulici probíhat natáčení filmu. Tím celé maskování přestává být podezřelé. Přetváření Nerudovy ulice probíhá poměrně hladce, dokud se v aréně pro býčí zápasy (Pohořelec) neobjeví Beroun, který způsobí svou přítomností zmatky. Stejně tak průvod přívrženců Jésuse Martinéze napáchá značný rozruch. Vše se podaří ovšem zažehnat, a když přijíždí milionář Brian O'Brian, je vše připraveno. Nakonec však nehoda způsobí, že se celý plán zhroutí. Hosta totiž pomoci pan Plešinger, který byl donucen pózovat na podstavci jako socha Pabla Nerudy. Navíc opět propukají náboženské nepokoje mezi martinézovci a kajetánovci, což situaci nikterak nepřidalo. Ryšánek se Šléglem se raději rozhodli nepozorovaně zmizet. Úplně na konci knihy odchází Beroun na tajemné místo zvané Kanálka, kde se scházejí zesnulí velikáni naší země. Hlavně Jan Neruda je pak rozhořčen děním v ulici, která po něm byla pojmenována.

4.4.2 La calle Neruda – obraz normalizace

Normalizace v Křesadlově knize *La calle Neruda* je vzhledem k fantasknímu vyznění podávána velmi specificky a neotřele. Důležitý je příběh, přičemž komunistické zřízení stojí pouze na pozadí a dotváří bizarní atmosféru, kdy na jedné straně stojí latinsko-americká Nerudova ulice a na straně druhé totalitní stát, čímž vzniká zvláštní směsice. Důležitým prvkem Křesadlova sdělení je také skutečnost, že autor po srpnové vojenské intervenci roku 1968 emigroval do Velké Británie, tudíž normalizační Prahu nezažil. Sám autor to předesílá v úvodní poznámce: „*Tato kniha se odehrává jakoby v Praze, kde jsem ale už od podzimu roku šedesátého osmého nebyl. Tudíž nevím z první ruky, jak to tam teď vypadá; jde však o*

*příběh fantastický, tak snad se to ztratí.*²²⁷ Jako jediný tedy posrpnové režimní praktiky nezažil, nicméně s komunismem měl zkušenosti z dob dřívějších a jeho obraz tak působí autentickým dojmem.

Zvláštní osobou knihy je pan Bulánek. Představitel komunistické strany, který měl příliš pokrokové názory a byl příliš angažovaný, než aby mohl ustát vstup spřátelených armád v čele se Sovětským svazem. Jeho osud Křesadlo popisuje hned na prvních stranách: „*Kdežto šťastnější a chytřejší metamorfonti byli teď na Západě, kde mnozí byli opět profesory apod. [...], byl profesor Bulánek pouze v invalidním důchodu, doplňovaném občasnými milodary zemigrovaných příbuzných a jednoho exilového nakladatelství.*“²²⁸ V pasáži věnované profesoru Bulánkovi vychází autor ze svých zkušeností. Za onoho „metamorfonta“ může být totiž považován i on, neboť se po emigraci do Colchesteru stal po čase opět váženou osobou. Být invalidním důchodcem je pro inteligentního profesora Bulánka smutným osudem, obzvláště s přihlédnutím ke skutečnosti, že do šedesátých let byl jeho kariérní vzestup velmi strmý. Kromě penze dostával „milodary“ od příbuzných v zahraničí, kteří začali nový a pravděpodobně lepší život mimo rodnou vlast. Dále se mohl spoléhat na „jedno exilové nakladatelství“. Nelze určit, které má autor konkrétně na mysli, neboť po roce 1968 vzniklo v zahraničí podobných organizací hned několik. Největšího rozmachu se dočkalo nakladatelství Sixty-Eight Publishers (Toronto, 1971) manželů Josefa Škvoreckého a Zdeny Salivarové, které vydávalo například Milana Kunderu či Bohumila Hrabala. Lze tedy předpokládat, že se „mecenášem“ profesora Bulánka byla právě tato organizace. **O nakladatelství Josefa Škvoreckého a Zdeny Salivarové se zmiňuje Michal Viewegh v Báječných létech pod psa, když Kvidovi redaktor doporučuje, ať si problematickou knihu raději vydá v Sixty-Eight Publishers. Hrdinové knih Petra Šabacha však nemají literární ambice, takže se jich potřeba exilových nakladatelství netýká. Téma komunisty, jemuž srpnová vojenská intervence roku 1968 uškodila v jeho kariéře, také nikde nerozebírá. Strýček Míla z Babiček ztratil pouze iluze, ačkoliv ho i splín po nějaké době přešel.**

Profesor Bulánek se rozhodl napsat parodii na vědeckou studii, kterou nazval *Prdel jako výtvarný princip barokní*. Ačkoliv hodlal vytvořit posměšné dílo, zmítaly se v něm rozdílné pocity, které mu nedovolovaly použít slovo „prdel“ v názvu práce: „*Byl si sice vědom současné módy literárního sprostáčení, zejména v disidentuře čili podzemí, ale dlouhé*

²²⁷KŘESADLO, Jan. *La calle Neruda*. Praha: Ivo Železný, 1995, s. 8.

²²⁸tamtéž, s. 10.

dekády v konformním nadzemí ho učinily pokryteckým slušňákem až do morku kostí.²²⁹ Jan Křesadlo píše o módě užívání vulgarismů v disentu a undergroundu, čímž se proslavili zejména Ivan Martin Jirous a Egon Bondy. V oficiální sféře používání neslušných výrazů bylo považováno za nevhodné a někdy dokonce za nepřijatelné. Profesor Bulánek se v okruhu státem akceptovaných autorů pohyboval dlouhou dobu, tudíž mu připadalo nepřírozené použít vulgární slovo, ačkoliv v dobu, kdy parodickou studii tvořil, už patřil spíše k disidentům. **Petr Šabach před rokem 1989 napsal pouze sbírku povídek Jak potopit Austrálii (1986), kde se ještě vulgarismům zpravidla vyhýbá. Hrdinové následujících knih se většinou rekrutují z pražské periferie a mnoho z nich jsou adolescenty, což způsobuje, že se k hrubým výrazům uchylují poměrně často. Prostý jazyk postav Šabachových knih rozebíraných v této práci má za úkol navodit pocit autentičnosti, neboť by spisovná čeština z úst hrdinů působila nevěrohodně.**

Zajímavou myšlenku přednáší Jan Křesadlo při popisu okolností, za kterých se nadlidský tvor Beroun dostal do Prahy: „*Žil v Nerudovce a vůbec v Praze vlastně načerno; ne že by byl snad ilegálním emigrantem, tato kategorie občanstva nebude v ČSSR nejspíš existovat vůbec, ani neměl Prahu zakázanou, ačkoliv to už tam možná teď existovat bude [...]*“²³⁰ Autor se domnívá, že situace na našem území je natolik neutěšená, že by dobrovolně do Československa nikdo neemigroval a už vůbec ne ilegálně s rizikem chycení. Naopak připouští, že by mohl stát někomu zakázat pobyt v Praze, což by byl další krok režimní represe. Ze strany Křesadla jsou to však jen domněnky, což je zřetelné i z úryvku. Vzhledem ke své emigraci pouze tušil, jaká je situace v místě jeho rodiště. **O ilegálních emigrantech Petr Šabach nespekuluje, nicméně dobrovolní přistěhovalci se v jeho knihách vyskytují. V Babičkách je jím Vladimír Gubajev, který je potomkem ruských emigrantů. Možná také Míťa z Občanského průkazu je stejného původu, neboť jeho jméno bývá často odvozeno od Dimitrije. Výskyt pouze uznaných přistěhovalců na našem území v Šabachově tvorbě ovšem potvrzuje Křesadlovu domněnku o nereálnosti ilegálních emigrantů v Československu.**

Strach ze Státní bezpečnosti, která představuje pro obyvatele symbol neomezené a brutální moci, popisuje Jan Křesadlo v pasáži věnované postavě pana Plešingra, který se zalekl přicházejících policistů: „*Tehdy se soudruh Plešingr poděsil ještě o stupeň víc, když zjistil, že fízlové jsou od státní. [...] Soudruh Plešingr jako většina občanů si ovšem o režimu myslel své, ale zároveň, též jako většina občanů, proti němu nic nedělal a ani příliš na poměry*

²²⁹KŘESADLO, Jan. *La calle Neruda*. Praha: Ivo Železný, 1995, s. 12.

²³⁰tamtéž, s. 25.

nenadával.²³¹ Hrdina se policistů bál, neboť se před časem zapletl s nezletilou dívkou, kvůli čemuž je pravidelně obtěžován, kdykoliv se hledal viník sadistické vraždy či znásilnění. Strach však dostal podstatně větší, když zjistil, že za ním přišli příslušníci Státní bezpečnosti. Obvinění z vraždy, kterou by vyšetřovali kriminalisté, se mu jevilo jako menší problém, než kdyby byl nařknut z protirežimního postoje a dostal by se do kontaktu s StB. Obavy z tohoto státního orgánu tedy u něj byly skutečně veliké, ačkoliv tušil, že mu nemůžou nic dokázat. Křesadlo dále poukazuje na pasivitu občanů, kteří měli většinou negativní názor na režim, ale nic proti němu nedělali. Pro takové chování se vžil pojem „vnitřní emigrace“ (Innere Emigration).²³² Pan Plešinger byl dokonce natolik opatrný, že si na poměry ani nestěžoval, aby nebyl v podezření z protistátních aktivit. Ona pasivita lidí je ostatně předmětem autorovy kritiky po celé vyprávění. **Téma Státní bezpečnosti je u Šabacha jedním z nejčastějších a je na něj nahlíženo z několik směrů. Zejména postavy z party okolo hlavního hrdiny novel jsou stejného typu, o jakém píše Jan Křesadlo. Komunistický režim sice nenávidí, ale aktivně proti němu nevystupují, přičemž se odhodlávají maximálně k provokacím a nadávkám na poměry. Někdy se však do konfliktu dostávají, aniž by udělali cokoli špatného. Jediným aktivně vystupujícím je Aleš z Občanského průkazu, který podpořil svým podpisem dokument Několik vět.**

Zvláštní srovnání nabízí Jan Křesadlo v části, kdy se Beroun dočítá o osobnosti Jana Nerudy: „*Vymaniti národ náš z myšlenkové závislosti na národech jiných: to bylo heslem mladšího pokolení spisovatelského, v jehož čele r. 1854 stanul Jan Neruda. Tenkrát bylo u nás literárně velmi zle, a když jest u nás literárně zle, jest u nás zle vůbec (Svatá pravda, pomyslel si Beroun).*“²³³ V archivním článku, který stvoření četlo, se píše o období, kdy budoucí Československo spadalo pod Rakouské císařství (od roku 1867 Rakousko-Uhersko) a zemi vládl Habsburský rod. V oné době vládla v literatuře a společnosti němčina a vlastenecky cítící Májovci, mezi které spadal právě i Neruda, usilovali o lepší postavení českého národa v rámci Rakouska-Uherska. Beroun vidí v článku paralelu s dobou, ve které ho čte, neboť je literatura podobně okleštěna (cenzurou), a i kvůli tomu se v zemi nežije tak dobře, jak by se mohlo žít. Zároveň je Československo „myšlenkově závislé“ na cizím národu, který v tomto případě reprezentuje Sovětský svaz, jenž měl nad naší vlastní kontrolu. **U Petra Šabacha se zpravidla nevyskytují žádné filozofické úvahy podobného typu. Autor**

²³¹ tamtéž, s. 26-28.

²³² Termín se poprvé objevil v roce 1933 v deníku Thomase Manna.

²³³ tamtéž, s. 51.

ani nehledá paralely s událostmi z historie, které by se podobaly situaci země za normalizace. Pro jeho hrdiny je podstatná přítomnost a minulostí se příliš nezaobírají.

Jak fungovala oficiální komunistická rétorika ukazuje Jan Křesadlo v pasáži věnované návštěvě Šlégla a Ryšánka u doktora Trubkina. První jmenovaný ji využívá ke konfrontaci hostitele, neboť ten dal najevo, že nemá v zahraničí žádné příbuzné, ačkoliv má prasestřenici v Sovětském svazu (Trubkin jej nepovažuje za cizinu): „*Tak, jak to tady nanášíte, tak by to mohlo vypadat, že jaksi popíráte suverénnost naší republiky a naznačujete, [...] že naše republika není úplně svobodná, že například v roce šedesát osm si nevyžádala bratrskou pomoc Sovětského svazu z vlastní vůle [...]*.“²³⁴ Vzápětí po invazi armád 21. srpna 1968 se postavila rozhlasová stanice Vltava na obhajobu okupace, jelikož byla údajně nutná přestavba v mnoha ohledech. Citovala přitom také prohlášení Tiskové agentury Sovětského svazu (TASS), podle něhož „*se straničtí a vládní činitelé Československé socialistické republiky obrátili na Sovětský svaz a ostatní členské státy se žádostí o poskytnutí bezodkladné pomoci bratrskému československému lidu včetně ozbrojených sil.*“²³⁵ Oficiálně tak byl brán vpád cizích armád na naše území jako pomoc, kterou si naše země sama vyžádala. Pravda to však z větší části nebyla, neboť se vedoucí představitelé ÚV KSČ shodovali, že s tímto krokem nesouhlasí. Šléglovi s Ryšánkem se však varianta s vyžádanou pomocí hodila více, neboť mohli vydírat doktora Trubkin. Ten by se totiž nerad nechal obvinít z protistátní činnosti, ze kterého by v lepším případě vyvázl jen s několikaletým vězením. Vzhledem k jeho věku by se navíc prakticky jednalo o doživotní trest. **Vykonstruovaná obvinění se u Petra Šabacha neobjevují, nicméně ta nesmyslná ano. Nejvíce příkladů je přitom v Občanském průkazu. Charlie byl zatčen jen za to, že měl špinavé ruce, přičemž ho nikdo při činu neviděl. Chlapce vracející se z Majálesu v téže knize zbili příslušníci jen proto, že se akce zúčastnili. Také muž, který při návštěvě Gorbačov vyvolával demokracii, se zatčení nevyhnul. Parta okolo Petra zase měla problémy jen za nevinné natržení stránky v občanském průkazu, přičemž museli její členové čelit tvrdému výslechu a nepříjemným výhružkám.**

Zdrojem neustálého zesměšňování se pro Jana Křesadla stala postava známého příslušníka undergroundu Egona Bondyho, kterého v La calle Neruda ukryl pod jméno Pogon Bumby: „*Zmlklou Nerudovkou se ozývalo pouze jakési vzdychání a úpění, jehož zdrojem byl šerý balík, válející se u úpatí Jánských schodů. Byl to známý fosilní hippíř Pogon Bumby,*

²³⁴ tamtéž, s. 66.

²³⁵ Literární noviny. HERTL, David. *Nemiluješ-li SSSR, jsi kolaborant* [online]. 2013 [cit. 2013-04-20]. Dostupné z: <http://www.literarky.cz/civilizace/89-civilizace/15085-nemiluje-li-sssr-jsi-kolaborant>

*jeden z četných stínů platónské ideje Allena Ginsberga [...].*²³⁶Křesadlovi bylo často vytýkáno, že je jeho tvorba nemravná a vulgární, proti čemuž se autor pokoušel několikrát bránit. Nedokázal přitom pochopit, proč jsou protěžováni ti autoři, kteří podle jeho názoru skutečně oplzlí jsou a nikdo jim nic nevyčítá. Kromě tradiční averze k Milanu Kunderovi choval Křesadlo nepřátelský vztah i k Egonu Bondymu, u nějž mu vadilo nejen jeho protěžování navzdory hrubým výrazům, ale také skutečnost, že měl blízko k marxistické filozofii. Bondy sice patřil mezi vytrvalé odpůrce režimu, ale zároveň také spolupracoval se Státní bezpečností, takže jestli o tom Křesadlo věděl, názor mu to mohlo změnit spíše ještě k horšímu. Zmíněno také bylo jméno Allena Ginsberga, který se stal vzorem mnoha mladým lidem především v socialistických zemích, neboť v něm viděli symbol svobody. Ostatně celé hnutí Hippiies bylo na našem území značně rozšířené, což umocňovalo jeho popularitu. **Petr Šabach o Egonu Bondymu nepíše, což je mj. způsobeno i faktem, že na rozdíl od Křesadla není jeho vrstevníkem. Jméno Allen Ginsberg se ovšem objevilo v Občanském průkazu, kdy se Šabach zmínil o jeho jmenování králem Majáles a následné deportaci. Zatímco Jan Křesadlo se o slavném básníkovi vyjadřuje v souvislosti s nenáviděným Egonem Bondym (tudíž se dá předpokládat, že pozitivní názor na něj také nemá), pro hrdiny Šabachovy knihy se stává pozitivní figurou.**

Kriticky se Jan Křesadlo vyjadřuje k disidentům, kteří se původně zasazovali o posilování komunistické moci v naší zemi. Čtenářům *La calle Neruda* pak předkládá vysvětlení, jak k takové změně v jejich myšlení došlo: „*Mnoho normálních smrtelníků se totiž chybně domnívá, že soudruzi se stali disidenty, protože takřikajíc prohlídli. Nikoliv, prosím, neprohlídli ani za mák! Nemohou jenom dobře přestat dělat revoluci, i když už jim nastala [...].*“²³⁷Autor v knize popisuje, že profesor Bulánek byl uvržen do disidentského prostředí spíše omylem, přičemž mu ve vystoupení brání především stud a vzdor. Jedná se tedy o trochu jiný případ disidenta, než jaký Křesadlo kritizuje. Poukazuje na skutečnost, že se mnoho lidí nejprve angažovalo pro komunismus a pomáhali mu s upevňováním moci. Ve chvíli, kdy už revoluce i s důsledky nastala, postavili se na druhou stranu, tedy do pozice oponenta režimu. Nebylo to však z náhlého uvědomění si nedostatků totalitního státu a nutnosti boje proti nim, ale z jakési rebelie. Autor se cítí povoláným k takto razantnímu názoru hlavně proto, že s režimem nikdy nespolečně pracoval a nestřídal různé postoje. **Disidentské prostředí je pro Petra Šabacha tabu, nicméně v Babičkách je příklad střídání názorů na vládnoucí stranu. Pan Gruss/Rus si ale příjmení neměnil v důsledku**

²³⁶KŘESADLO, Jan. *La calle Neruda*. Praha: Ivo Železný, 1995, s. 84.

²³⁷tamtéž, s. 97.

tak razantních a náhlých změn postojů, ale pouze z vypočítavosti. Jan Křesadlo píše o tom, že nikdo z bývalých komunistů/pozdějších disidentů neprohlédl, což je částečně v rozporu s postavou strýčka Míly z Šabachových Babiček. Dříve nadšeně pomáhal v rozkvětu své milované strany a bezmezně obdivoval vše, co pocházelo ze Sovětského svazu, ale po invazi armád se zhroutil a přišel o ideály. Na druhou stranu je ovšem pravda, že se jednalo o jev krátkodobý, jež posléze vystřídala Mílova pomoc s rozšiřováním normalizace.

V samotném závěru *La calle Neruda* se v mytické Kanálce sešli spisovatelští velikáni naší historie, aby pozorovali dění v Nerudově ulici. Z událostí, které viděli, jim bylo úzko a situaci v tom duchu také hodnotili. Vyjadřovali se však zároveň k situaci naší země obecně: *„Zničili nás. Pánové, pánové, jak my si to zodpovíme, že jsme jim kdy věřili. Však Karel tady,“* obrátil se na celkem mladého pohublého muže s výrazným tmavým knírem, *„ten proti nim varoval, ten je prokouk už dávno.“*²³⁸ Postavy jsou nazývány křestními jmény, ale mužem s výrazným tmavým knírem je míněn s největší pravděpodobností Karel Havlíček Borovský, který po návratu z carského Ruska napsal knihu s názvem *Obrazy z Rus*, kde upozorňoval rusofilsky orientovaný český národ, že ruský absolutismus je stejný, jako ten rakouský. Češi však k velikému slovanskému státu upínali své naděje na osvobození od nadvlády Rakouska-Uherska i nadále. Autor citovaného výroku, který byl představen jako Jarda, tvrdí, že jsme byli zničeni, čímž naráží na okupaci Československa Sovětským svazem a jeho následnou získanou kontrolou našeho území. Jan Křesadlo v této pasáži upozorňuje, že kdybychom uposlechli varování před Ruskem již v minulosti, nemuseli bychom čelit budoucím událostem. **V Křesadlově případě se jedná o zajímavou úvahu, kterou opět u Šabacha nelze nalézt. Jeho knihy zasazené do období normalizace nejsou psány fantaskně a nepromlouvají v nich tedy zesnulé osoby. Především je to způsobeno skutečností, že hrdinové jeho novel řeší každodenní problémy, které je potkávají, a soustředí se pouze na ně, přičemž se neohlíží do minulosti. Pouze postavy babičky Ireny a tety Daniely z Babiček jsou navíc jediné představeny jako velice inteligentní osoby, čímž se rapidně zúžil okruh lidí, kteří by se mohli pouštět do filozofických úvah.**

4.4.2.1 Shrnutí

²³⁸ tamtéž, s. 201.

Při srovnání s Petrem Šabachem je náhled na normalizační režim v podání Jana Křesadla značně odlišný. Důvodů se přitom dá nalézt hned několik. Autor je skoro o 25 let starší, než jeho mladší kolega, čímž je jeho názor formován nejen věkem, ale také skutečností, že zažil německou okupaci i vývoj v naší zemi po tzv. Vítězném únoru roku 1948. Má tedy možnost tyto zkušenosti konfrontovat. Šabach přitom vychází ze svých vzpomínek, takže zatímco adolescentní hrdinové dospívali v časovém úseku okolo srpnové invaze, Jan Křesadlo žil v témže věku v útlaku nacistů. Na druhou stranu však Petr Šabach zažil období normalizace, během kteréhož Křesadlo emigroval a usadil se ve Velké Británii. Rozdílnost obou autorů samozřejmě také vychází z odlišného žánru, který si vybrali.

V *La calle Neruda* se poměrně často objevuje zmínka o disentu a jeho příslušnících. Tento aspekt u obou autorů nelze srovnávat, neboť Šabach téma nikde nerozebírá. Rozmach disentu nastal víceméně až po roce 1968, takže je zvláštní, že na něj Křesadlo tak často naráží. Jeho mladší kolega, který s ním mohl být v kontaktu více, se jeho popisu pro změnu vyhýbá. Dalším tématem, kde se oba autoři neshodují, jsou filozofické úvahy. Zatímco si Jan Křesadlo v této disciplíně libuje a nechává pracovat svou inteligenci, Petr Šabach se soustředí na obyčejné a každodenní věci, které trápí jeho hrdiny. Stejně tak se nevrací do minulosti a žijí přítomností, na rozdíl od některých postav z *La calle Neruda*. Ani v tématu změny názorů na komunismus po srpnové intervenci armád nenacházejí autoři společný průsečík. Zatímco Křesadlo popisuje proměnu z komunisty v disidenta jako krok rebelanta, činy postav Šabachových děl jsou způsobeny spíše náhlým vzplanutím, případně vypočítavostí.

Částečně se oba spisovatelé shodují v tématu podivných obvinění ze strany Státní bezpečnosti. Jan Křesadlo ovšem popisuje ta vykonstruovaná, zatímco předmětem zájmu Petra Šabacha jsou ta absurdní a nesmyslná. Zároveň mladší autor v žádné z knih nepopírá myšlenku neexistence ilegálního a dobrovolného emigranta v naší vlasti, která byla předeslána v *La calle Neruda*. Společně také Křesadlo s Šabachem zmínili jméno známého básníka Allena Ginsberga, nicméně oba na tuto osobu přednesli jiný názor. Zatímco prvním jmenovaným je vnímán negativně, druhý jmenovaný jej bere jako pozitivní vzor mladých lidí. V názoru na amerického básníka se tedy autoři neshodli, ale v tématu Státní bezpečnosti takřka absolutně. Oběma jsou její příslušníci představováni jako lidé s takřka neomezenou mocí, kteří vzbuzují permanentní strach u většiny občanů tehdejšího Československa. Stejně jako u Křesadla jsou postavy vůči režimu povětšinou pasivní a jeví jen velmi slabé známky rezistence.

Závěr

V první části práce byla prezentována politická situace v Československu v letech 1968-1989. Popsány byly naděje spojované s reformními procesy v průběhu tzv. Pražského jara, ale zároveň i neočekávaný a nežádaný příjezd armád Varšavské smlouvy. Sledovány byly samotné počátky tzv. normalizace, přičemž byl zároveň tento pojem definován a zařazen do kontextu. Pozornost dále byla věnována boji opozice s režimem, kdy byla zvolena reprezentantem Charta 77, ale zároveň osmdesátým létům, jež byla ve znamení zlomu ve vývoji, který nakonec vyvrcholil pádem vládnoucího komunistického režimu.

Po stručném nástinu politických a společenských událostí období normalizace bylo konečně možné věnovat se spisovateli, jenž se reflektováním života v těchto letech do značné míry zabývá. Nejprve bylo potřeba autora představit a zmínit také jeho osobní život, neboť vzhledem k autobiografickému ladění jeho tvorby se jedná o podstatný prvek, který pomáhá zařadit mnohé věci do souvislostí. Zachycen je ale i autorův postup od povídkáře-novinového přispěvatele, k jednomu z nejčtenějších autorů polistopadové dekády. Zároveň byl kladen zřetel na způsob psaní Petra Šabacha a na jeho postavení v současné české literatuře. V poslední pasáži kapitoly bylo ozřejmáno, jaké místo zaujímá tento prozaik v historické souvislosti, a na které spisovatelské osobnosti svým pojetím pražské ironie a hospodské historiky navazuje. Tím byla Šabachova osobnost usazena do historického kontextu.

Třetí část práce je věnována analýze titulů *Hovno hoří*, *Babičky*, *Opilé banány* a *Občanský průkaz*. První kniha je souborem tří povídek, přičemž se téma normalizace nejvíce objevuje v povídce s názvem *Voda se šťávou*. Historiky hrdiny, kdy čtenář sleduje jeho život od dětství po dospělost, jsou prosyceny odkazy na zmíněné téma, tudíž se k rozboru hodila nejvíce. V nízkém věku hlavní postavy se nejrozpracovanějším motivem stala Pionýrská organizace, členství v ní a tábor, kterého se chlapec zúčastnil. Představen byl také kult osobnosti, který v sobě skýtal Antonín Novotný, přičemž hrdina prezidenta nikterak neobdivoval. Důležitým momentem povídky byl přerod naivního dítěte v rebelujícího adolescenta, který byl také dán do souvislosti s komunistickým režimem. Zatímco chlapec navštěvoval Pionýra, mladík se více zajímal o rockovou hudbu ze „Západu“. Sbíрка povídek *Hovno hoří* poskytuje ze čtyř analyzovaných titulů Petra Šabacha nejmenší prostor k analýze z hlediska reflexe normalizace.

Babičky nabízejí rozsáhlejší možnosti analýzy, než starší *Hovno hoří*. Společným prvkem obou knih jsou neshody dvou generací, přičemž však i v tomto směru lze nalézt rozdíl, neboť otec hlavního hrdiny byl komunistou z přesvědčení, zatímco Alenčin otec spíše

z donucení okolnostmi. Dalšími shodnými prvky obou titulů jsou Pionýrská organizace a kladným postoj hrdiny ke Spojeným státům americkým. Jedním z nejpodstatnějších momentů jsou v *Babičkách* názorové střety zapřísáhlých milovníků komunismu v podobě strýčka Míly s babičkou Marií na jedné straně, a odpůrců tohoto přesvědčení v postavách tety Daniely a babičky Ireny na straně druhé. Šabach poukazuje na rozdílnou inteligenci obou táborů, přičemž představuje druhou dvojici jako daleko oduševnělejší. Přes různé neshody se však mezi sebou všichni respektují. Výraznou figurou novely je strýček Míla, který se svým fanatickým obdivem ke komunismu řadí k otci hrdiny z *Vody se štávou* a Rozhoňovi z *Opilých banánů*. Nejzajímavější a nejlépe zpracovanou část tvoří pasáž věnovaná příjezdu tanků v srpnu 1968 a reakce občanů Československa na tuto událost. Vzhledem ke skutečnosti, že byla velká část knihy věnována pobytu hlavního hrdiny v zahraničí, byla na menším prostoru popsána atmosféra za normalizace velice dobře a autenticky.

Třetím rozebíraným titulem byly *Opilé banány*. Zde bylo jasně předloženo myšlenkové schéma příběhové linky spojené s Bedřichem. Z původně nadějného sochaře, kterému byla slibována úžasná budoucnost, se vlivem jeho postoje k režimu stal zneuznaný umělec tvořící kýčovitě sošky, jen aby se nějak uživil. Po neochotném přijetí nabídky na vytvoření sochy maršála Rybalka a určité naději na oživení kariéry však přichází osudová rána ze strany družky, která spolupracuje s rádiem Hlas Ameriky. Hlavní hrdina však také zažíval situace, kdy hrála hlavní roli politická situace v zemi. Například spolužačka Klempířová by byla protěžována ve škole, kdyby její matka vykonávala významnější funkci na ministerstvu obrany. Poprvé se u Petra Šabach objevuje také téma spolupráce se Státní bezpečností neboli „fízlování“, když se hlavní hrdina dozví, že tuto činnost vykonává jeho soused. Druhá dějová linka spojená s plánováním odjezdu k moři hlavní hrdinou a jeho přáteli k analýze reflexe normalizace nijak neposloužila, tudíž předmětem zájmu byl především otčí Bedřich.

V *Občanském průkazu* byl od samého počátku jasně zřetelný nepřítel hlavního hrdiny a jeho přátel i známých. Stala se jím Veřejná a především Státní bezpečnost, se kterou se Petr dostal do konfliktu již při přebírání občanského průkazu. Legitimace pak hrála zásadní roli také v situaci, kdy byla parta okolo hlavního hrdiny nepříjemně vyslýchána kvůli natržení jedné stránky, přičemž byl tento akt ze strany policie popisován jako zásadní přestupek proti státu. Do konfliktu s StB se dostal Petr a jeho přátelé ještě několikrát – při návratu z památného Majálesu, při nachomýtnutí se k demonstracím k výročí okupace v roce 1969 (Charlie), po přečtení povídky na Svobodné Evropě či po podepsání Několika vět (Aleš vyhozen z práce) a především ve chvíli, kdy hlavní hrdina zjistí, že jeho nový přítel Marek je

nadporučíkem policie ČSSR. V posledním jmenovaném případě měla nenáviděná policie dokonce i konkrétní tvář a především se jednalo takřka o Petrův vzor. Stejný šok pak následoval po zjištění, že také dlouholetý kamarád Hora spolupracoval s StB. Ze všech čtyř analyzovaných knih nabídl *Občanský průkaz* nejkonkrétnější motiv, kterým byl zcela zřetelně státní bezpečnostní aparát.

Pasáže týkající se normalizace ze zmíněných titulů Petra Šabacha byly dále srovnány se čtyřmi autory, kteří byli vybráni podle různých hledisek. První analyzovanou knihou byla *Báječná léta pod psa* od Michala Viewegha. Právě tento výtvar bývá nejčastěji stavěn na roveň s tvorbou Petra Šabach a očekávala se mezi autory největší shoda. Tyto domněnky se ukázaly z velké části založené na racionálním podkladu. Společnými prvky je hned několik bodů. Oba zmiňují Gorbačovovu perestrojku a glasnost, vysílání Hlasu Ameriky a Svobodné Evropy, v trochu rozdílné formě tajnou policii a především normalizaci jako proces přizpůsobení se aktuálním poměrům. Odlišnosti tkví v barvitějším popisu událostí 21. srpna 1968 u Petra Šabacha a v několika tématech, která řeší pouze Michal Viewegh, na rozdíl od svého staršího kolegy. Jedná se například o morální dilema se vstupem do strany, cenzuru a autocenzuru, obraz z disidentského prostředí při návštěvě Pavla Kohouta.

Obsazeno od Věry Noskové bylo pro srovnání vybráno ze dvou důvod, kterým byl pohled ženy a především vážně vyznívající žánr. Vzhledem k těmto faktorům se očekávalo, že se příliš shod nenalezne. Další skutečností, která této úvaze nahrávala, je věk hlavní hrdinky, které je už 22 let a má tedy jiné starosti, než Šabachovi adolescenti. Shodných prvků se ovšem našlo poměrně hodně – téma emigrace, nedostupnost některých hudebních nosičů, spolupráce se stranou a její odůvodnění. Společně také oba autoři řeší názory lidí na realitu, že jejich blízký se rozhodl pro již zmíněnou kolaboraci. Odlišnosti jsou pro změnu dány popisem cenzury, Pražského jara a redakčního prostředí ze strany Věry Noskové, což jsou otázky, které Petr Šabach nerozebírá. Největší rozdíl ovšem tkví v rozdílu stylu vyprávění obou spisovatelů, kdy autorka představuje události více dramaticky a za pomoci obrazotvornosti, zatímco autor využívá prostého jazyka a až takřka nostalgického pohledu. Román *Obsazeno* tedy překvapivě nabídl poměrně hodně společných motivů, nicméně konečně vyznění se značně liší od tvorby Petra Šabacha.

Hlídač holubů od Lenky Procházkové byl vybrán z podobného důvodu, jako román *Obsazeno*. Vedle vážnějšího ladění a ženského pohledu však důležitou roli sehrál žánr, neboť se jedná o povídkový soubor. Ze šesti povídek posloužily k analýze kvůli svému zaměření pouze tři – *Jenom splín*, *Fešákova žena* a *Host do domu*. Vzhledem k prostředí, ve kterém se autorka za normalizace pohybovala, se dalo očekávat, že příliš shod nevyvstane, což se také

potvrdilo. Lenka Procházková byla součástí disentu, což se v povídkách projevovalo častými zmínkami o tomto prostředí. Petr Šabach před rokem 1989 vydal jen jednu knihu, tudíž do styku s nepovolenými literárními tvůrci nepřišel, neměl tedy patřičné zkušenosti, které by uplatnil. Souvisejícím tématem je cenzura, která také není předmětem Šabachova zájmu. Motiv emigrace je pro autory zmatečným, kdy se v jednu chvíli předkládá jako komplikovaná, pak zase jako bezproblémová. Shod není mnoho a společné průsečíky se dají nalézt jen v názoru na význam Alexandra Dubčeka, ve vysílání stanice Hlas Ameriky a v tématu donášení StB, které názorově oba autory spojuje. Prezentace normalizace Věry Noskové se značně liší od té, kterou předkládá Petr Šabach, což je ovšem předpokládaný výsledek.

Poslední analyzovanou a následně porovnávanou knihou bylo *La calle Neruda* od Jana Křesadla. Tento román byl vybrán kvůli humoristickému vyznění, které však bylo vytvořeno autorem starší generace a především člověkem, který normalizaci sám nepocítil, neboť dříve emigroval. Dalo se tedy předpokládat, že se bude *La calle Neruda* od díla Petra Šabacha přes humorné ladění většinou spíše lišit. Jan Křesadlo často zmiňuje téma disentu, které, jak už bylo řečeno, porovnávaný autor ignoruje. Také názor na změnu postoje některých komunistů po vojenské intervenci v roce 1968 předkládá starší spisovatel jinak, tedy jako důvod rebelie. Petr Šabach naproti tomu zastává názor, že byla změna způsobena náhlým vzplanutím. Největší rozdíl je cítit ve stylu psaní, jaký oba autoři použili. Zatímco Křesadlo využívá své inteligence a nechává se unášet filozofickými myšlenkami a vytváří často komplikované obrazy, Šabach se spokojuje s přízemností jeho hrdinů a s prostým jazykem. Shodné prvky se však také dají nalézt a jsou jimi vykonstruovaná a absurdní obvinění ze strany StB, nesmyslnost ilegálního emigranta v tehdejší Československu, postava básníka Allena Ginsberga a především příslušníci StB, které oba autoři prezentují jako osoby s neomezenou mocí.

Ze všech analyzovaných a komparovaných knih vyšla *Báječná léta pod psa* jako tematicky nejvíce podobná dílu Petra Šabacha. Očekávaně na druhé straně skončilo *La calle Neruda*, které prezentovalo život za normalizace nejvíce odlišným způsobem. Naopak *Obsazeno* překvapilo a poskytlo hned několik společných prvků s Šabachovou tvorbou. *Hlídač holubů*, především kvůli motivu disidentského prostředí, ve kterém se postavy převážně pohybují, nenabídl příliš prostoru ke komparaci.

Seznam použité literatury

Primární literatura

- ŠABACH, Petr: *Hovno hoří*. 16. vyd. Praha a Litomyšl: Ladislav Horáček – Paseka, 2007, s. 208. ISBN 978-80-7185-851-5.
- ŠABACH, Petr. *Babičky*. 9. vyd. Praha a Litomyšl: Ladislav Horáček – Paseka, 2007, s. 207. ISBN 978-80-7185-850-8.
- ŠABACH, Petr. *Opilé banány*. 1. vyd. Praha a Litomyšl: Ladislav Horáček – Paseka, 2001, s. 173. ISBN 80-7185-359-3.
- ŠABACH, Petr: *Občanský průkaz*. 1. vyd. Praha a Litomyšl: Ladislav Horáček – Paseka, 2006, s. 179. ISBN 80-7185-808-0.
- VIEWEGH, Michal. *Báječná léta pod psa*. 4. vyd. Praha: Český spisovatel, 1995, s. 217. ISBN 80-202-0496-2.
- NOSKOVÁ, Věra. *Obsazeno*. 2. vydání. Praha: MozART, 2011, s. 194. ISBN 978-80-87373-17-0.
- PROCHÁZKOVÁ, Lenka: *Hlídač holubů*. 2. vydání. Brno: Atlantis, 1993, s. 170, ISBN 80-7108-070-5.
- KŘESADLO, Jan. *La calle Neruda*. Praha: Ivo Železný, 1995, s. 211. ISBN 80-237-0276-6.

Sekundární literatura

- *Pionýrská encyklopedie I*. Praha: Mladá fronta, 1978, s. 254. ISBN neuvedeno.
- *Kapitoly z dějin Pionýrské organizace v Československu*. Praha: Mladá fronta, 1979, s. 213. ISBN neuvedeno.
- ANTONÍN, Robert et al. *Encyklopedie českých dějin: osobnosti, fakta a události, které utvářely naši historii*. Praha: Reader's Digest Výběr, 2008, s. 520. ISBN 978-80-86880-65-5.
- ARENDTOVÁ, Hannah. *Původ totalitarismu I-III*. Praha: Oikoymenh, 1996, s. 679. ISBN 80-86005-13-5.

- BÁRTA, Miloš. *Československo roku 1968. Díl 2.: Počátky normalizace*. Praha: Parta, 1993, s. 134. ISBN 80-901337-8-9.
- BĚLINA, Pavel et al. *Dějiny země koruny české II: Od nástupu osvícenství po naši dobu*. 8. vyd. Praha: Paseka, 2002, s. 328. ISBN 80-7185-504-9.
- BRABEC, Jiří et al. *Život je jinde...?: česká literatura, kultura a společnost v sedmdesátých a osmdesátých letech dvacátého století*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2002, s. 415. ISBN 80-85778-35-1.
- DRDA, Adam et al. *Naše normalizace*. Praha: Člověk v tísni, 2011, s. 213. ISBN 978-80-87456-11-8.
- HAMAN, Aleš. *Prozaické surfování*. Olomouc: Votobia, 2001, s. 289. ISBN 80-7198-493-0.
- HAVEL, Václav. *Do různých stran: eseje a články z let 1983-1989*. 3. vyd. Praha: Lidové noviny, 1990, s. 527. ISBN 80-7106-000-3.
- HEYWOOD, Andrew. *Politologie*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, s. 482. ISBN 80-86432-95-5.
- HOLÝ, Jiří. *Český Parnas: literatura 1970-1990*. Praha: Galaxie, 1993, s. 405. ISBN 80-85204-07-X.
- JANOVSKEJ-DRAZDANSKEJ, Karel. *Svobodná Evropa = Slobodná Európa*. Vimperk: Papyrus, 1995, s. 222. ISBN 80-85776-48-0.
- KOSKOVÁ, Helena. *Hledání ztracené generace*. Jinočany: H&H, 1996, s. 223. ISBN 80-85787-93-8.
- KRATOCHVÍL, Jan. *21.8.1968: okupace Československa vojsky Varšavské smlouvy*. Brno: K2001, 2004, s. 149. ISBN neuvedeno.
- LÁLA, Petr a Antonín VÍTEK. *Malá encyklopedie kosmonautiky*. Praha: Mladá fronta, 1982, s. 391. ISBN neuvedeno.
- LEHÁR, Jan et al. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 2. dopl. vyd. Praha: Lidové noviny, 2008, s. 1082. ISBN 978-80-7106-963-8.
- LINZ, Juan. *Totalitarianism and Authoritarian regimes*. London: Lynne Rienner Publishers, 2000, s. 343. ISBN 1-55587-890-3.
- MADRY, Jindřich. *Sovětská okupace Československa, jeho normalizace v letech 1969-1970 a role ozbrojených sil*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny, 1994, s. 169. ISBN 80-85270-30-7.

- MALÍŘ, Jiří et al. *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004*. Brno: Doplněk, 2005, s. 1825. ISBN 80-7239-179-8.
- MICHNIK, Adam. *Letters from Prison and Other Essays*. California: University of California Press, 1987, s. 371. ISBN 0-52006-175-6.
- NAVARA, Luděk. *Abeceda komunismu*. Brno: Host, 2010, s. 236. ISBN 978-80-7294-340-1.
- OTÁHAL, Milan. *Normalizace 1969-1989: příspěvek ke stavu bádání*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2002, s. 105. ISBN 80-7285-011-3.
- OTÁHAL, Milan. *Opozice, moc, společnost 1969-1989*. Praha: Maxdorf, 1994, s. 124. ISBN 80-85800-12-8.
- PILAŘ, Martin. *Vrabec v hrsti aneb Kliše v literatuře*. Praha: Dokořán, 2005, s. 183. ISBN 80-7363-021-4.
- PYTLÍK, Radko. *Bohumil Hrabal*. Praha: Československý spisovatel, 1990, s. 285. ISBN 80-202-0239-0.
- ŘÍCHOVÁ, Blanka. *Přehled moderních politologických teorií*. 2. vyd. Praha: Portál, 2006, s. 301. ISBN 80-7367-177-8.
- TŘEŠTÍK, Michael et al: *Kdo je kdo = Who is who : osobnosti české současnosti: 5000 životopisů*. 5. vyd. Praha: Agentura Kdo je kdo, 2005, s. 775. ISBN 80-902586-9-7.
- VANČURA, Jiří. *Naděje a zklamání: Pražské jaro 1968*. 2. vyd. Praha: Mladá Fronta, 1990, s. 156. ISBN 80-204-0179-2.
- WILLIAMS, Kieran. *The Prague Spring and its aftermath: Czechoslovak politics 1968–1970*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997, s. 270. ISBN 9780521582261.

Periodika

- DVOŘÁKOVÁ, Martina – ŠABACH, Petr. *Babičky nejsou výčitkou*. Nové knihy, 1998, č. 48, s. 8.
- HANUŠKA, Petr. *Takhle to Šabach umí, ale...* Tvar, 2001, č. 13, s. 20.
- HOMOLOVÁ, Marie – ŠABACH, Petr. *Moji synové mi říkají ještě*. Lidové noviny, 2003, č. 87, s. 25.

- JANDA, Martin – ŠABACH, Petr. *Šabacha román neláká*. Magazín Práva , 2002, č. 8, s. 22-23.
- JUST, V. *Vynikající román s falešným koncem*. Literární noviny, 2005, č. 20, s. 11.
- MANDYS, Pavel – ŠABACH, Petr. *Spokojený život povídkáře*. Týden, 1995, č. 19, s. 60.
- NOVOTNÝ, Vladimír: *Abeceda zapovězených*. Lidové noviny, 1990, č. 1, s. 5.
- PEŇÁS, Jiří. *Váš občanský průkaz!*. Týden, 2006, č. 41, s. 96.
- RULF, Jiří. *Petr Šabach: Opilé banány*. Reflex, 2001, č. 18, s. 63.
- SEDLÁKOVÁ, Lenka. *Vztah Bůh a člověk – u Šabacha raději nikoliv*. Nové knihy, 1996, č. 20, s. 16.
- ŽÁK, D. *Léty ve mně rostl skřítek skeptik*. Host, 2006, č. 5, s. 4.

Elektronické zdroje

- Archiweb. HOLUBEC, Antonín. *František Sedláček* [online]. 2006 [cit. 2013-03-03]. Dostupné z:
<http://www.archiweb.cz/architects.php?type=arch&id=2884&action=show>
- BÁRTA, Milan. *K zajištění klidu a veřejného pořádku...: Zásah bezpečnostních složek proti demonstrantům na Václavském náměstí 20.– 21. srpna 1989. Paměť a dějiny* [online]. 2009, č. 4, s. 5-14 [cit. 2012-11-30]. Dostupné z:
<http://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad0904/005-014.pdf>
- Česká televize. ČT24. *Perestrojka* [online]. 2011 [cit. 2012-11-30]. Dostupné z:
<http://ceskatelevize.cz/ct24/exkluzivne-na-ct24/osobnosti-na-ct24/115974-perestrojka>
- Česká televize. KUČERA, Vladimír. *Čára, kde šlo o život* [online]. 2009 [cit. 2013-03-29]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/exkluzivne-na-ct24/osobnosti-na-ct24/67371-cara-kde-slo-o-zivot/>
- Československá armáda. MINAŘÍK, Pavel. *Bratrská vojska: za hranicemi Sovětského svazu* [online]. 2003 [cit. 2013-01-22]. Dostupné z:
<http://armada.vojenstvi.cz/povalecna/sovet.vojska/3.htm>
- Český rozhlas. NYKLOVÁ, Martina. *V roce 1988 se v Československu probouzela občanská společnost* [online]. 2008 [cit. 2012-11-30]. Dostupné z:
<http://www.radio.cz/cz/rubrika/udalosti/v-roce-1988-se-v-ceskoslovensku-probouzela-obcanska-spolecnost>

- Český rozhlas. TRUSINOVÁ, Magdaléna, Martina MAŠKOVÁ a Marián VOJTEK. *Nacismus i komunismus nás připravily o vědce. Odešlo jich několik tisíc* [online]. 2011 [cit. 2013-01-20]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/zpravy/veda/_zprava/nacismus-i-komunismus-nas-pripravily-o-vedce-odeslo-jich-nekolik-tisic--897446
- Český rozhlas: Leonardo - věda a technika. REVILÁKOVÁ, Nad'a. *Ztracený archiv Hlasu Ameriky* [online]. 2012 [cit. 2013-02-13]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/leonardo/historie/_zprava/ztraceny-archiv-hlasu-ameriky--1112447
- IDNES. CHUCHMA, Josef. *Srpen 1969 - definitivní konec nadějí* [online]. 2009 [cit. 2013-01-23]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/srpen-1969-definitivni-konec-nadeji-dlg-/kavarna.aspx?c=A090821_122604_kavarna_bos
- KUDRNA, Ladislav. Nepřizpůsobiví: Studenti, máničky a další pohledem československých mocenských orgánů. In: *Ústav pro studium totalitních režimů* [online]. 2011 [cit. 2013-03-05]. Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad1102/03-16.pdf>
- Literární noviny. HERTL, David. *Nemiluješ-li SSSR, jsi kolaborant* [online]. 2013 [cit. 2013-04-20]. Dostupné z: <http://www.literarky.cz/civilizace/89-civilizace/15085-nemiluje-li-sssr-jsi-kolaborant>
- Litenet. DICHEV, Bogdan. *Interpretační rekursy a východiska hravého modelu osudů* [online]. 2010 [cit. 2013-04-30]. Dostupné z: http://litenet.bg/publish14/b_dichev/hashek-shvejk_cz.htm
- Osobnosti. *Karel Kryl životopis* [online]. [cit. 2013-03-28]. Dostupné z: <http://zivotopis.osobnosti.cz/karel-kryl.php>
- Portál české literatury. NEJEDLÝ, Jan. *Petr Šabach: Občanský průkaz* [online]. 2006 [cit. 2012-02-24]. Dostupné z: <http://www.czechlit.cz/nove-knihy/1471-obcansky-prukaz/>
- Slovník české literatury. ZACH, Aleš a Michal PŘIBÁŇ. *Rozmluvy* [online]. 2010 [cit. 2013-04-05]. Dostupné z: <http://www.slovnikeskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1777&hl>
- SMETANA, Vít. Jaltská konference a její mýtus. *CS Magazin* [online]. 2010 [cit. 2013-03-10]. Dostupné z: <http://www.cs-magazin.com/index.php?a=a2010032056#>

- TOMEK, Prokop. Státní bezpečnost: Politická policie, bez níž by se normalizační režim zhroutil. In: *Jeden svět na školách* [online]. [cit. 2013-01-28]. Dostupné z: http://www.jsns.cz/data/jsns/IMAGES/PRIBEHY_BEZPRAVI/ukazka_web_statni_be_zpecnost.pdf
- Totalita. MARJÁNKO, Bedřich. *Dělnickorolnická (revoluční) vláda* [online]. © 1999 - 2013 [cit. 2013-01-22]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/vlada_revol.php
- Totalita. RŮŽIČKA, Daniel. *Cenzura* [online]. © 1999 - 2013 [cit. 2013-03-25]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/cenzura_04.php
- Totalita. RŮŽIČKA, Daniel. *Komunistická strana Československa (KSC), stranické orgány - sjezd KSC* [online]. © 1999 - 2013 [cit. 2013-02-25]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/s_ksc_org_01.php
- Totalita. VLČEK, Tomáš. *Charta 77* [online]. © 1999-2012 [cit. 2012-11-30]. Dostupné z: <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/ch77.php>
- Ústav pro studium totalitních režimů. ÚSTAV PRO STUDIUM TOTALITNÍCH REŽIMŮ. *Poučení z krizového vývoje - historický kontext* [online]. 2008 [cit. 2012-11-30]. Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/cs/pouceniz-krizoveho-vyvoje-historicky-kontext>
- Valka. ŠILHÁN, Vladimír. *Dzeržinskij, Felix Edmundovič* [online]. [cit. 2013-01-23]. Dostupné z: <http://forum.valka.cz/viewtopic.php/t/28315>

Summary

The Diploma Thesis analyses four books of Petr Šabach's prosaic work, focusing on passages, which reflect the so-called normalization era, and emphasising the writer's social standpoints. Afterwards the analysis results have been compared with four selected titles, which were also subjected to an analysis. The most identical elements were found in "The Wonderful Years of Lousy Living" by Michal Viewegh, where the strongest motif was the description of normalization as a process of conforming. The fewest common points were detected in "La Calle Neruda" by Jan Křesadlo, where the author chose an utterly different technique for the description of the influence of the totalitarian regime on the life of people. Similarly, not many identical features appeared in Lenka Procházková's "Minder of Pigeons". This result is mainly due to the dissident context, where the author placed her stories, which however does not correspond to the environment of Šabach's heroes. The comparison with Věra Nosková's novel "Occupied" appeared to be quite positive, since despite the clear difference between the two authors several similar features were found. Looking at all of the analysed works as a whole, the most frequent identical motifs were radio broadcasting by the Voice of America and Radio Free Europe, emigration and State Security and the almost unlimited power associated with the latter. On the other hand the most frequent element of the compared authors, which however did not appear in Petra Šabach's novels, was the environment of dissent and the connected issues of censorship and auto-censorship. The Diploma Thesis also briefly outlines the political and social situation in Czechoslovakia from 1968-1989. One of the aims of the Thesis was raising awareness about Petr Šabach, who is often neglected by literary scholars and historians. It was therefore important to introduce the writer Petr Šabach, including his writing style, and include him in the contemporary and historical context.